

Kalligram

Kosztolányi Dezső Összes Művei
Szent Imre himnuszok

fordította
Kosztolányi Dezső

Kosztolányi Dezső Összes Művei
Kritikai kiadás

Sorozatszerkesztő:
Dobos István
Szegedy-Maszák Mihály
Veres András

A sorozat
az MTA-ELTE Hálózati Kritikai Szövegkiadás Kutatócsoport
és az MTA Irodalomtudományi Intézet OTKA pályázata
együttműködésében készül.

Szent Imre himnuszok

fordította
Kosztolányi Dezső

Kalligram Könyvkiadó
Pozsony, 2015

A szöveget sajtó alá rendezte,
a jegyzeteket írta és a függeléket összeállította:
Takács László

Lektorálták:
Dobos István
Szegegy-Maszák Mihály
Szovák Kornél

A kötet az OTKA által támogatott
„Kritikai kiadás és forrásföltárás: Kosztolányi Dezső” című,
K 108700 nyilvántartási számú pályázat keretében készült.

A kötet megjelenését a Magyar Tudományos Akadémia
könyvkiadási programja támogatta.

© Takács László, 2015

ISBN 978-615-5603-08-2

In memoriam
Maximiliani Bánhegyi OSB
magistri optimi

ELŐSZÓ

Szent István király egyetlen fia, Imre herceg halálának 900. évfordulójára készülve 1929-ben a magyar katolikus egyház és a magyar kormány emlékévet hirdetett az 1930. május 18-a és 1931. május 3-a közötti időre.¹ Az emlékbizottság, amelyet Serédi Jusztinián hercegprímás vezetett, gazdag programot állított össze, amelyből az egyházi megemlékezések mellett a kulturális és tudományos rendezvények sem hiányoztak. A Nemzeti Színházban bemutatták Kállay Miklós *A liliosomos királyfi* című színművét, a Magyar Tudományos Akadémián pedig díszközgyűlést tartottak. A kerek évforduló kapcsán kitüntetető figyelem fordult az ifjan elhunyt herceg alakja felé, amit az is jelez, hogy az emlékévhöz kapcsolódóan több regényes életrajz és egyéb, Szent Imre életével foglalkozó irodalmi alkotás született. Az elsők egyikeként jelent meg már 1929-ben Babits Mihály *Imre herceg* című *históriás énekként* meghatározott verse a *Nyugatban*,² és a költő lefordította az egyik jól ismert himnuszt is (*O quam admirabile, quod passibus tutis pertransivit iuvenis viam iuventutis... Óh mily csodálatos, ha szent biztosságban...*), amely később az *Amor sanctus* című kötetben jelent meg.³

---

¹ Vö. VICZIÁN János, *Szent Imre-év*, in *Magyar Katolikus Lexikon*, XII. kötet (Seq-szentl), főszerkesztő Dr. DIÓS István, szerkesztő Dr. VICZIÁN János, Budapest, Szent István Társulat, 2007, 828–829.

² *Nyugat*, 1929, 24. sz., 665–666. A vers tanulságos keletkezéstörténetéről lásd TóTH Máté, „S mint a régi pásztor...” *Dokumentumok Babits Mihály Szent Imre-versének keletkezéstörténetéhez*, *Vigilia*, 2004, 8. sz., 617–622.

³ Anonymi Hungari, *Hymnus in festo Sancti Emerici ducis – Magyarországi szerző Himnusza Szent Imre hercegről*, in *Amor Sanctus. Szent szeretet könyve. Középkori himnuszok latinul és magyarul*, fordította és magyarázta BABITS Mihály, Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1933 (A Magyar Szemle Könyvei, VI), 204–207.

Kosztolányi Dezső *Szent Imre himnuszok* című, metszetekkel illusztrált, bibliofil kötete 1930-ban, az emlékévk alkalmából jelent meg, néhány költemény fordítása azonban külön is napvilágot látott. A himnuszfordítások és az egész kötet keletkezésének körülményei bizonytalanok, mivel rájuk való konkrét és egyértelmű utalást sem a költő, sem a vele kapcsolatban álló személyek levelezéséből, napló-jegyzeteiből nem ismerünk. A himnuszok magyar fordítását később Illyés Gyula az általa sajtó alá rendezett *Idegen költők* című kötetbe is fölvette,⁴ de ő sem árul el semmit e fordításokkal kapcsolatban.

Jelen kritikai kiadás lehetőségei tehát meglehetősen korlátozottak. Elsősorban a forrás föltárására és a megjelent szövegek hibáinak javítására törekszik, valamint megpróbálja bemutatni azokat a sajtóosságokat, amelyek ezeknek a középkori himnuszoknak a fordításait jellemzik, s amelyek azért is érdemelnek figyelmet, mert sajátos helyet foglalnak el Kosztolányi műfordítói gyakorlatában. Az eredeti latin himnuszoknak sincs bőséges szakirodalmuk, de ami mégis akad, arra a megfelelő helyeken utalunk. Ahhoz pedig, hogy az olvasó teljesebb képet kapjon a himnuszok jelentőségéről, áttekintően bemutatjuk, illetve a jegyzetekben hivatkozunk a gazdagnak mondható Szent Imre-irodalomra, ami által a fordított művek történeti, művelődés- és eszmetörténeti vonatkozásai is világossá válnak.

Végül meg kell jegyeznünk, hogy bár Kosztolányi himnuszfordításai széles körben ismertek, kritikai visszhangot alig váltottak ki. Ami velük kapcsolatos megjegyzés föllelhető volt, teljes terjedelemben közöljük.

Takács László

---

⁴ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Idegen költők*, sajtó alá rendezte és bevezette ILLYÉS Gyula, Budapest, Révai, 1944, 20–41. Illyés a latin eredeti szövegeket elhagyta, a szövegen nem módosított. Később ennek az anyagát RÉZ Pál is megjelentette: KOSZTOLÁNYI Dezső, *Idegen költők*, I–II, összegyűjtötte, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta RÉZ Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1988, II, 207–225.

SZENT IMRE HIMNUSZOK

fordította

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

RÉGI HIMNUSZOK

Plaude parens Pannonia,
De tam felici filio,
Cuius virtute varia
Coelum repletur gaudio.

5 In te regum de germine
Dux Emericus oritur,
Ortus salutis semine
Deo cultore seritur.

Ab ipsa pueritia
10 Deum timere didicit,
Subtus pedum vestigia
Cuncta terrena subiicit.¹

Conservans pudicitiam²
Vitae devitat maculam,
15 Domans cordis lasciviam
Spernit consortis copulam.

Trino Deo et simplici
Eiusque soli Filio
Cum Spiritu Paraclito
20 Et nunc et in perpetuum. (Gloria.)
Amen.³

---

¹ [Ka] subiicit.

² [Ka] pudicitiam,

³ [Ka] (gloria) Amen.

PLAUDE PARENS PANNONIA ...

Vigadj, szülő Pannonia,
Mert dűcső az te fiad.
Nincs az virtusának hija
S az mennyben öröm riad.

5 Sarjadván királyi vérből
Imre Hertzeg földre jött.
Idvessége égbe ért föl
És Isten növelte őt.

Zsöngé kortól féli Istent,
10 Az parancsait betölti.
Nyomdokán el is vesz itt lent,
Összveomlik mind, mi földi.

Nem szeplősíté az láza,
Szúzien kerülé vágyát,
15 Forróságit zabolázva
Meveté az hitveságját.

Igy az Három-Egy-Személynek
Glória az Égen, Földön.
Atya, Fiú és Szent-Lélek
20 Áldassék is mindörökkön.

Ave flos nobilium, sacrae stirpis virgula,
Speculum sublimium, sanctitatis regula,
Salve spes humilium, sydus sine macula,
Lucerna fidelium, rubens mundi rosula,
5 Valle candens liliium, pigmentorum cellula,
Solamen flebilium, prece nobis sedula,
Fer Emerice praemium, repelle¹ pericula.

Ascendentem miserae vallis ab exilio
Sursum ducit iubilans angelorum concio,
10 Contradicens daemonum confutatur legio,
Coelum scandit libere liber omni vitio.
Sic Emericus iungitur sanctorum consortio
Clara die coelitus haec miranda visio
Caesareae praesuli monstratur Eusebio.

15 Laetare Pannonia, mater et nutritia,
Cole cum laetitia tuae prolis gaudia.
Gaudens² Alba-Regia de Emerici gloria,
Deo vota dulcia solve laude varia.
Jesu bone! proemia da de coeli curia
20 Populo praesentia colenti solemnia.

---

¹ [Ka] repelle.

² [SzIH] Gaudeus

AVE FLOS NOBILIUM...

Idvez légy, te jók virága, régi törzsök sarjadéka,
Tündöklő tükör, te drága szentség regulája, példa.
Jó reménység rossz időbe, csillag annak, aki szenved,
Föld pirosló rózsatóje, lámpáskája az hiveknek.

- 5 Kincses-kamaránknak éke, fényes lilium az völgybe,
Könnyezőknek könnyű béke, kérlelünk mi könnyörögve,
Az gonoszok légy te féke, Imre, úzd el mindörökre.

Ez siralom-völgybe hullva, hol az jámborok zokognak,
Fölvezérli Őt ujjongva serge vidám angyaloknak.
10 Démonok csapatja Tőle meghajol, akár a nádszál,
Makulátlan, tiszta szívvel, büntelen az égbe átszál.
Imre is a szentjeinkkel osztakozik égi jóban.
Napvilágnál látta ezt meg, színről-szinre¹ és valóban
Özséb, Caesarea papja, titkos és nagy vizióban.

- 15 Pannonia vigadozzál,² szoptatós dajkája, anyja,
Mert ily ifjút földre hoztál, aki az virtus aránya.
Örvendezz Székes-Fejérvár, glóriás fiad kitüntet,
Rád dicsőség, ritka fény vár, áldd érette Istenünket.
Édes Jézus! im³ tenéked hódolunk, légy enyhe gyámol,
20 Istápolván az te néped az mennyország pitvarából.

---

¹ [P] színről színre

² [P] vígadozzál,

³ [P] Im

Rubum¹ flamma comprehendit,
Comprehensum non incendit
Divino miraculo:
Sic Emericum non offendit
5 Ardor carnis sed defendit
Deus a piaculo.

In Egypto vanitatis
Novus Joseph castitatis
Conservando lilium,
10 In se duplex tam aetatis
Quam carnalis voluptatis
Edomat incendium.

---

¹ [SzIH] Rubrum

RUBUM FLAMMA.

Mint csodáknak csipkebokra¹
Gyúlva lobbadó lángokra
Égten-ég, de el nem ég:
Imre sem hajt semmi okra,
5 Teste nem tüzel² lobogva,
Ója büntől őt az Ég.³

A hívság Egyiptomába
Uj⁴ József, ki él magába,
Liliomszál, tiszta, szűz,
10 Fékezi folyvást a kába
Ifjúságot és hiába
Ostromolja testi tűz.

---

¹ [P] csipkebokra,

² [P] tüzell

³ [P] ég.

⁴ [P] Új

Legem Dei iugiter
Beatus Emericus,¹
Nocte die meditans
Deo fit amicus.
5 Disciplinam Domini
Puer apprehendit,
Et mente coelestibus
Devotus intendit.
Corpus negat subdere
10 Nocturno sopori,
Laudes vigil solvere
Curat Creatori.
Vanitatem respuens
Haeret veritati,
15 Falli docens homines
Datos vanitati.

In quadam basilica
Sanctus dat se primum
Orans fuis lachrymis
20 Ante Dei thronum,
Mente tractat Domino
Quod et quale bonum
Offerat; e coelis
Hunc audivit sonum :
25 Res grata virginitas;
Hanc da mihi donum.
Spreta coepit protinus
Spe posteritatis
Custodire titulum
30 Suae castitatis.

---

¹ [Ka] Emericus

LEGEM DEI ...

- Isten törvényét a' boldog
Imre látva-látja,
Éjjel és nappal tünődvén
Lőn Isten barátja.
- 5 Az Úrnak kemény szabályát
Érti aprókortul,
Lelke jámbor áhítattal
Égiekre fordul.
Nem hajol hitványka teste
- 10 Éji nyugalomra,
Istent dicsérő imáit
Főnt vigyázva mondja.
Az igazságot akarván
Meveti mi hitvány,
- 15 Hívságos, botor halandót
Jóra így tanítván.
- A templomba hajdanában
Vívódó tusát áll,
Könyvekben imádkozik lent
- 20 Isten trónusánál.
Töpreng, Istennek mit adjon,
Lelke-teste égett,
Igy felelt az égi szózat
Könnyűsége végett:
- 25 „Szűziség a' legnagyobb kincs,
Add a szűziséget”.
Nyomba hát az Istené lesz
Jámbor, hív adója
És utódiról lemondva
- 30 Szűziségét ója.

Puer igne coelici
Succensus amoris,
Mundi spernit gloriam
Pro spe melioris.
35 Diadema despicit
Labilis honoris
Coniugalem copulam
Contemnit uxoris,
Mente deo militat
40 Dux vocatur fortis.²
O quam admirabile,
Quod passibus tutis
Pertransivit iuvenis
Viam iuventutis.
45 Vitae vitat maculam :
Loquens veritatem,
Carnis vitat faculam
Per virginitatem.

Summi³ regius filius
50 Nostri regis natum
De se specialiter
Ostendens amatum,
Ne fallat malitia
Spiritus beatum :
55 De macula transtulit
Sed non maculatum,

---

² [Ka] [SzIH] foris

³ [SzIH] Summi

Mint gyerek gyúl égi tűztől,
Homlokára fény ül.
Nem csábítja ez világ itt,
Az éggel kibékül.

35 Földi kincset nem vesz ő fel
Elmulandó ékül.
Él a házasságba, szűzen,
A' hitvesse nélkül.
Istenért vitézkedik csak,

40 Hős Vezér, vitézül.
Ó milyen csudálatos Szent,
Hogy vigyázva járdal
Ifjúságával dacolva
Ifjúságon által.

45 Elkerüli azt, mi szeplő,
Az igazt betűzi,
Fékezvén testét a gyeplő,
Mindörökre szűzi.

Istenünk a mi királyunk
50 Gyermekét szerette,
Egyszülöttje a' magasban
Kedvelé felette.
Hogy ne győzzön a' csalárdság
Fondorul felette:

55 Szeplő nélkül, makulátlan
Vonta az egekbe.

Regno mutans stabili
Mobilem ducatum.
Ne vel leve sentiat
60 In vita reatum,
Vitae dedit iuvenis
Finem properatum.

In virtute Domini
Emericus laetatur,
65 Quia virgo virgini
Christo sociatur.
Hic innocens manibus
Et in corde mundus
Coeli iunctus civibus
70 Gaudet laetabundus.
O norma iustitiae,
Limes aequitatis,
Decor innocentiae,
Luna puritatis,
75 Gemma pudicitiae,
Flos virginitatis,
Castrum castimoniae,
Campus charitatis,
Regem cernens gloriae
80 Regno claritatis
In loco miseriae
Nobis collocatis
Affer donum gratiae
Gratis et ingratis.

Földi hertzege mulván
Égit kap helyette,
S hogy ne mocskosítsa lelkét
60 Rosszak sanda tette,
Ifjú életét szakasztván
Isten égbe vette.

Imre kedvét játszva űzi,
Fönt Istent dicséri,
65 Szűzi volt ő s most a szűzi
Krisztus társa néki.
Vélük, akik égbe mentek,
Nézz le a magasból,
Körbe fogják őt a szentek,
70 Örvendezve tapsol.
Ó igazságnak szabálya,
Mely a bűnt föloldja,
Ártatlanság, büszke pálya,
Tisztaságnak holdja.
75 A szemérem drágagyöngye,
Ékes, szűzi rózsza,
Kit nem ér a föld göröngye,
Jóság égi jósa,
Nézz le, aki egyre látod
80 Istent üdvözlten,
Ránk, kiken a' bűn meg átok,
S nyögve küszködünk lenn,
Hozz malasztot és világot,
Részesíts az üdvben.

- 85 Dulcis Dei spiritus
Cuius magistratu
Dux Emericus praeditus
Vitae coelibatu
Conservatus penitus
- 90 Extat a reatu
Nos ure medullitus
Eius pro precatu
Coelique divinitus
Dites incolatu.

- 85 Istennek Szent Lelke,
Aki megsegítéd
Égbe fölterelve
Isten tiszta hívét
S a' rosszal perelve
- 90 Óttad tiszta szívét:
Hallgassál reája,
Kérlelünk mi esdve
S égi, szép hazánkba
Minket is vezess be.

Virum ligat pro peccatis
Papalis sententia
Quod lorica corpus cingat
Hac cum poenitentia:
5 Loca sacra¹ lustret pergens
Per terrarum spatia,
Poenitenti vel sic parcat
Divina clementia.

Huic pro signo datur reo
10 Sui ferri fractio,
Quod concessa sit a Deo
Peccati remissio.²

Currit aeger spiritalis
Causa medicaminis,
15 Ora rigat utriusque
Gemens unda luminis.³
Fert in membris pondus ferri,
Mente massam criminis,
Passim quaerit nil invenit⁴
20 Sperati solaminis.

Per Emerici confessoris
Sanctissimi merita
Tam poenarum quam culparum
Huius laxantur debita.

---

¹ [SzIH] sacra,

² [Ka] [oldaltörés]

³ [Ka] luminis,

⁴ [SzIH] iuvenit

VIRUM LIGAT ...

Egy bűnöst így sújt a' Pápa,
Nagy-kemény parancsot ad:
Hogy testére büntetésül
Fűzze szíjjak bőr-bogát,
5 Szenthelyet kutatva járjon,
Tüskön át és bokron át,
Míg az átkozott bűnösnek
Fönt az Úr meg nem bocsát.

S az legyen a hirelő-jel,
10 Hogy a' lánc szétszakad.
Isten akkor megbocsát majd
S lelke újolg szabad.

Lelki írokat keres hát,
Sebhegesztő kincseket,
15 Két orcáján könny patakszik,
Hogy már néki intsenek,
Hord bunkósbéklyót a' testén,
Lelkén bűn-bilincseket,
Várja a' vigasztalóit,
20 Ám semerre sincsenek.

Imre hitvalló kegyével
A bűnöst kitünteti
És elengedettnek erre
Bűnhődése s bűnei.

In hac die laetitiae¹
Mater plaudat ecclesia:
Sanctus Emericus hodie
Viam mutavit patriae.

5 Hic salutis semita
Via iuniorum,
Via morum inclita
Turbae seniorum.

Joseph fugit dominam
10 Crimen detestatus:
Iste suam feminam
Causa coelibatus.

Quasi David deiicit²
Funda philisteum,
15 Dum de carne perficit
Emericus trophaeum.

Res est mira penitus
Quod per vim virtutis
Superatur funditus
20 Ardor iuventutis.

---

¹ [SzIH] laetitiae

² [Ka] deiicit

IN HAC DIE LAETICIAE...

Az Egyház ma örvend,
Áldja ez örömnapot:
Imre égbe fölment,
Ottan új hazát kapott.

5 Mint ifjú gyerek-bölcs
Idvesség útján haladt,
Fényességes erkölcs
Mesgyéjén járt, mint az agg.

József bűn sarától
10 Elfut, ott hagyván a' nőt:
Ő a' hív arától,
Mert szüzesség hijja őt.

Dávid a' parittyá
Által öl filiszteust,
15 Ő csellel szorítja
Verve-ütve itt a' húst.

Az csudás csak ebben,
Hogy ki ója virtusát,
Győz a' győzhetetlen
20 Lángodon is: Ifjuság!

Chorus coelestis agminis,
Coetus superni culminis,
Ad thronum summi Numinis¹
Melos attollat carminis.

5 Cuius rivus dulcedinis²
Et decor pulchritudinis,
Dignis largitur [*luminis*]³
Donum beatitudinis.

Huius vigore gratiae,
10 Confessor stirpis regiae,
Aevo in pueritiae,
Cultum sequens malitiae.

Emericus, dux catholicus
Regis et heres unicus,
15 Miles Christi mirificus⁴
In carne vixit coelicus.

Mundum contempsit labilem,⁵
Carnem subegit fragilem,
Daemonis et versatilem
20 Ensem subegit debilem.

---

¹ [Ka] Numinis,

² [Ka] dulcedinis,

³ [Ka] [SzIH] luminis [*hiányzik a latin szövegből*]

⁴ [Ka] mirificus,

⁵ [Ka] labilem

CHORUS COELESTIS ...

Égi chorusok, azúrnak
Sergei, kik fönt vonulnak,
Zöngjön éneke a' húrnak,
Trónusánál a' nagy Úrnak.

- 5 Ó az édesség patakja,
Őt a' szépség lelke lakja,
Boldogságot ad azoknak,
Kikbe nincs a' rossz salakja.

- Tőle bírt akkép kiválni
10 A' hitvalló, szent Királyfi,
Álnokság ellen kiállni,
Bárha üldözné akárki.

- Katolikus Hertzeg, vészbe,
Agg királynak ifjú része,
15 Krisztusnak csudás vitéze,
Földre mennyet ő idéze.

- Megvetette a' világot,
Béklyót a' testére vágott.
Ördögök nyakára hágott,
20 Szablya sem fogá, sem átok.

Hoste sic victo triplici
Confessor virgo coelici:
Principis et uranici
Stola vestitur duplici.

25 Qua decoratus splendide
Turbae⁶ amictus nitidae
Consors est sine macula
Agni per cuncta saecula.

Patri decus ingenito,
30 Gloria Unigenito⁷
Sit qui compar debito⁸
Sancto Spiritui Paraclito.⁹ Amen.

---

⁶ [SzIH] Turbe

⁷ [Ka] Unigenito,

⁸ [Ka] debito,

⁹ [Ka] paraclito.

Mert legyőzött hármast ellent
S a' Gonoszoknak monda ellent,
Most, hogy a' világból elment,
Két palástot is visel fent.

25 Ékes, szent s királyi mezbe,
Udvarló néptől övezve,
Él a' mennyei körökbe
A' Bíránnyal mindörökre.

Glória hát az Atyának
30 S az Ő Egyszülött Fiának
S akit éppoly dics illet meg,
Glória a' Szent-Léleknek! *Amen.*

Stirps regalis proles regis:
Imitator verae legis:
Vera dedit gaudia:
Hic dilectus par est malis
5 In silvarum lignis qualis
Arbor non est alia.

Crevit puer Emericus
Summi regis fit amicus
A primis cunabulis.
10 Cedit hostis huic antiquus
Caro mundus inimicus,
In crucis signaculis.

Clangit tuba Gedeonis,
Silent magi pharaonis
15 Nec dant signum tertium.
Dum in psalmis decantandis¹
Vigil perstat et sanandis
Christi dat commercium.

Salutantur sancti fratres
20 Puer hic honorat patres
Pia post oracula.
Uni² unum, alii duo,
Terna terno, septem quarto
Diversa dans oscula.

---

¹ [Ka] decandantis

² [Ka] Uni,

STIRPS REGALIS ...¹

A² királynak ifjú³ sarja
Az igaz törvényt akarja
S nekünk vigasságot ad:
Árboc ő, magasba szállva,
5 Nincs is erdőn semmi szálfa
Délcegebb és magasabb.

Imre gyermek kiskorába
Istenhez járt iskolába,
Fő-király növelte ezt.
10 Ős-ellenség visszatorpan,
Tőle kúsz a dög a porban,
Mert kezében a kereszt.⁴

Gédeonnak kürtje zendül,
Mágusokra néma csend ül,
15 Kürt se szólal meg sehol.
Ő dalol, zsoltároz aztán,
Énekekkel fönt virrasztván,
Krisztusának udvarol.

Szent papok⁵ rendjét köszönti,
20 A szívét⁶ nekik kiönti,
Mindegyikre ráborul.
Egyet egyszer, másat kétszer,
Ám a negyediket *hétyszer*
Megcsókolja jámborul.

¹ [NSz] *Stirps regalis...*

² [NSz] Az

³ [NSz] ifju

⁴ [NSz] az Kereszt.

⁵ [NSz] Papok

⁶ [NSz] Az szívét

25 Stupet pater haec cum videt,³
Moestus vultu corde ridet⁴
Pium placat filium.
Pandit puer veritatem,
Fratris monstrat sanctitatem
30 Virginale lilium.

Hic Conrado anxiato
Et catenis colligato
Rupit ferri vincula.
Illustrata Pannonia
35 Signis multis cum gratia
Det laudes per saecula.

---

³ [Ka] videt [SzIH] ridet,

⁴ [Ka] [SzIH] videt

- 25 Látva ezt elámul atyja,
Vidoran-búsan⁷ kutatja,
Mér tesz így⁸ magzatja,⁹ mér?
Vall az ifjú¹⁰ most feelve;
„Mert emez pap¹¹ tiszta lelke
30 Mint a lilium¹² fehér.”

- Konrádot, a¹³ vasbilincsben,
Ő föloldja, láncá nincsen,
Mind lehull a láncá¹⁴ ott.
Hát Pannonia dicsérjed,
35 Dallal és jellel kíséred,
Áldják őt a¹⁵ századok.

---

⁷ [NSz] Vidoran-busan

⁸ [NSz] így

⁹ [NSz] megzatja, [sajtóhiba]

¹⁰ [NSz] ifju

¹¹ [NSz] Pap

¹² [SzIH] lilom [sajtóhiba]

¹³ [NSz] Konrádot az

¹⁴ [NSz] lehull béklyója

¹⁵ [NSz] az

Laetabundus et canorus
Regi regum noster chorus
    Agat hoc solemnium.
Et festivet confessoris
5 Intus voto voce foris
    Diem natalitium.

Laus iucunda laus decora
Cum mens munda replet ora,
    Redundat et actio.
10 Sed in triplo medullata
Festo digna Deo grata
    Nostra fit cantio.¹

Confessorem sic miremur
Ut in eo veneremur
15 Auctorem magnalium.
Huic potestas tribuatur,
A quo totum gratis datur
    Illi ministerium.

Emericus stirpe regia
20 Sanctitateque praevia
    Clarus fuit et inclitus,
Sed illustrat natalia
Praestantiore gloria
    Praeclara Christi servitus.

---

¹ [SzIH] cautio.

LAETABUNDUS ET CANORUS ...

Harsány dalt ma és vidámat,
Fönt a legnagyobb királynak
Szóljon ez az ünnepünk.
Szentünket áldjuk ma dallal
5 És szívbéli diadallal,
Azt, ki született nekünk.

Édes ének, kedves ének,
Melybe tiszta lélek éled
És a szájból fölrivall.
10 Hát hogy itt e hármass ünnep,
Zengedezzünk Istenünknek,
Őt dicsérte ez a dal.

Igy csodáljuk most mi, dallók,
Úgy tiszteljük a hitvallót,
15 Ki tettekből óriás,
Mert attól van a hatalma,
Ki jóságát ingyen adja
És örökre glóriás.

Imre, a dicső királyfi,
20 Már korán kezdett kiválni,
Mingyárást jeleskedett.
Ám hogy ősi származását
Még tetszőbb színekbe lássák,
Krisztus hív cselédje lett.

25 Vanis prorsus abdicatis
Laboribus sanctitatis
Totum se supposuit.
Calcat culmen potestatis
Et cum visco voluptatis
30 Opum spinas respuit.

Ex nocturnis factis claret
Quod nec navis diem daret
Nec marceret otio.²
Ardor sanctus nocte crescit
35 Vero sole nox clarescit
Resonat psallentio.

Hoc in aetate parvula
Dat signorum initium,
Quod Dei servis oscula
40 Vertit in vaticinium.

Nam cuique tot oscula
Patre notante tribuit,
Quot annorum curricula
Carnis fluxum continuit.
45 Sed soli septinarium
Osculorum³ dinumerat,
Quem dignum privilegio
Virginitatis fecerat.

---

² [Ka] otio

³ [Ka] Oscolorum

- 25 A hívságokat kerülve,
Csak jámborság volt az üdve,
Ennek tett mindent alá.
Járt fönt a hatalma ormán,
Megveté ezt is mogorván,
30 Földi jó meg nem csalá.

- Éjtszakát vigyázva tölt ő,
Egy napot a másba ölt ő,
Nem tunyálkodik, buzog.
Nő a szorgossága éjjel,
35 Fény nyilal belőle széjjel,
Ajkán jámbor himnuszok.

- Hogy csodákra lett ő,
Ifjan megmutatta,
Mert csókját a kedves,
40 Hív papoknak adta.

Annyi csókot osztott
Nékik kiskorában,
Mennyi évig hervadt
Itt, a föld porában.

- 45 Ám a szent barátot
Megcsókolta hétszer,
Mert a szűzisége
Fénylett, mint az ékszer.

Orans secum dum tractaret
50 Quo se Deo commendaret
    Quod quaerit⁴ alloquio.
Locus totus choruscatur
Et coelesti reseratur
    Totius obsequio.

55 Castitas, inquit, praeclara
Coelo digna mihi cara
    Castitatem offeres.
Nunc coelestis puritatis
Sanctus ortus voluptatis
60 Mihi florem proferes.

Haec sanctorum angelorum
Habet contubernium,
Flos decoris et odoris
Habens privilegium.
65 Sed post mortem sanctum suum
Christus magis mirificat,
Cui mirandorum actuum
Potentiam multiplicat.
Emericus in victoria
70 Vere mortem absorbuit,
Cui signorum frequentia
Adduxit mors nec minuit.
In uno simul homine
Quatuor signa perpetrat,
75 Solvi reum a crimine

---

⁴ [Ka] querit

- Vivódik, imádva senyved,
50 Mit ajáljon föl Istennek
S várja, hogy jelentse ki.
Fényesség támad s az égi
Szózat azt beszéli néki,
Válaszát így hirdeti:
- 55 „Nincsen kedvesebb¹ erényenk,
Az égnek és a szerénynek,
Mint a jámbor szűziség.
Hát legyen enyém a drága
Tisztaságod szent virága,
60 Bárha benned tűz is ég.”
- Szűziség szagos virágát
Kedvelik az angyalok.
Mostan véle társalognak
S ő közöttük andalog.
- 65 Amikor meghalt az ifjú,
Krisztus élteté tovább,
Gyámolítva a hatalmát
Végzett sok jeles csodát.
Imre győzött a halálon,
70 Győztesen leverte őt,
Mert hogy elmult, a csodája
Nem mult el, de egyre nőtt.
Egy emberrel négy csodát tón,
Buzgóan imádkozott,
75 A gonosztól és a büntől

---

¹ [SzIH] kedvesebb, [sajtóhiba]

Precibus suis impetrat.
Mortis delet scripturam
Atque lorica[m] diripit,⁵
Ferream ligaturam
80 Frangens captivum eripit.
A culpis atque poenis
Conradus liberatur,
Lorica cum catenis
Et carta dissipatur.

85 Emerice supplicantibus
Adesto suffragator
Et peccatorum nexibus
Obstrictis liberator.⁶
In hac valle miseriae
90 Nos respice gementes,
Tuae consortes gloriae
Nos effice gaudentes.

---

⁵ [Ka] diripit

⁶ [Ka] liberator

Megtisztult az átkozott.
Törli a halál írását
És halálos szíjat old,
Zúzza a vasat-bilincset
80 És kilép, ki kötve volt.
Konrád im' szabad a bűntől,
Bűnhödéstől szabadul,
Szíja enged, lánca roppan,
Az írása földre hull.

85 Imre, légy a pártfogónk hát,
Mert barátink nincsenek,
Oldd meg a mi bűneinket,
E nehéz bilincseket.
Nézz le a sanyarú völgyre,
90 Ahol annyi a sírás,
Hogy te véled vigadozzunk
Glóriádba, glóriás.

Emerice castum lilium,¹
Flos illibate Pannonum;
Qui puritatis vinculo²
Te liberasti saeculo,
5 Et intulisti floridis
Iustitiae areolis:
Me serva quoque liberum
Ab omni sorde scelerum,
Ne mentem meam inquinet,
10 Quodcumque Deo displicet.

---

¹ [Ka] lilium

² [Ka] vinculo,

EMERICE CASTUM LILIUM...¹

Imre, szűzi² liliomszál,
Pannonoknál illatozzál,
Tisztaság volt a te vérted,
Az küzdött bűn ellen³ érted,
5 Azzal érkeztél a drága
Virtus rózsás udvarába:
Engem is oltalmaz, Imre,
Hozz feloldást bűneimre,⁴
Semmi meg ne szeplősítsen,⁵
10 Amit nem kedvelne Isten.

---

¹ [NSz] *Emerice castum lilieum...*

² [NSz] szűzi

³ [NSz] küzdött folyton

⁴ [NSz] bűneimre,

⁵ [NSz] szeplősítsen,

O luce pura purior
Lux alma puritatis!
Emerice sole pulchrior
Fulgore castitatis.

5 Tuos revise Pannonas
Ardore castitatis,
Doceque leges pristinas
Amare veritatis.

Tu primae gentis Phosphore
10 Ad coelites volasti,
Patriosque fines prospere
Virtutibus beati.

Concede te precantibus
Dux almae castitatis,
15 Aeternae Regna mentibus
Spectare claritatis.

Paterna dum te gratia
Connubiis adornat,
Retundis haec fallacia¹
20 Quae mundus omnis optat.

---

¹ [Ka] fallacia,

O LUCE PURA PURIOR...¹

Ó tiszta fénynél fényesebb
Szüzesség² tiszta fénye.
Ó Imre, napnál ékeesebb
Szép életed erénye.

5 Istápoljad pannonjaid,
Szűzes szokásra³ szoktasd,
Csak az Igazság és a Hit⁴
Tüzes tettére oktasd.

Ifjú⁵ népedből fölrepülsz
10 Az égbe, tűzi Csóva.⁶
Jóságodért⁷ szentekkel ülsz,
Országod áldva-óva.

Hallgasd meg az imánk ezér,
Kérünk, Istent imádva,
15 Vezess be, nyájás, szűz Vezér,
A fény örök honába.

Atyád mikoron összeád⁸
Téged hív⁹ hitveseddel,
Te megveted a föld szavát
20 S mit test hévsége kedvel.

¹ [PHV] pure pulchrior...

² [PHV] Szüzesség

³ [PHV] törvényre

⁴ [PHV] igazság és a hit

⁵ [PHV] Ifju

⁶ [PHV] csóva

⁷ [PHV] És ott fönn a

⁸ [PHV] összeád

⁹ [PHV] hiv

Inter pudicos cardines
Cupidinem cremasti,
Carnis premens libidines
Ad lilia evolasti.

25 Ne qua per artus serperet
Orcinianus hostis:
Floremque mentis carperet
Avernus ille hostis:

Flagris premis corpusculum,
30 Et vepribus² coronas,
Ceum vere promi flosculum
Novo virore donas.

In flore flos prosterneris
Emerice caste, belle:
35 Qui labe nulla tingeris,
O pure coeli ocelle!

---

² [SzIH] verpribus [sajtóhiba]

Lángod szemérem¹⁰ üldözé,
Hamvasztva s el nem ültél,
Míg szűz liliomok közé,¹¹
Az égbe nem repültél.

25 S hogy a Gonosz ne kúszna¹² rád,
Poklok kígyója,¹³ gyáván,
Legelve lelked bimbáját,
A dög, a rusnya sátán!¹⁴

Gyöngécske testedet veréd,
30 Tövissel óttad, azzal,
Mint rózsatót, csöpp¹⁵ csemetét,
Tövisse¹⁶ véd tavasszal.

Virágkorodba hullsz¹⁷ te el,
Imrénk, szépség reménye,
35 Kin nem fogott parázna csel,¹⁸
Ó mennyek¹⁹ szemefénye!

---

¹⁰ [PHV] Tüzed szemérmed

¹¹ [PHV] közé

¹² [PHV] csuszna

¹³ [PHV] kígyója,

¹⁴ [PHV] Sátán:

¹⁵ [PHV] kis

¹⁶ [PHV] Tövise

¹⁷ [PHV] Virágkorodban halsz

¹⁸ [PHV] fogott bűn, sanda csel,

¹⁹ [PHV] Mennyek

Ne vanitates haurias³
Subduceris procellis:
Preces⁴ tuorum exaudias,
40 Pacemque mitte coelis.

Virgo maritus, angelus,
Flos plene gratiarum
Coelo triumphans baiulus
O mille laurearum.

45 Nos sospitatos protege
A peste, fame, bello.⁵
Dextramque clemens porrige,
Ah! mortis in duello.

Tu qui supremo Numini
50 Vovisse castitatem,
Gaudes sacraeque Virgini
Dicasse puritatem:

---

³ [Ka] haurias,

⁴ [SzIH] Praeces

⁵ [Ka] fame bello.

Hívságos²⁰ néked e világ,
Fölszállsz magasba²¹ végkép:
Hallgasd meg e buzgó imát,
40 Küldj a szívünkbe²² békét.

Szűz férj, malasztos, drága, jó²³
Virág, te diadallal,
Ezer babértól roskadó,
Magasztos, égi Angyal.²⁴

45 A háborútól²⁵ védj te meg
S éhségtől s döghaláltól.
Halálos órán nyújtsd²⁶ kezed,
Jajjaj!²⁷ ne légy te távol.

Akinek élte²⁸ csak malaszt
50 S Istennek²⁹ tett szüzesség³⁰
S a Szent Szűznek ajálta³¹ azt,
Hogy szíve³² néki tessék:

---

²⁰ [PHV] Hívságos

²¹ [PHV] az égbe

²² [PHV] szívünkbe

²³ [PHV] magasztos, drága-jó

²⁴ [PHV] Égben lakó, nagy angyal.

²⁵ [PHV] háborútól

²⁶ [PHV] nyújtsd

²⁷ [PHV] Jaj-jaj!

²⁸ [PHV] Kinek az élte

²⁹ [PHV] Istennek [S hiányzik]

³⁰ [PHV] szüzesség

³¹ [PHV] ajánltad

³² [PHV] szived

Nos labe culpae liberos,
Sera tuos clientes
55 Adversus Orči⁶ Cerberos
Castas tuere mentes.

Fac inseramus floridis
Tecum poli viretis;
Florem sacrandum candidis
60 Perenne liliētis. Amen.

---

⁶ [Ka] orci

Ójj büntől, mennyek Hertzege,³³

Lelkünk sóhajtva áhít,³⁴

55 Vond³⁵ messze tőlünk a fene
Poklok³⁶ dühös kutyáit,

Hogy majd veled az égbe ott

Lakjunk, mi tiszta³⁷ Szűzünk

S fényes-fehér liliomot

60 Zöld koszorúba³⁸ fűzzünk. *Ámen.*

---

³³ [PHV] Mennyek Hercege,

³⁴ [PHV] áhít

³⁵ [PHV] Tartsd

³⁶ [PHV] Poklod

³⁷ [PHV] Lakozzunk, drága

³⁸ [PHV] koszoruba

ÚJABBKORI HIMNUSZOK

Nocte¹ depulsa tua sol reducit
Pannonum terris, Emerice festa
Te polo natum colimus paternis
Sidus in oris.

5 Ne probam quando temerare mentem
Sensuum virus queat, impudicos
Impetus frangis, subigisque carnem
Providus ultor.

Sponsa non sponsum potuit morari:
10 Virgini suades pius, ut pudicum
Pectus ad Christum ferat, integrosque²
Promat amores.

Norma sis nobis, tepidisque divum
Obtine robur: tua sic renato
15 Nescia³ labis documenta vitae
Corde sequemur.

Summa laus Patri Genitoque⁴ Verbo
Et tibi compar utriusque Virtus
Fac tibi semper placeamus uni
20 Pectore casto. Amen.

---

¹ [Ka] Nocta

² [Ka] integrosque.

³ [SzIH] Nesciae

⁴ [Ka] patri genitoque

NOCTE¹ DEPULSA TUA ...

Úzi Éjt² a Nap, derül a verőfény
Pannonok földjén s mi tenéked, Imre,³
Itthon áldozunk, te az égbe támadt
Sarkövi csillag.⁴

5 Jámbor lelkedet, hogy a test ne rontsa
Csúnya⁵ mérgével, a parázna hévség
Ostromát álltad s fene cselvetéseit⁶
Böltsen igaztad.

Még arád se bírt lebeszélni róla:⁷
10 Rávevéd, hogy ő szűzi-zsöngé mejjét
Nyújtsa⁸ Krisztusnak s neki adja tisztán
Tiszta szerelmét.

Példa légy nekünk, közönyöddel égi
Hős-erőt szerezz: a világi szennytől
15 Mentés élted így acélozza keblünk
S arra tekintsünk.

Az Atyának, a Fiúnak dicsőség
S a Szent-Léleknek ugyanígy dicsőség.
Leld is kedvedet valamennyiünknek
20 Szűzi szívében. Ámen.⁹

¹ [SzIH] [BH] NOCTA

² [BH] éjt

³ [BH] Imre [*nincs vessző*]

⁴ [BH] Csillag.

⁵ [BH] Csunya

⁶ [BH] cselvetésit

⁷ [BH] róla:

⁸ [BH] Nyújtsa

⁹ [BH] [Ámen. *hiányzik*]

O sole clarior
Lux puritatis:
O nive pulchrior
Flos castitatis;
5 Nascentis patriae
Splendor eximie,
Emerice!
Sis dux clientibus¹
Te inspectantibus,
10 Vitae miraculum²
Et speculum.

Sponsus Angelicus
Intaminatus,
Quamvis sit lubricus
15 Hic vitae status.
Persuades Virgini,³
Carnis cupidini
Ne pareret:
Miro connubio,
20 Ut rosa lilio,
Iuncta flosceret
Se vinceret.

---

¹ [Ka] clientibus,

² [Ka] Miraculum,

³ [Ka] Virgini.

O SOLE CLARIOR...¹

- Ó napnál fényesebb,²
Nagy tisztaság,
Ó hónál ékeesebb
Virágos ág.
5 E megújult³ haza
Tündöklő csillaga⁴
Szent Imre te!
Légy egyre körülünk,
Légy a mi tükörünk,⁵
10 Néped esengve kér,
Légy te Vezér.⁶
- Szűzi⁷ férj, angyali,
Szeplőtelen,
Bár a láz víva-ví
15 Mindszüntelen.
Rávevéd a Szűzet,⁸
Hogy a gonosz tüzet
Oltsa ki ő.⁹
Élsz véle milliom
20 Csel közt, mint liliom
Rózsával szűzen¹⁰ él
S várva remél.

¹ [NSz] *O sole clarior...*

² [NSz] fényesebb

³ [NSz] megújult

⁴ [NSz] csillaga,

⁵ [NSz] tükörünk,

⁶ [NSz] vezér.

⁷ [NSz] Szűzi

⁸ [NSz] Szűzet

⁹ [NSz] Lebírja ő.

¹⁰ [NSz] szűzen

Ne mentem laederet
Pestis impura,
25 Pudoris fieret
Neque iactura :
    Frenum volantibus
    Imponis sensibus
    Cautus⁴ ultor :
30 Arcte corpusculum,
    Ut vere flosculum,
    Coronas vepribus⁵
    Custodibus.

Cur, Flos prosterneris
35 Primo virore ?
    Qui nullo carperis
    Labri livore ;
    Ne mundi vanitas⁶
    Offendat pravitas⁷
40 Innocentem :
    Tu coelo dignior,
    Stella illustrior,
    Agno coniungeris,
    Quem sequeris.

---

⁴ [SzIH] Cantus

⁵ [Ka] vepribus,

⁶ [Ka] vanitas,

⁷ [Ka] pravitas,

- Állo¹¹ a testiség
És a bujább¹²
- 25 Hévségek pestisét,
Háborúját:¹³
Gyarló érzékedet
Vértezve fékezed
Örkö¹⁴ve rá.
- 30 Testeckéd kínba¹⁵ nőtt
S mint kiseded rózsatőt
Ótta¹⁶ kemény tövis
És vasöv is.
- Mért hervadsz ily hamar,
- 35 Drága virág,¹⁷
Kin nem fog zürzavar,¹⁸
Kába világ?
Hogy ne¹⁹ lásd ezt a rút,
Hívságos²⁰ háborút,
- 40 Ártatlan te:
Krisztusunk fölfogott,
Csillagnál csillogóbb
S a Bárány van veled.
Őt követed.

---

¹¹ [NSz] Álltad

¹² [NSz] csunyább

¹³ [NSz] Háborúját:

¹⁴ [NSz] Örkö¹⁴ve

¹⁵ [NSz] Csöpp testede kínba

¹⁶ [NSz] Törte

¹⁷ [NSz] virág

¹⁸ [NSz] zürzavar,

¹⁹ [NSz] Hogyne

²⁰ [NSz] Hívságos

JEGYZETEK

A SZÖVEGKIADÁS ELVEI

A *Szent Imre himnuszok* kritikai szövegkiadásának létrehozásakor alapszövegnek az 1930-as kiadás szövegét tekintettük. A latin és a magyar főszövegben a nyilvánvaló sajtóhibákat javítottuk, a javítás tényét a lapalji jegyzetben jelöltük. Az egyes himnuszok magyar fordításainak hírlapi vagy folyóiratbeli újraközlésnél regisztrált eltéréseit szintén a lapalji jegyzetben közöljük. Az ezekben található javításokat akkor sem emeltük be a főszövegbe, ha nyilvánvalóan a kötet megjelenése utáni javításokról van szó. Mivel a szövegek között jellemzően egy-egy szóban vagy esetleg csak a szó helyesírásában, illetve a központosításban van eltérés, a lapalji hivatkozás csak az eltérő szóalakot, vagy a kitett vagy elhagyott írásjel előtt közvetlenül álló szót közli. A latin és a magyar szöveg párhuzamos közlése megfelel az eredeti kiadvány szövegbeosztásának. A kötetet díszítő négy metszetet a *Képmelléklet*ben közöljük.

A LAPALJI JEGYZETEKBEN TALÁLHATÓ RÖVIDÍTÉSEK

- [BH] *Budapesti Hírlap*, politikai napilap, Budapest, 1881–1938.
- [Ka] Dr. KARÁCSON Imre, *Szent Imre herceg, Élet- és jellemrajz, Függelékül a Szent Imréről szóló himnuszok*, Budapest, A Szent-István-Társulat kiadása, 1899, 1911².
- [NSz] *Nemzeti Szalon* (1928–1931), a *Nemzeti Újság* (keresztény politikai napilap, Budapest, 1919–1944) vasárnapi melléklete.
- [P] *Pásztortűz*, irodalmi és művészeti folyóirat, Kolozsvár, 1921–1944.
- [PHV] *Pesti Hírlap Vasárnapja*, a *Pesti Hírlap* (politikai napilap, Budapest, 1878–1944) hétfői melléklete.
- [SzIH] *Szent Imre himnuszok*, fordította KOSZTOLÁNYI Dezső, Budapest, Athenaeum, 1930.

AZ EGYES HIMNUSZOK TOVÁBBI MEGJELENÉSEI¹

AVE FLOS NOBILIUM

Páosztortűz, 1930, 17. sz., 383.

RUBRUM FLAMMA

Páosztortűz, 1930, 17. sz., 383.

STIRPS REGALIS

Nemzeti Szalon, [III. évf.], 1930. június 8., 6.

EMERICE CASTUM LILIUM

Nemzeti Szalon, [III. évf.], 1930. június 8., 6.

LUCE PURA PURIOR

Pesti Hírlap Vasárnapja, LII. évf., 19. sz., 1930. május 11., 4.

NOCTE DEPULSA TUA

Budapesti Hírlap, L. évf., 90. sz., 1930. április 20., 17.

SOLE CLARIOR

Nemzeti Szalon, [III. évf.], 1930. június 8., 6.

---

¹ A megjelenések bibliográfiai adatait a következő kötetekből vettük át: *Kosztolányi Dezső napilapokban és folyóiratokban megjelent írásainak jegyzéke 1.*, szerkesztette ARANY Zsuzsanna, Budapest, Ráció, 2008; *Kosztolányi Dezső napilapokban és folyóiratokban megjelent írásainak jegyzéke 4.*, szerkesztette ARANY Zsuzsanna, DOBÁS Kata, Budapest, Ráció, 2011.

KELETKEZÉSTÖRTÉNET

Kosztolányi Dezső *Szent Imre himnuszok* című bilingvis műfordításkötete 1930-ban jelent meg az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság kiadásában. A készülő kötetről az első tudósítás a *Budapesti Hírlap* április 6-ai számában jelent meg, amelynek szövege nemcsak a beharangozás ténye miatt különösen fontos, hanem amiatt is, hogy a szöveg – amelyről később még szó lesz – végső soron Kosztolányitól származik (bár a szóhasználat alapján kizárható, hogy ő fogalmazta volna), hiszen olyan adatok vannak benne (különösen a fordítás módjára való utalás), amelyek mástól nem származhattak. Az *Árkádiából* rovatban megjelent rövid híradás így szól: „KOSZTOLÁNYI DEZSŐ az idei Szent Imre-évvel kapcsolatos irodalmi események egyik legnagyobb és legartisztikusabb költői meglepetését fejezte be az elmúlt napokban. Lefordította a középkorban, Rákóczi idejében s az újabb korban keletkezett, latin nyelven írt összes Szent Imre-himnuszokat, számszerint tizenötöt, melyek a jubiláris esztendő alkalmából kiadásra kerülnek s már sajtó alatt is vannak. E szép, rímes latin versekben megírt himnuszok nainak, bájosak s nem egyet közülük ma is énekelnek templomainkban. Kosztolányi ügyelt rá, hogy a himnuszok áhítatos szelídségét, verselésüket majdnem hogy gyermekded gügyögését és báját is átmentse fordításaiba s ezért a középkori magyar nyelv teljes vértetében, Pázmány Péter nyelvéen fognak megszólalni és megjelenni a latin Szent Imre-himnuszok, hiánytalanul visszaadva azt a csodálatos ringazdagságot, amit a késői, furcsa, barokk-latin nyelv az egyházi költészet e hervadhatatlan szépségű virágaiban produkált.”¹

Két héttel később a *Budapesti Hírlap* húsvétvasárnapos számában, április 20-án a kötetben szereplő egyik himnusz (a *Nocte depulsa tua*

---

¹ *Budapesti Hírlap*, 50. évf., 78. sz., 1930. április 6., 17.

kezdetű) meg is jelent Kosztolányi fordításában a következő kísérszöveggel: „KOSZTOLÁNYI DEZSŐ Szent Imre-himnusz fordításáról megemlékeztünk már a napokban. Ezek közül közöljük mutatóba a következőt.”² Bár a szövegből nem derül ki, hogy a kötet megjelent-e ekkorra, valószínűnek tarthatjuk, hogy legkésőbb május elejéig, a Szent Imre-emlékév kezdetéig megjelentek Kosztolányi himnuszfordításai.

Mivel az április 6-ai híradás szerint a kötet már nyomdában volt, azt kell föltételeznünk, hogy Kosztolányi rendkívül gyorsan elkészült a himnuszok magyar fordításával. Fönnmaradt ugyanis egy Tápay-Szabó Lászlónak, az Athenaeum szerkesztőjének szóló, 1930. március 6-án kelt levele, amelyben a következőket írja: „Igen tisztelt szerkesztő uram, a föladat izgat, érdekel. Eddig három készült el. Küldöm, hogy véleményét halljam, s esetleg próbaszedést csináltasson. Öreg betűket képzelek el, naiv központozással, piros iniciálékkal.”³ A levél utalásai, különösen Kosztolányinak a tipográfiaira vonatkozó elképzelései alapján Réz Pál joggal következtetett arra, hogy a „föladat”, amelyről a költő beszél, a Szent Imre-himnuszok fordítása,⁴ a „piros iniciálék” kivételével a kiadó ugyanis teljesítette a kérést.⁵ Nem sokkal később pedig arról ír Fejes Sándornak, az Athenaeum és egyben a Genius kiadó igazgatójának, hogy az ígért honoráriumnak csak a felét kapta meg.⁶

² *Budapesti Hírlap*, 50. évf., 90. sz., 1930. április 20., 17.

³ Lásd KOSZTOLÁNYI Dezső, *Levelek – naplók*, egybegyűjtötte, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Réz Pál, Budapest, Osiris, 1996, 604.

⁴ *Uo.*, 1007. Az 1054-es számú levélhez írt jegyzet.

⁵ Minden bizonnyal Kosztolányi himnuszfordításainak párdarabjaként adta ki az Athenaeum kiadó a Szent Imre-legenda magyar fordítását, amelynek borítóján a cím valóban piros betűkkel szerepel, s a gondosan megtervezett kiadványban valóban piros iniciálék szerepelnek. Lásd *Szent Imre legendája*, magyarázattal ellátta dr. ERDÉLYI László Szent Benedek-rendi áldozópap, egyetemi nyilvános rendes tanár, a szegedi Szent Imre Kollégium igazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia és a Szent István Akadémia tagja, Budapest, Athenaeum, 1930. (A fordítás Szegedy János munkája.) Kosztolányi elképzelésére hatással lehetett Révay könyve is, amely hasonlóan díszes kivitelben jelent meg.

⁶ Lásd KOSZTOLÁNYI Dezső, *Levelek – naplók*, egybegyűjtötte, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Réz Pál, Budapest, 1996, 605, 1007. Az 1056-os számú levél és az ahhoz írt jegyzet.

Mindezek alapján a kötet elkészültének idejét az 1930-as év kora tavaszára tehetjük: Kosztolányi legkorábban február végén láthatott neki a fordításnak, és a munkával legkésőbb március végére, április elejére végzett.

Nehezebb azonban bármi bizonyosabbat megállapítani azzal kapcsolatban, hogy Kosztolányi miért vállalkozott a Szent Imre-himnuszok lefordítására, s egyáltalában kiből (binnen vagy másvalakiből) fogant-e meg a kötet gondolata. Mivel a forrásnyelv ebben az esetben a latin volt, vagyis egy olyan nyelv, amelyet tanult ugyan Kosztolányi, de ekkorra nagyrészt elfelejtett (hiszen már az évtizeddel korábban írt *Nero, a véres költő* című regénye előmunkálataihoz is a klasszika-filológus Révay József segítségét kérte),⁷ okkal feltételezhetjük, hogy ebben a vállalkozásban is volt latinista segítőtje. Bár a fordításhoz, amint azt később látni fogjuk, nem volt szüksége arra, hogy bárki is prózafordítást készítsen neki, Révay Józsefnek a közreműködése ebben az esetben sem zárható ki. Ez idő tájt ugyanis ismét szoros kapcsolatban álltak, amint azt egy nem sokkal korábban, 1929. szeptember 29-én kelt levél bizonyítja. Ezt a röpke üzenetet („[...] sietve küldöm vissza. Hagyd meg, hogy gondosan javítsák.”)⁸ minden bizonnyal egy kefelevonat kíséretében küldte Kosztolányi Dezső Révaynak, aki akkoriban a Franklin kiadó szerkesztője volt.

Az 1930-as évek elejéről levelekkel ugyan nem dokumentálható a kapcsolatuk, mégis elgondolkoztató, hogy Kosztolányi himnuszfordításairól Révay írta az egyetlen kritikát a *Nyugat* 1930. évi 17. szeptember 1-jei számában.⁹ Révay azzal kezdi írását, hogy „A Szent Imre-év irodalmi terméséből fejjel magaslanak ki Kosztolányi Dezső himnuszfordításai”, majd később olyan megállapításokat tesz a szövegről, amelyek a fordítás bizonyos körülményeinek az ismeretéről tanúskodnak: „Eddig vajmi keveset fordítottak ezekből [ti.

---

⁷ Vö. KOSZTOLÁNYI Dezső, *Nero, a véres költő*, kritikai kiadás, sajtó alá rendezte TAKÁCS László, Budapest, Kalligram, 2011, 889.

⁸ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Levelek – naplók*, egybegyűjtötte, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta RÉZ Pál, Budapest, 1996, 586, 1017-es levél.

⁹ RÉVAY József, *Szent Imre himnuszok, Kosztolányi Dezső fordításai – Athenaeum*, Nyugat, 1930, 17, 369–370.

a Szent Imre-himnuszokból] magyarra. Karácson Imre kis Szent Imre-könyvében évtizedekkel ezelőtt megjelent egy csomó Szent Imre himnusz magyar fordítása. Ezek a fordítások csak azt a célt szolgálták, hogy a magyar közönség megértse a himnuszokat, a költészethez azonban édes-kevés közük volt.” Karácson itt említett könyve azonban, amint azt a versek filológiai elemzésénél látni fogjuk, döntő jelentőségű Kosztolányi fordítása szempontjából. Persze nem zárható ki, hogy Révay véletlenül utalt egy utoljára két évtizeddel korábban, 1911-ben megjelent könyvre, mégis elképzelhető, hogy amiatt tett említést Karácson könyvről, mert tisztában volt a szoros kapcsolattal, s éppen a különbség túlhangsúlyozásával („a költészethez azonban édes-kevés közük volt”) akarta elvenni a rosszindulatú föltételezések életét.

Révay figyelmét természetesen nemcsak a Kosztolányival való régi barátsága¹⁰ és esetleges ötletgazdaként, segítőként való közreműködése fordíthatta a kötet felé, hanem a közös érdeklődés is, hiszen a klasszika-filológusnak 1929-ben jelent meg Szent Imréről szóló regénye: *Árpádok virága, Imre herceg* (bev. Lányi József, Budapest). A mű kritikai visszhangja vegyes volt. Hevesi András igen lesújtóan írt róla a *Nyugat* 1930. június 16-ai számában: „Révay József elhárította a téma modern poézisét; őt is utolérte a filológusok, a tudós, kitűnő filológusok végzete: a pastiche. Könyve óriási méretű kompiláció, a középkori kompilációk modorában. Révay még a középkori próza kedvesen tétova, de kissé fárasztó terjengését, még a véletlenül összemásolt szövegek zürzavarát is pedáns hűséggel utánozza. Nyelve nem archaizáló, hanem hibátlanul archaikus; minden szava jellemző, minden mondata hasonlít egy sereg régi mondathoz, de a sok korfestő szó megannyi élősdi, amely rátelepedik a legendára és eltereli az olvasó figyelmét. [...] Gyöngéd színek, finom körvonalak helyett Révaynál az olvasó inkább csak nyelvet kap, melynek állandósított zamata végül is unttá válik. Révay még az újabb történelmi

¹⁰ Kapcsolatukról lásd KOSZTOLÁNYI Dezső, *Nero, a véres költő*, kritikai kiadás, sajtó alá rendezte TAKÁCS László, Budapest, Kalligram, 2011, 889–892.

kutatás becsületes tudományos prózába kívánczozó eredményeit is ómagyar nyelven ismerteti [...].¹¹

Később Révay is megemlékezett pályájának erről a szakaszáról, amikor a Franklin kiadó alkalmazásában állt mint „irodalmi titkár”, s ekkori műveit igen gúnyos hangnemben sorolta föl önéletrajzában: „Egyelőre ókeresztény »szakértelmemet«, e tárgykörben való jártasságomat, latin tudásomat kihasználva – bomba üzletekhez juttattam a Franklint, katolikus tárgyú »szent« könyveimmel. Óriási részletüzlet: minden katolikus plébánosnak lelkiismereti kötelessége a vásárlás! Ezeket a műveket szinte futószalagon gyártottam és állítottam elő, aminthogy ilyen ütemben is rendelte a kiadó. Tisztában volt teljesítőképességemmel: tapasztalhatta ezt a Jacobus de Veragine *Legenda Aurea*-jának 1926-os fordításakor. Ennek példátlan sikere a részletüzletben (albumalakú díszkiadás, aranyozva, gyönyörű reprodukciókkal) indította el a következő művek sorozatát: *Zarándokút a szenthelyekre*, 1928 (505 lap); *Árpádok virága, Szent Imre herceg*, 1930 (391 lap); *A Szentévek története*, 1933 (455 lap). Ugyanilyen tárgykörből jelent meg 1939-ben: *A katolikus hittérítés története* (535 lap). A két utolsó munka Lévay Mihály püspök neve alatt jelent meg, ugyancsak üzleti érdekből. Ez a manipuláció semmiféle szerzői hiúságomat nem bántotta: ugyanis ezek a műveim legkevesbé szeretett szellemi termékeim.¹² Révay évtizedekkel később, az új rendszernek hálás visszaemlékezőként írta meg apologetikus önéletrajzát, így korántsem biztos, hogy 1929–1930

¹¹ HEVESI András, *Szent Imre-irodalom, Dr. Révay József: Árpádok virága, Szent Imre herceg – Franklin-kiadás Harsányi Lajos: Az elragadott herceg*, Nyugat, 23. évf., 1930, 12. sz., 964–965.

¹² RÉVAY József, *Pályám emlékezete*, családi kiadás, 2007, 101. A könyv egyébként igen kelendő volt, Révay legalábbis leírja, hogy látta a bevételi adatokat is: „tizenöt éves Franklin-szolgálatom alatt egyetlenegyszer volt alkalmam bepillantani a részletosztály főkönyvébe, s éppen az én Árpádok virága című könyvem bevételi elszámolását pillantottam meg. A rajzokkal, könyvdíszekkel és képmellékletekkel pazaron illusztrált, kék-arany díszkötésű, nagy negyedréti alakú díszmű terjedelme 25 ívnyi volt, ára 40.- pengő, a kiadó tiszta bevételre 96 000 pengő. Vajon hányszor van meg ebben az összegben a szerződésemben biztosított 3000 példány? (Hozzáteszem, hogy a 25 ívért az én szerzői honoráriumom 2500 pengő volt.)” Idézet helye: 153.

táján is ilyen gúnyosan tekintett irodalmi termékeire. Életrajzában mindenesetre nem említi, hogy ezekben az években bármiben is közreműködött volna Kosztolányi munkáiban. A föltételezést, hogy ekkoriban szorosabb kapcsolat volt köztük, még az irodalmi anyaghoz való rokon hozzáállásuk is megerősítheti. Ahogy a *Budapesti Hírlap* tudósítása jelezte, Kosztolányi „a középkori magyar nyelv teljes vértetében, Pázmány Péter nyelvén” igyekezett visszaadni „a himnuszok áhítatos szelídségét”, amit később Sík Sándor szemére is vetett a *Himnuszok könyve* előszavában.¹³ Révay József ugyanazt a módszert követte regényében.

Mivel Révay könyve 1929-ben jelent meg, nem zárhatjuk ki, hogy Kosztolányi olvasta – ami megmagyarázná, hogy miért archaizált (ahogy majd arra később részletesen kitérünk) műfordításaiban a költő –, és az archaizálás ötletét (s talán a himnuszok lefordításának lehetőségét) tőle vette, tőle hallotta.

A Franklin kiadásában 1929-ben megjelent *Árpádok virágában* Révay József ugyanazt az archaizáló eljárást követi, mint Kosztolányi. Stílusával, elbeszélői helyzetével azt az érzetet akarja kelteni, hogy az olvasó egy régi irodalmi alkotást olvas. Nem közvetlenül a legendák korában szólal meg az elbeszélő, hanem valamivel később, amint azt a következő rövid részlet illusztrálja: „Az régi időkben maradt írásokat forgatván, kezemben [sic!] akad bizonyos néhai való jeles barátnak, neve szerint Fulconak chronicaja az dicsőséges szűz szent Imre hercegről, kiben ékes deák nyelven Istennek ez jeles nagy szentje felől való legendákat híven följegyezni egytől-egyig nem mulasztotta. Olvasván pedig ez kised legendát, ki vagyon ez idő szerént az mondott jeles barátnak csifrázatokkal ékes keze írásában szentmártonhegyi monostornak könyves házában, lelkenben édes gyönyörűség támad Mária országának ez szép illatú virágjára emlékezvén.”¹⁴

¹³ Sík Sándor, *Himnuszok könyve: a keresztény himnusköltészet remekei latinul és magyarul*, Budapest, Szent István Társulat, 1943, 37.

¹⁴ RÉVAY József, *Árpádok virága*, Budapest, Franklin, 1929, 81.

Révay elbeszélése azonban nemcsak stílusában hathatott Kosztolányira, hanem nagyon valószínű, hogy Kosztolányi Szent Imre-képre is döntő hatással volt. Ahogyan Kosztolányi ábrázolta a szűz herceget (bár ez alighanem részletesebb kutatással is nehezen volna kimutatható), alapvonásaiban a Révay-féle képre emlékeztet. Erre egyetlen példát idézek. A legendában sehol sem szerepel a herceg ifjúkorban mutatott felnőtt bölcsessége, s nem mond róla illet egyik himnusz sem. Kosztolányi az egyik himnusz fordításában mégis „ifjú gyerekbölcs”-nek nevezi (vö. *In hac die laeticiae*, 5. sor), pedig a latin szöveg nem nevezi *sapiens*nek. Révay általános jellemzése azonban ezt a vonását hangsúlyozza: „Az Úr Jézusnak kiváltképpen való nagy kegyelme nyilván megtetszett ez szűz szent Imre hercegenben, *ki gyermek lévén bírta élemedett embereknek bölcsességöket* [kiemelés tőlem – T. L.], hitvallóknak szentségöket, martíroknak mennyekben sóvárgásokat. Annakokáért mind ez világi dolgokra ugyan kevés ügyet vetett, az játszadozást szüntelenül Istennek dicsőségére fordítván. Bizony elméjében az hívságos gyermeki együgyű csintalankodásoknak tréfáknak semmi helyet nem engedett, az Ajándok leányzónak meséit csacsogását füle mellett szélnek eresztvén. Inkább örömmel múltatta magát szenteknek legendájoknak hallgatásokban, kikkel Kázmér mester ötet gyakorta örvendeztette, valamint nagy buzgó imdázásokban s az irgalmasság testi lelki cselekedeteinek gyakorlásában.”¹⁵

Tisztában vagyunk azzal, hogy egy fordításban rendkívül nehéz egy közvetett forrás használatát és hatását kimutatni. Éppen ezért mindezt inkább csak lehetőségként és valószínűségként említjük, ami mellett a himnuszfordításokat a regénnyel összekötő vonások szólnak.

Révay archaizálása persze ugyanúgy megosztotta a kritikusokat, mint Kosztolányi himnuszfordítása. A *Pannonhalmi Szemlé*ben így lelkesült érte Magasi Artúr: „Külön exquízit élvezet, ingyenc csemege a könyvnek archaizáló stílusa, pedig ez is anachronizmus. De hisz a XI. sz. végének a Halotti Beszéd darabosságainál is kezdetlegesebb

---

¹⁵ *Uo.*, 130.

stílusa teljesen élvezhetetlenné tenné a könyvnek hangulatos tartalmát, pedig Péter apátnak ezen kellene írnia. De hogy a régiség elhíhető patinája mégis erősítse az illúziót, hogy ősrégi krónikát olvasunk, Révay a mérsékelt régieskedés hangján ír. Az egész régi magyar nyelvnek külön korokba tartozó halott szépségét egynek veszi és egy előadásban használja a középkori kódexeknek néha latinos mondatszerkesztését, az elavult igealakok ódivatú formáit, Pázmány öblös szélességét, Faludi néha mesterkélt eleganciáját, sőt nem egyszer a nyelvújítási kornak köznyelvé nem vált stílusfordulatait, vagy közhasználatúvá vált szavait, de ezeket külső hangalakban régiesítve. Egyébként Révay stílusa nagyon közel áll a ma nyelvéhez és felújított szavai sem okoznak fejtörést, mert a mondatösszefüggésben mindig megértjük őket.¹⁶

Noha Kosztolányi nem adott és hagyott biztos támpontot a keletkezés körülményeinek rekonstruálásához, valószínű, hogy ösztönzést az emlékév meghirdetésének pusztá tényéből, az ekkor megjelent Szent Imre-kiadványokból, íróársai (például Babits) s mindenekelőtt talán Révay József példájából és ösztönzéséből merített. Ennél többet – a források hiánya miatt – aligha mondhatunk.

---

¹⁶ MAGASI Artúr, *A legújabb Szent Imre-irodalom*, Pannonhalmi Szemle, 1930, 164–173. Révay könyvéről lásd a 166–167. oldalakat.

FORRÁS

Kosztolányi kötete összesen tizenhárom Szent Imre-himnusz fordítását tartalmazza. Ezek a himnuszok minden bizonnyal Magyarországon keletkeztek, a herceg szentté avatása után, legkorábban a XII. században. Többségük a szent ünnepnapjához kapcsolódott, és egységes zsolozsmát alkotott, amelyet azonban – ahogy azt Tarnai Andor és Madas Edit megállapították szöveggyűjteményük jegyzetében – Kosztolányi nem őrzött meg: „Szent Imre verses officiumát Kosztolányi szinte teljes egészében lefordította, de az anyagot szabadon kezelve 10 önálló verset komponált belőle. Talán nem sértjük meg a költő emlékét, ha a verses zsolozsma bemutatásakor a fordítást is annak rendjében közöljük.”¹

A középkori kódexekben fönmaradt latin himnuszok egy részének kritikai szövegkiadása már a XIX. században megjelent,² a magyar vonatkozású művek pedig Dankó József kiadásában láttak napvilágot 1893-ban.³ Kosztolányi azonban nem Dankó szövegkiadását használta. A török kutatásairól és fordításairól ismert dr. Karácson Imre (1863–1911)⁴ *Szent Imre Herczeg* című műve először

---

¹ *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor (1000–1530)*, szerkesztette TARNAI Andor, MADAS Edit, Budapest, Tankönyvkiadó, 1991, 263–286.

² *Analecta hymnica medii aevi*, ed. G. M. DREVES, Cl. BLUME, Leipzig, Fues's Verlag (R. Reisland), 1886–1922, I–LV. kötet.

³ Josephus DANKÓ, *Vetus hymnarium ecclesiasticum Hungariae*, Budapest, Franklin Nyomda, 1893. A Szent Imre-himnuszokat lásd a 228–237. oldalakon, majd a 238. oldalon a *Plaude parens pannonia* kezdetű himnuszt, valamint további himnuszokat egészen a 252. oldalig. Ezeknek egy részét nem fordította le (mert valószínűleg nem is ismerte) Kosztolányi.

⁴ Karácson elsősorban a magyar turkológia megteremtésében játszott kulcsfontosságú szerepet. Folyóiratcikkeket, könyveket publikált, kiadta például Sakir bej és Subbi török történetírónak a III. Károlyal viselt háborúra vonatkozó fejtegeteit: *III. Károly háborúja a törökökkel 1737–39*, Budapest, Franklin Nyom-

1894-ben jelent meg Győrben.⁵ Ennek a műnek második s egyben bővített kiadása 1899-ben látott napvilágot, majd utánnyomásban, a szerző halálának évében, 1911-ben.⁶ A második kiadás újdonsága az első kiadáshoz képest az a függelék volt, amellyel a szerző kiegészítette munkáját. A *Függelék*hez tartozó, a 81. oldalon olvasható bevezetőben Karácson a következőket írja: „Szent Imre tisztelete a középkorban igen élénk volt hazánkban, ezt bizonyítják a róla szóló latin himnuszok, melyek a régi Breviariumban és misekönyvekben voltak s maig fenmaradtak. Eme himnusokat, mint szent Imrre vonatkozó történelmi és kegyeleti emlékeket függelékül idecsatoljuk s egyszersmind magyar fordításban is közöljük. Mint költészeti művek ugyan egyszerűek és fogyatékosak, de mint a régi idők tiszteletreméltó maradványai nagyon becsesek. A középkori himnusokat a tudós Dankó József prépostnak »Vetus Hymniarium Ecclesiasticum Hungariae« című könyvében és részben Mátyás Flóriánnak »Historiae Hungaricae Fontes domestici«⁷ című munkájában találjuk [...] az ő közléseit egybevetve adjuk azok latin szövegét. Azután közöljük az Officium Rákóczianum című régi latin imádságos könyvben levő két himnust, végül pedig a jelenleg használatban levő latin és magyar egyházi éneket és a misekönyvből a szent Imre ünnepére rendelt misét.”⁸ Majd az első himnuszhoz

---

da, 1892 (különnyomat a *Hadtörténelmi Közlemények*ből). Isztambulban bekövetkezett halála után pedig THALLÓCZY Lajos, KRCSMÁRIK János és SZEKFI Gyula adta ki a *Török-magyar oklevéltár*at (Budapest, Athenaeum Nyomda R. T., 1914). Életéről és papi, tudósi működéséről összefoglalóan lásd KOVÁTS-NÉMETH Mária, *Dr. Karácson Imre (1863–1911)*, Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége, 2011. (http://www.nyeomszsz.org/orszavak/pdf/3_kovats_nemeth_m_karacsony_imre_.pdf Letöltés ideje: 2015. március 1.)

⁵ KARÁCSÓN Imre, *Szent Imre herczeg, élet- és jellemrajz*, Győr, Győregyházmegeye Kvny., 1894, 136.

⁶ KARÁCSÓN Imre, *Szent Imre herczeg, élet- és jellemrajz*, Budapest, Szent István Társulat, 1899, 152.

⁷ *Historiae hungaricae fontes domestici*, ed. M. FLORIANUS, Quinque Ecclesiae & Budapestini, 1881–1885. Pars I. *Scriptores*, Vol. I. *Vita S. Stephani regis et Emerici ducis*.

⁸ KARÁCSÓN Imre, *Szent Imre herczeg, élet- és jellemrajz*, Budapest, Szent István Társulat, 1899, 81–82.

írt lapalji jegyzetben a következőt hozza az olvasó tudomására: „A himnuszok szövegében a középkori helyesírást a könnyebb megérthetetés céljából megváltoztattam. Azon verseket, melyek Dankó Hymniariumában a Breviarium beosztásának megfelelően vannak közölve, az értelmi összefüggés szerint csoportosítottam, miként ez részben már Mátyás Flórián említett művében is megvan.”⁹ Karácson tehát az értelmi összefüggésre hivatkozva önkényesen csoportosította a himnuszokat. Ennek megfelelően következnek előbb latinul (85–110), majd magyarul (111–137).¹⁰ Összeállításában a himnuszok éppen abban a sorrendben követik egymást, ahogy Kosztolányinál, s a latin szövegben található azonos sajtóhibák (például: *Nocta depulsa tua* a helyes *Nocte depulsa tua* helyett) kétségtelenné teszik, hogy a költő Karácson latin szövegét vette át a maga kiadásába. Ez magyarázatot ad arra is, miért nincs nyoma annak, hogy Kosztolányi bármelyik, a latinban jártasabb kollégájával konzultált volna a himnuszok latin szövegének értelmezéséhez. Mivel Karácson közölte a maga, formailag is többnyire hű fordítását (illetve egy esetben a közkézen forgó magyar fordítást), Kosztolányi nem szorult rá más segítségére, hanem nyugodtan fölhasználhatta a kiadásban olvasható magyar szöveget. Hogy ezt milyen mértékben tette, a fordításokhoz kapcsolódó magyarázatokban mutatjuk meg.

Kosztolányi tehát sem Dankó József, sem Mátyás Flórián szövegkiadását nem ismerte. Karácson könyve volt az egyetlen forrása.

---

⁹ *Uo.*, 85. lapalji jegyzet.

¹⁰ Ezt a *Szent Imre herceg ünnepére rendelt mise* latin szövege és a vele párhuzamosan futó magyar fordítás követi (138–142).

KOSZTOLÁNYI ÉS A SZENT IMRE-LEGENDA

Kosztolányi – ahogy azt a *Nero, a véres költő* vagy a *Pacsirta* előmunkálatai mutatják¹ – alapos előtanulmányokat végzett, ha távoli vagy akár csak néhány évtizeddel korábbi időt kívánt megidézni. Noha kéziratban maradt jegyzetek, levelekben elejtett utalások nem maradtak fenn, hogy minden kétséget kizáróan kijelenthessük: a költő ebben az esetben is így járt el (sőt a fordításokhoz még előszót vagy utószót sem illesztett, ahogy később Babits vagy Sík Sándor tette), a fordítások alapján mégis föltételezhető, hogy tisztában volt a *Szent Imre-legendában* lejegyzett eseményekkel, csodákkal. Ezt bizonyítja a tény, hogy sem Karácson szövegét, sem a latin szövegek utalásait nem értette félre egyetlen helyen sem, s az esetleg homályos fordítást vagy elliptikus latin szöveget (amennyiben rápillantott) pontosan értette. Kétségtelen azonban, hogy bizonyos pontokon befolyásolta fordítását Karácson „élet- és jellemrajza”, és föltehetően Révay regénye is. Ezt leginkább a himnuszok Szent Imre életkorára vonatkozó adatainak fordításából lehet föltételezni. A *Laetabundus et canorus* kezdetű himnusz 37. sorában a latin szövegben az *in aetate parvula* (‘kicsi korban’) kifejezés szerepel, amelyet Karácson „kis gyermekkorában”-nak, Kosztolányi „ifjan”-nak fordít (lásd a fordítás 38. sorát), igaz, később, amikor a himnuszban nem is szerepel erre való utalás, Boldog Mór csókkal való köszöntésekor a „kiskorában” kitétel is szerepel (lásd 42. sor).

Az egyetlen nehezen értelmezhető fordítás (átfogalmazás?) is ebben a himnuszban fedezhető föl: a 41–44. sorok arra utalnak, hogy Szent Imre annyi csókot adott az elébük jövő szerzeteseknek,

---

¹ Vö. KOSZTOLÁNYI Dezső, *Nero, a véres költő*, kritikai kiadás, sajtó alá rendezte TAKÁCS László, Budapest, Kalligram, 2011, 893, illetve KOSZTOLÁNYI Dezső, *Pacsirta*, kritikai kiadás, sajtó alá rendezte BUCSICS Katalin, Budapest, Kalligram, 2013, 712 skk.

amennyi ideig szüzességben éltek: „Nam cuique tot oscula / Patre notante tribuit, / Quot annorum curricula / Carnis fluxum continuit.” Ez a legenda latin szövegének („quanto temporis spatio singuli in virtute continentie perstitissent”) költői átfogalmazása, amelyet Karácsony többé-kevésbé hűen fordít: „Mivel annyi csókot adott / Mindegyik szerzetesnek, / Milyen hosszú ideje volt / Szűzi tiszta életének.” Kosztolányi himnuszfordításában a részlet az egyes és a többes szám váltogatása miatt meglehetősen zavarossá válik, nem világos ugyanis, hogy ki a mellékmondat alanya: „Annyi csókot osztott / Nékik kiskorában, / Mennyi évig hervadt / Itt, a föld porában.” A grammatikai anomáliától eltekintve a részlet arra mindenképpen bizonyíték, hogy Kosztolányi a pannonhalmi jelenetet inkább Szent Imre gyermekkorára tette, s ebben nem követte Karácson értelmezését. A legenda ugyanis *puer*nek nevezi Imrét, ami azt is megengedi, hogy ez az esemény a herceg tizenéves korában esett meg. (A legenda szerzője később mindenesetre a *parvulus* ’apró, kicsi’ melléknevet is említi, de az általánosabban is értelmezhető.) Karácsony könyvében a jelenetet Szent Imre tizenhat éves kora utánra tette.²

Érdeemes egy másik részletet is idézni, amely rávilágít arra, hogy Kosztolányi Szent Imre-képe nem kizárólagosan a himnuszokon alapult. Az *In hac die laeticiae...* kezdetű himnusz második verszaka ezzel a két sorral kezdődik Kosztolányinál: „Mint ifjú gyerekbölcs / Idvesség útján haladt...”, ami jóval több, mint Karácsony értelmezése: „Üdvösség pályáján, / Járt ifjú életében...”, vagy a latin szöveg: „Hic salutis semita, / Via iuniorum...” Kosztolányi „ifjú gyerekbölcs”-e tehát azt jelzi, a *Szent Imre-legenda* mellett az ekkor egyre terebélyesedő Szent Imre-irodalom egy részét is ismerte.

---

² KARÁCSONY Imre, *Szent Imre herceg, élet- és jellemrajz*, Budapest, Szent István Társulat, 1899, 11–12.

NÉHÁNY SZÓ

A SZENT IMRE-LEGENDÁRÓL, A SZENT IMRE-HIMNUSZOKRÓL ÉS A SZENT IMRE-KULTUSZRÓL¹

István király Imre fiát 1083. november 5-én emelték föl sírjából László király kezdeményezésére.² Bár elszórt adatokból következtetni lehet arra, hogy Imre herceg életében a vitéz harcos erényeit is fölmutatta, a középkori krónikairódalom ezt nem hangsúlyozta, hanem egy funkcionális erénykatalógust kapcsolt István fiának alakjához.³ Évtizedekkel a szentté avatás után⁴ pedig elkészült az ifjan elhunyt herceg legendája: a korszak egyházi programjától és problémáitól áthatott,⁵ föltehetően Pannonhalmához

---

¹ A legújabb művelődéstörténeti összefoglalás: MAGYAR Zoltán, *Szent Imre. A liliosomos herceg*, Budapest, Kairosz, 2008². Általános bibliográfiái összefoglalás található a következő kötetben: „Virágos kert vala híres Pannónia...” *Példaképek a magyar múltból, X–XVII. század*, összeállította PUSKELY Mária, Budapest, Ameko, 1994, 71–78.

² A szentté avatásokkal kapcsolatban lásd KLANICZAY Gábor, *Az 1083. évi magyarországi szentté avatások*, in *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, szerkesztette FÜGEDI Erik, Budapest, Gondolat, 1986, 15–32; Török József, *Szentté avatás és liturgikus tisztelet*, in *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, szerkesztette FÜGEDI Erik, Budapest, Gondolat, 1986, 33–47.

³ Vö. *Szent Imre alakja középkori krónikáinkban*, in *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, szerkesztette FÜGEDI Erik, Budapest, Gondolat, 1986, 61–75, 309–313.

⁴ A datálás kérdéseiről, illetve a körülötte kibontakozó vitáról lásd MADZSAR IMRE, *Szent Imre herceg legendája*, Századok, 1931, 35–61; VARGHA Damján, *Szent Imre problémák*, Budapest, Szent István Akadémia, 1931; valamint SZOLOMÁJER Taszilo, *Szent Imre a történelem világánál*, Pannonhalmi Szemle, 1930, 128–138; Richard PRAŽÁK, *A 11. századi legelső magyarországi szentekről szóló legendák datálásának és tipológiai besorolásának néhány kérdéséről*, Történelmi Szemle, 1982, 3. sz., 444–457.

⁵ Mivel a legendában hangsúlyos szerep jut Imre herceg házasként tett tisztasági fogadalmának, a legenda keletkezési idejét az 1112-ben tartott, a papság körében a cölibátust előíró Esztergomi Zsinathoz szokták kötni. Erre vonatkozóan lásd BOLLÓK János, *A Szent Imre-legenda*, in *Mons Sacer 996–1996. Pannonhalmi 1000 éve*, I, szerkesztette TAKÁCS Imre, SZOVÁK Kornél, MONOSTORI Marti-

köthető⁶ szerző tollából⁷ származó *Szent Imre-legenda*.⁸ Ettől kezdve a krónikairodalomban ábrázolt és a legenda által megrajzolt Szent Imre-kép párhuzamosan élt tovább. A két kép között megfigyelhető különbségekre legutóbb Bollók János hívta föl a figyelmet.⁹

na, Pannonhalma, 1996, 341–355. Az Esztergomi Zsinatról: SZUROMI Szabolcs Anzelm, *Az első három Esztergomi Zsinat és a magyarországi egyházfegyelem a XII. században*, Magyar Könyvszemle, 1999, 115. sz., 377–409.

⁶ A legendáról és annak pannonhalmi kapcsolatáról lásd BOLLÓK János, *A Szent Imre-legenda*, in *Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve*, I, szerkesztette TAKÁCS Imre, SZOVÁK Kornél, MONOSTORI Martina, Pannonhalma, 1996, 341–355. Érdekes adalék Szent Imre pannonhalmi tiszteletéhez, hogy a herceg köpenye még a XVIII. században is fontos ereklyéje volt a rendnek: „Hogy a levélhordó ne utazzon üres kézzel, Celesztin atya kisebb ajándékot küldött Itáliába, elsőként egy darabot Szent Imre herceg köpenyéből.” Vö. DÉNESI Tamás, *Adalékok Montecasino és a magyarországi bencések kora újkori kapcsolatához*, in *Collectanea Sancti Martini. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője I.*, Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményei, Pannonhalma, 2013, 49–79. Az idézet helye: 59.

⁷ Jellemző a következő sommás vélemény: „Imre királyfi legendája is a szokásos erény-katalógus alapján megírt vallásos irat, s éppen ezért a mű egyes részei között szoros kapcsolatot hiába keresünk. Ebből a szempontból ez talán a leggyöngébb legendánk.” HORVÁTH János, *Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái*, Budapest, Akadémiai, 1954, 153.

⁸ Kritikai kiadása: *Legenda Sancti Emerici ducis*, Praefata est, textum recensuit, annotationibus instruxit Emma BARTONIEK, in *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*, edendo operi prae-fuit Emericus SZENTPÉTERY, I–II, Budapestini, 1937–1938, II, 441–460.

⁹ Bollók János szerint „A XII. század elejétől kezdve mindenestre kétféle Szent Imre-kép létezett a magyar irodalomban: közülük valószínűleg a krónikáé áll közelebb a történeti valósághoz, a legendáé inkább az író életszentségről kialakított, saját felfogásának tükörképe, s mint ilyen, bizonyos értelemben a XII. század eleji pannonhalmi kolostor szellemiségét, eszményeit is tükrözi. A kettő közül idővel a legendáé – főként az egyházi irodalom hatására – háttérbe szorította és elhomályosította a krónikáét. A két egymásnak ellentmondó kép összehabitására elsőként talán a legenda úgynevezett harmadik bevezetésének szerzője tett kísérletet, részletesen felsorolva, hogy az *Institutiones*-ben [*Intelme-k* – a szerk.] mire oktatta a fiát Szent István, s ezzel mintegy hangsúlyozva, hogy Imre nem csak a legendában olvasható erényeknek volt a birtokában. A két kép közötti összhang megteremtése azonban végérvényesen sohasem sikerült: a krónika egy helyen elegánsan úgy oldja meg a kérdést, hogy Imre erényeinek teljesebb megismerése végett a legendájához utasítja olvasóját.” BOLLÓK János, *A Szent Imre-legenda*, in *Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve*, I, szerkesztette TAKÁCS Imre, SZOVÁK Kornél, MONOSTORI Martina, Pannonhalma, 1996, 355. Még korábban ugyanezt a kérdést boncolgatja BOLLÓK János, *Szent Imre alakja középkori krónikáinkban*, in *Művelődéstörténeti tanul-*

A szentté avatás és a legenda megírása után jól dokumentálható a szüzességet jelképező¹⁰ szent herceg magyarországi tisztelete,¹¹ amelynek egyik központja végső nyughelye,¹² Székesfehérvár volt. Itt készülhettek el azok a himnuszok – legkorábban a XIII. században¹³ –, amelyek a szent ünnepi liturgiájának részei voltak.¹⁴ Mivel bőséges irodalom nem állt rendelkezésre, a himnuszok a legendában megörökített epizódokból merítettek,¹⁵ így a köztük lévő kapcsolat szembetűnő, ahogy kritikai kiadásunk jegyzeteiben megmutatjuk.

mányok a magyar középkorról, szerkesztette FÜGEDI Erik, Budapest, Gondolat, 1986, 61–75, 309–313. Újabban ZSOLDOS Attila írt erről: *Szent Imre herceg, in Szent Imre 1000 éve. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából*, Székesfehérvár, Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, 2007, 20–23.

¹⁰ MIKLÓS Péter, *A monachizmus és a tisztaság erénye Szent Imre herceg legendájában. Kultuszának eszmetörténeti hátteréhez*, Aetas, 2002, 4. sz., 89–96.

¹¹ Bővebben lásd WEHLI Tünde, *Az 1083-ban kanonizált szentek kultusza a középkori művészetünkben*, in *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, szerkesztette FÜGEDI Erik, Budapest, Gondolat, 1986, 54–60. Hogy tisztelete túlnyúlt a határokon is, arról részletesen ír MADAS Edit *A magyar „szent királyok” közép-európai kultusza liturgikus és hagiográfiai források tükrében* című tanulmányában: *Ars Hungarica*, 29. évf., 2013, 1–2. sz., 145–152.

¹² SZABÓ Zoltán, *Szent Imre sírja és kultuszhelye*, in *Szent Imre 1000 éve. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából*, Székesfehérvár, Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, 2007, 37–44.

¹³ A himnuszok *antiphonarium*okban ránk maradt dallamai alapján valószínűsíthető a datálás. Vö. SZENDREI Janka, *Az István- és Imre-officium zenei rétegei*, in *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, szerkesztette FÜGEDI Erik, Budapest, Gondolat, 1986, 48–53; KOVÁCS Andrea, *Szent Imre alakja a magyar zenetörténetben*, in *Szent Imre 1000 éve. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából*, Székesfehérvár, Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, 2007, 50–65. Összefoglalóan lásd *Magyarország zenetörténete. I. Középkor*, szerkesztette RAJECZKY Benjamin, Budapest, Akadémiai, 1988, 341–343, illetve DOBSZAY László, *Corpus antiphonarum. Európai örökség és hazai alakítás*, Budapest, Balassi, 2003, passim.

¹⁴ A himnuszokat a liturgia rendjében közli Dankó (lásd *Historiae hungaricae fontes domestici*, ed. M. FLORIANUS, Quinque Ecclesiae & Budapestini, 1881–1885. Pars I. *Scriptores*, Vol. I. *Vita S. Stephani regis et Emerici ducis*), az ő nyomán pedig Tarnai Andor és Madas Edit: *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor (1000–1530)*, szerkesztette TARNAI Andor, MADAS Edit, Budapest, Tankönyvkiadó, 1991, 268–286.

¹⁵ MAGASI Artúr, *Szent Imre alakja a magyar költészetben*, Pannonhalmi Szemle, 5. évf., 1930, 144–152.

Ezek a kora középkori Magyarországon kialakult Szent Imre-liturgia himnuszai alkotják Kosztolányi kötetének java részét, amelybe fölvelt néhány későbbi, a latin nyelvű liturgiában nem szereplő költeményt is. Ezek mind versformájukban, mind költői nyelvezetükben jelentősen eltérnek a liturgikus himnuszoktól. Kosztolányi azonban nem szembesült azzal, hogy ezek a szövegek jól felépített liturgikus rendben követik egymást, mivel forrása sem tett említést erről.

A LATIN SZÖVEG

A himnuszok magyar fordítása mellett Kosztolányi párhuzamosan a Karácson Imre által kiadott latin szöveget közölte, kisebb változtatásokkal. A szöveg tagolásában forrásához mindvégig hű maradt, amit az is mutat, hogy olykor még akkor is különválasztott összetartozó részeket, amikor azt semmi más, csak a Karácson-féle szövegközlés oldaltörése indokolta. Azon a néhány helyen azonban, ahol a két latin szöveg eltér egymástól, tudatos módosítást, a nyilvánvaló sajtóhibák javítását (*nocta* helyett *nocte*), vagy bizonyos kifejezések kiemelését tapasztaljuk. A Kosztolányi-féle szöveg néha olyan apró hibát is javít, amely csak tüzetes vizsgálat révén fedezhető föl. Mivel a latin szöveg és a magyar fordítás élén közölt latin cím közt is akad eltérés (ugyanígy *nocte* a latin szövegben és *NOCTA* a magyar szöveg fölötti címben), nagyon valószínű, hogy a latin szövegben található javítások nem Kosztolányitól, hanem valakitől, a latinban jártasabb személytől származnak. Ez lehetett Révay József, de akár a kiadó valamely latinul jól tudó szerkesztője is. Kosztolányi szövegét viszont aligha ellenőrizte az illető, más- különben nem maradt volna a címben a helytelen *NOCTA* alak.

Az azonosíthatatlan latinista azonban nem vetette össze a Karácson-féle szöveget más szövegkiadással, nem pótolta ugyanis az egyik himnusz szövegében a kimaradt *luminis* szót. Könnyen elképzelhető, hogy ez a közreműködő nem látta Karácson szövegét, hanem csak a Kosztolányi által a kiadónak adott kézirat latin szövegét nézte át. (A kefelevonatot nem láthatta, mert akkor a címben szereplő helytelen *NOCTA* alakot bizonyára kijavította volna.) Bárhogy volt is, nem valószínű, hogy a magyar szöveg alakításába, esetleges javításába bármi módon is beavatkozott volna.

KOSZTOLÁNYI MAGYAR SZÖVEGE

Karácson szövege és Kosztolányi

Mivel túlságosan terjedelmes lenne minden részletében ismertetni, hogyan használta föl Kosztolányi a korábbi magyar fordítást, s milyen nyersanyagként kezelte, *Függelék*ben párhuzamosan közöljük a két szöveget, s itt csak a legfontosabb, legtipikusabb módjait soroljuk föl annak, ahogyan Kosztolányi Karácson fordításait átalakította. Példákat elsősorban az első két himnusz szövegéből veszünk.

a) sor teljes átvétele

A *Plaude parens Pannonia* kezdetű himnusz utolsó előtti sorát (*Atya, Fiú és Szent-Lélek*) teljes egészében átveszi. Archaizáló törekvése jegyében csupán a *Szentlélek* szó helyesírását változtatja meg.

b) szövegrészlet átvétele archaizáló helyesírással

A *Plaude parens Pannonia* kezdetű himnusz második versszakában (*Dux Emericus oritur*, 6. sor) a Karácson-féle *Imre herczeg*ből Kosztolányinál *Imre Hertzeg* lett (ugyanígy módosította a szót a *Chorus coelestis* kezdetű himnuszban is). Ehhez hasonló talán az az eljárás, amikor Kosztolányi (Karácson fordítására támaszkodva) archaikus alakot használ, vagy maga alkot egy archaikus alakot. Az *Ave flos nobilium* kezdetű himnusz 9. sorában az *angelorum concio* Kosztolányinál *serge* [...] *angyaloknak* lesz, míg Karácson *Angyaloknak seregeként* fordította a latin kifejezést.

c) szórendcsere

Ugyanígy a *Plaude parens Pannonia* kezdetű himnusz kezdősorának fordításakor Kosztolányi ugyan hűségesebben fordítja a latint, mint Karácson, az ige azonos fordítása azonban azt mutatja, hogy Kosztolányi csak részben szakadt el az előtte fekvő magyar szövegtől:

Karácson: *Pannonia földje vigadj...*

Kosztolányi: *Vigadj, szülő Pannonia...*

d) a grammatikai szerkezet átalakítása

Gyakori eljárása Kosztolányinak, hogy a Karácson által használt magyar kifejezéseket új szintagmatikus viszonyba rendezi. Így jár el a *Plaude parens Pannonia* kezdetű himnusz 5. sorában. Míg Karácson az *In te regum de germine [...] oritur Királyoknak sarjadé-* *kaként fordítja, addig Kosztolányi igeneves szerkezetté alakítja át a birtokos szerkezetet: Sarjadván királyi vérből...*

e) a sorrend megváltoztatása

Azért, hogy a nyilvánvaló hasonlóságot elkerülje, Kosztolányi olykor a fősorolásban egymás után következő kifejezéseket is fölcseréli. Az *Ave flos nobilium...* kezdetű himnusz 4. és 5. sorában alkalmazza például ezt az eljárást. Karácson híven követi a latin szöveg sorrendjét:

*Hívők világossága, szüzi rózsailat.
Lucerna fidelium, rubens mundi rosula,
Völgyben fészlő liliom, ékesség kincstára,
Valle candens lilium, pigmentorum cellula...*

Kosztolányi viszont soron belül fölcseréli a metaforákat:

*Föld pirosló rózsatóje, lámpáskája az hiveknek.
Kincses-kamaránknak éke, fényes liliom az völgybe...*

Ugyanennek a himnusznak a 11. sorában – némileg más módon – ugyanezt az eljárást alkalmazza:

*Bűn nem lévén ő benne, égbe szabadon száll... (Karácson)
Coelum scandit libere liber omni vitio...
Makulátlan, tiszta szívvel, büntelen az égbe átszáll... (Kosztolányi)*

f) rokon értelmű szavak

Viszonylag gyakran figyelhető meg, hogy Kosztolányi csupán egy rokon értelmű szót, kifejezést változtat meg Karácson szövegében. Az *Ave flos nobilium* kezdetű himnuszból a *daemonum legio* (10. sor) kifejezést Karácson *Demonoknak csoportjának*, Kosztolányi *Démonok csapatjának* fordítja, a *speculum sublimium* (2. sor) pedig *Tündöklő tükör* Kosztolányi, s *Fényes tükör* Karácson fordításában.

A sort hosszan lehetne folytatni, s valamennyi transzformációs módra számos példát lehetne hozni. Mindezek bemutatásával csupán azt kívántuk érzékeltetni, hogy Kosztolányi nagyon sokféle eljárással alakította át Karácson magyar himnuszfordításait.

ARCHAIZÁLÁS

Kosztolányi himnuszfordításainak egyik legjellemzőbb vonása, ami miatt Sík Sándor megróttá a költőt, hogy ezeknek a régiség hatását igyekezett kölcsönözni, mintha nem XX. századi, hanem középkori vagy kora újkori szövegeket olvasnánk. Ez a nyilván vitatható fordítói eljárás az archaizáló hatást különféle nyelvi eszközökkel éri el. Előszertettel használja névelőként az *az* határozott névelőt olyan esetben is, amikor a rá következő szó mássalhangzóval kezdődik, ahogy azt a *Plaude parens Pannonia* kezdetű himnusz első versszakából vett példák is mutatják: *az te fiad* (2. sor), *az virtusának hija* (3. sor), *az mennyben* (4. sor). Amikor azonban a verselés megakadályozza az *az* használatában, az archaikus ízt az *a'* (aposztróf) használatával igyekezik biztosítani.

Gyakran használ archaikusnak tűnő tájnyelvi alakváltozatokat: *dücsőt a dicső, idvességet az üdvösség, öszveomlikot az összeomlik, növeltét a nevelte, zsongét a zsenge, forróságát a forróságát* helyett – s mindezek csupán egyetlen rövid himnuszról, a *Plaude parens Pannoniából* vett példák. (Ez az eljárás nem mindig szerencsés, hiszen olykor a tájnyelvnek tűnő alak más értelmű köznyelvi szóval esik egybe. Ebben a példában is a *nevelte* helyett írt *növeltét*, ami azonban nem csak hangalakjában különbözik az ártírt szótól. Hasonlóan meglepő, de indokolható példa, amikor a *könnyek* archaikus alakját használja: *Könnyekben imádkozik lent / Isten trónusánál.*)

Az egyik markáns jegye a szövegnek, amely archaikus jelleget kölcsönöz neki, az elbeszélő múlt igeidő gyakori előfordulása. Csak az első himnusz negyedik versszakában három alkalommal is használja Kosztolányi: *szeplősíté, kerülé és megveté*. Ugyancsak az archaizálás jegyében használja a *-ban, -ben* helyettesítésére a *-ba, -be* locativus ragokat: *jó reménység rossz időbe, liliom az völgybe*, csak hogy a második himnusz néhány fordítási megoldását citáljuk.

Következetlensége azonban itt is tetten érhető. A második versszak végén az egyszerű és régiesen csiszolatlan verselés imitálásakor éppen a *-ban* ragra építi a rímet:

*Imre is a szentjeinkkel osztakozik égi jóban.
Napvilágnál látta ezt meg, színről-szinre és valóban
Özséb, Caesarea papja, titkos és nagy vízióban. (12–14.)*

Archaikusnak, naivnak kíván hatni a szöveg azáltal is, hogy régiesnek vagy népiesnek tűnő szavak fordulnak benne elő: ilyen például az *Ave flos nobilium* magyar szövegében szereplő *osztakozik* és az *istápolván* szó, vagy a *mingyárást* határozószó egy másik himnusz magyar szövegében.

Kosztolányi fordításaiban tehát azt az érzetet kelti, mintha a magyar szövegek egy olyan korban készültek volna, amelyben a nyelv még nem forrott ki teljesen, amikor még nem volt képes mindent megfelelő módon kifejezni. Ezt úgy erősíti föl a fordításban, hogy a szövegben hagyja érvényesülni a forrásnyelvet, annak kifejezéseit nem helyettesíti létező magyar kifejezéssel. Eljárása ugyanakkor közrejátszik a himnuszok egyházi jellegének megőrzésében is. Az első két vers fordításában a következő példák fordulnak elő: *virtus, glória, regula, vízió, glóriás*.

Ritkábban, de az is előfordul, hogy szokatlan szintagmatikus kapcsolatot alkot, amivel a korábban részletezett hatást éri el: *égbe átszáll, Imre sem hajt semmi okra, égiekre fordul, elmulandó ékül* stb.

Az itt felsorolt példák alapján kijelenthető tehát, hogy Kosztolányi elsődleges törekvése volt, hogy régies és egyházas szöveget hozzon létre, amit változatos eszközök használatával végeredményben el is ért. Nehezebb azonban megválaszolni, hogy miért járt el így. Nagyon valószínű, hogy közvetlen példaként Révay József Szent Imre-könyve lebegett a szeme előtt.

VERSELÉS ÉS RÍMELÉS

A kötetbe fölvetett himnuszok egy része még a Szent Ambrus-i himnuszköltészet hagyományában gyökerezett, amelynek jellemzője volt az ütemhangsúly, a jambikus lejtés és a rím, míg az újabb himnuszok közt szapphói strófákban írt költemény is akad. Bár nem feladatunk a fordított költemények rímelésének minden részletbe menő elemzése, néhány sajátosságra mégis érdemes föl hívni a figyelmet, Kosztolányi ugyanis nem tartja magát szigorúan az eredeti latin formához, hanem számos esetben eltér az eredetitől, főként a sorok szótagszáma tekintetében. A formai eltéréseket a himnuszok fordításához írt magyarázatok közt jelezzük.

A KÖTET GRAFIKAI KIVITELEZÉSE, ILLUSZTRÁCIÓI, TIPOGRÁFIÁJA

Ahogy azt korábban említettük, az Athenaeum kiadó nyilvánvalóan egymás mellé illő, összetartozó kötetekként tekintett a *Szent Imre legendája* és a Kosztolányi-féle *Szent Imre himnuszok* kötetekre. A kivitelezésben megmutatkozó hasonlóság (méretük, a borító hasonló elrendezése) mellett különösen a kötet illusztrációi támasztják alá szoros kapcsolatukat. Az előbbiben hat, az utóbbiban pedig négy fametszet nyomata található. Az ábrázolás technikájának hasonlóságát a képek összehasonlítása is igazolja, de a képek alatt található szöveg azonos betűtípusa kétségtelenné teszi. Valamennyi kép másolat: a *Szent Imre legendája* című kötet képei a XIV. század első felében készült úgynevezett *Magyar Anjou* vagy *Vatikáni Képes Legendárium* (*Acta Sanctorum pictis imaginibus adornata*)¹

---

¹ WEHLI Tünde, A *Magyar Anjou Legendárium*: „Szent Imre történetének két oldalt biztosított a programadó (48–49. kép). A herceg földi életéből azok az események kerültek a kódex lapjaira, amelyek az egyház szolgálatára vonatkozhattak. Így a szüzességi fogadalom, az ájtatosság, tehát a Szentnek azok a vonásai domborodnak ki, amelyek kijelölték helyét a három szent király csoportján belül: ő az imádkozó, életét az Úrnak felajánló ifjú. Szent Imre élettörténetével a temetkezési hely közelében falképsor is foglalkozhatott. Ez azonban kevésbé befolyásolhatta a Legendárium ábrázolását. Az utóbbi felfogásmódja ugyanis nem monumentális emlékekhez, hanem táblaképekhez hasonló. Egyfelől a hozzá korban is közeli mensolai Szent Márton templom főoltárának predellaképével rokon szemléletű. Úgy tűnik, hogy Imre herceg felvázolt legendája inkább kódexek és táblaképek témája volt, nem pedig falképeké. Emellett azonban nem kizárt, hogy a Legendáriumban három képecskén tárgyalt bűnös Konrád története (miszerint a Szent István sírja előtt imádkozó zarándokot István álmában Imréhez küldi, mert ott nyerhet bűnbocsánatot), az apa fia kultuszát előmozdító gesztusa az esetleg létező székesfehérvári falképen is megjelenhetett (49. kép, 3.). Összességében ez a képsor a hagiografikus legendára támaszkodik.” http://regi.oszk.hu/hun/kiallit/virtualis/3kodex/3kodex_mal_hu.htm (Letöltés ideje: 2015. augusztus 14.)

Szent Imre életét ábrázoló miniatűrái alapján² készültek (kettő hiányzik közülük, mégpedig az első oldal alsó két képe: az egyiken Imre szüzességi fogadalmat tesz, a másik a szent halálát ábrázolja), míg a *Szent Imre himnuszok* négy illusztrációja két különböző forrásból származik. Az első kép aláírása szerint „Szent Imre a Thuróczi krónikából”. Ez a meghatározás nyilvánvalóan téves. A fametszeten egy szakállas, idősebb uralkodó látható, aki jelvényei – jogar és országalma – szerint királyi rangú. A stílus, a kivitelezés ugyan hasonlít a Thuróczi János krónikájának 1488-as augsburgi kiadásában található metszetekre, ilyen módon ábrázolt király azonban nem található benne. A következő kép azonban (amely alatt nincs képaláírás) valóban a Thuróczi-féle krónikából való: Szent István királyt ábrázolja, jobbán az ifjú, szinte még gyermek Imre herceggel (69. oldal képe). A harmadik és negyedik metszet összefügg: az előbbi a herceget és feleségét ábrázolja, míg a későbbi, aláírása szerint, a firenzei (mensolai) San Martino- (Szent Márton-) templom oltárképének Imre-ábrázolása alapján készült. A középkori triptichon közepén Szűz Mária látható a kis Jézussal a karján, balján Szent Imre herceg áll liliomot tartva. A másik, aláírás nélküli kép azonban szintén innen származik. Az úgynevezett predellakép Imre és hitvese szüzességi fogadalmát ábrázolja, miközben István király megleli őket imádságuk és fogadalmuk közben.

A két kötet formai jellemzői közt az is azonos, hogy a könyv tervezőjének, illusztrátorának neve teljességgel homályban marad, még a fametszetekről is hiányzik a biztos kapaszkodót jelentő szignó, aminek talán az is oka lehet, hogy ebben az esetben nem eredeti művekről, hanem másolatokról van szó. Noha viszonylag pontos ismereteink vannak azokról a neves korabeli grafikusokról, akik közreműködtek könyvillusztrálásban is,³ az alkalmazott technika és

² A két oldal ma a Vatikáni Apostoli Könyvtárban (Biblioteca Apostolica Vaticana) található, jelzetük BAV, Vat. lat. 8541 ff. 78r és 79v. A *Magyar Anjou Legendárium* Szent Imre-képeiről lásd SZAKÁCS Béla Zsolt, *A Magyar Anjou Legendárium képi rendszerei*, Budapest, Balassi, 2006, 118–119.

³ Erre vonatkozóan lásd ROSNER Károly, *A magyar fametszet két évtizede*, Magyar Iparművészet, 1930, 10. sz., 219–259.

a másolás ténye kizárja, hogy a képeket egyértelműen tulajdonítsuk valamelyik művésznek. Fontos és nehezen megválaszolható kérdés azonban, hogy ki működött közre az illusztrációk kiválasztásában, a *Legenda* kötet illusztrációi ugyanis már több évtizede ismertek voltak (Szakács Béla Zsolt szerint az első híradás 1896-ban, egy londoni árverési katalógusban jelent meg⁴). Más a helyzet viszont a mensolai Szent Imre-ábrázolással. Ezt a képet nem sokkal 1930 előtt, talán 1929-ben fedezte föl Wolf Rózsi, aki a Római Magyar Akadémiát 1925-től igazgató művészettörténész, Gerevich Tibor tanítványa volt. Wolf nem árulta el, hogy milyen módon fedezte föl az ábrázolást, szóhasználata alapján azonban föltételezhető, hogy személyesen járt a templomban: „A XIV. századból, éppen a Szent Imre-év kezdetén sikerült rábukkannunk Szent Imrének egyik legérdekesebb és legteljesebb külföldi ábrázolására. Firenze mellett fekszik San Martino a Mensola templom. Az ősrégi eredetű templom ápszisában találtuk az 1391-ben keletkezett, gazdag, friss színekben pompázó triptichont”.⁵ Wolf felfedezéséről szóló szavait aztán Gerevich is megerősítette.⁶ Wolf tehát minden bizonnyal megosztotta fölfedezését mesterével, akivel alighanem közösen elemezték az oltárkép ábrázolásait, amelyet talán Gerevich is személyesen megtekintett. Wolf Rózsi tanulmányában mindenesetre részletesen ismerteti a képet: „melynek középső szárnyán Szűz Máriát a gyermek Jézussal ábrázolta az Orcagna iskolájából kikerült művész. Tőle balra áll Szent Julián, jobbra pedig Szent Imre, mint a felírás mondja: »Sancto Amerigho d’Ungheria«. Szent Julián lábánál térdel a kép donátora, Giuliano Amerigho Zatti. Szent Imre barnászöld ruha felett vörös, hermelinnel szegett, csukott köpenyt és vörös kalapot visel. Jobbjában liliomszálat, szokásos attributumát, a szűzesség

⁴ Vö SZAKÁCS Béla Zsolt, *A Magyar Anjou Legendárium képi rendszerei*, Budapest, Balassi, 2006, 13.

⁵ WOLF Rózsi, *Szent Imre a képzőművészetekben*, Magyar Katolikus Almanach, 1930–31, Budapest, 1931, 545–556.

⁶ GEREVICH Tibor, *Szent Imre a magyar képzőművészetben*, Budapesti Szemle, 1930, 218. kötet, 199–212. A 206. lapon ezt írja: „A firenzei oltárkép – melyet csak nemrég fedezett fel egyik jeles tanítványom, dr. Wolf Rózsi – 1391-ben Giuliano Amerigho Zatti megrendelésére Orcagna valamelyik tanítványa festette.”

jelképét tartja, baljával pedig rövid tört fog. Arcábrázolása nem tartozik a megszokott típusok közé. Fáradt nézésű aszkéta arc, kis kecskeszakállal, hegyes bajusszal.⁷ A predellaképről pedig ezt írja: „azt beszéli el, amit a Szent Imre legenda is elmond,⁸ de aminek egyetlen képzőművészeti ábrázolását itt találjuk. Imre cellaszerű szobában térdel, melyben az alacsony ágyat szöttek takarja el. Mellette koronás női alak, a felesége térdel. A szobában egy ablakon keresztül betekint az ősz Szent István király csukott köpenyt viselő koronás alakja. Ez a jelenet Imrének és feleségének szüzességi fogadalmát ábrázolja.”⁹ Wolf mindenesetre nemcsak személyesen látta az oltárképet, hanem fényképet is beszerzett róla, tanulmánya mellékleteként ugyanis mindkét kép fényképmásolatát közölte.¹⁰ S bár mensolai felfedezése állt a középpontban, kitért a *Magyar Anjou Legendárium* miniatúráira is, amelyekkel kapcsolatban Gerevich megállapításait idézte.¹¹ Mindez megerősíti azt a tényt, hogy szoros munkakapcsolat volt közöttük, s fölfedezését az elsők közt oszthatta meg Gerevichcsel. Mindezek alapján azt feltételezhetjük, hogy a neves művészettörténésznek szerepe lehetett az illusztrációk kiválasztásában, vagyis az ő javaslatára választhatta köteteihez a képeket az Athenaeum kiadó.

Mivel erre vonatkozó forrás tehát nem maradt fenn, ezt csupán az alapján valószínűsíthetjük, hogy Gerevich Tibor látszik az egyetlen olyan személynek, aki ezeket az ábrázolásokat ismerte, és a kiadóval is kapcsolatban állhatott (később több olyan kötet is az Athenaeumnál jelent meg, amelyekben Gerevich közreműködött). Ugyanakkor azt is érdemes megvizsgálni, miért éppen ezeket a képeket ajánlotta

⁷ WOLF Rózsai, *Szent Imre a képzőművészetekben*, Magyar Katolikus Almanach, 1930–31, Budapest, 1931, 548.

⁸ A képhez tartozó újabb publikációk is az ábrázolás irodalmi kapcsolatait hangsúlyozzák: SZÖRÉNYI László, *San Martino a Mensola*, Vigilia, 49. évf., 1984, 11. sz., 839–843; WEHLI Tünde, *Szent Imre herceg ábrázolása a mensolai Szent Márton templom főoltárán*, Ars Hungarica, 22. évf., 1994, 1. sz., 26–29.

⁹ WOLF Rózsai, *Szent Imre a képzőművészetekben*, Magyar Katolikus Almanach, 1930–31, Budapest, 1931, 549.

¹⁰ A 553. oldalon Szent Imre alakjának képét, az 555.-en pedig a teljes oltárképet.

¹¹ *Uo.*, 550–551.

illusztrációul a kötetekhez. Ez azért is lényeges kérdés, mert Gerevich rendkívül markáns véleményt fogalmazott meg hivatkozott tanulmányában a Szent Imre-ábrázolások történetéről. Kiinduló álláspontja az, hogy „Szent Imre herceg ikonográfiája a legjobb bizonyítéka, mennyire önállóan, irodalmi befolyástól mentesen jár el régi művészetünk a magyar szentek eszményítésében. Középkori művészetünk teljesen elütő képet rajzol róla attól, amely a legendákon, krónikákon és himnuszokon szűrődik át. Művészeti képe közelebb áll történeti, semmint irodalmi alakjához, melyet inkább a vallás determinált.”¹² Ezt a harcos-vitéz-ábrázolást így jellemzi: „Középkori ikonográfiájának két fő attribútuma a lilium és a lándzsa vagy a kard, nem ritkán az országalma, keménykötésű alakján páncélt visel, fején nyitott korona s a szentek glóriája.”¹³ Élesen szembeállítja ezt az irodalmi alkotások Imre-ábrázolásával: „Imre hercegnek középkori művészetünktől alkotott eszményi alakja, melyet a vallás és a hazafiság sugallata közösen rajzolt meg, merőben különbözik attól a szentimentális, lágy, rajongó Szent Imrétől, melyet az idegen származású latin legendák és himnuszok egyoldalúan, a szentségi elemekből állítottak össze.”¹⁴ Gerevichnek az irodalmi ábrázolásokkal szembeni fönntartása aztán a későbbi alkotások értékelésénél is tetten érhető: „A német és utóbb osztrák befolyás alatt Szent Imre ikonográfiája elveszti nemzeti jellegét, a korábban férfias daliának felfogott ifjú herceg előbb, még a XV. században ügyefogyott gyermekké törpül, majd a barokkban lányos, szentimentális ifjúvá lágylul. [...] Lovagból ünnepre öltöztetett udvari apród lett.”¹⁵ Míg tehát elismeréssel szólt a *Magyar Anjou Legendárium*ról, bár forrásaként a legendát azonosította,¹⁶ addig a Thuróczi-krónikának a Kosztolányi-féle *Szent Imre himnuszok* kötetében is látható ábrázolását meglehetősen kritikusan értékelte: „fametszetén mint 5-6 éves engedelmes kis fiú a

---

¹² GEREVICH Tibor, *Szent Imre a magyar képzőművészetben*, Budapesti Szemle, 1930, 218. kötet, 204.

¹³ *Uo.*

¹⁴ *Uo.*, 204–205.

¹⁵ *Uo.*, 208.

¹⁶ *Uo.*, 207.

trón szélén ül, teljes uralkodói tekintélyében trónoló atyja mellett, akinek arca szintén elvesztette a magyar felfogástól és kegyelettől rajzolt vonásokat s a német művészetből jól ismert elkényszeredett nyárspolgár álarcát vette fel”.¹⁷ A későbbi ábrázolásokról pedig még lesújtóbb a véleménye: „A barok [sic!] freskók az extázisig fokozott vallási rajongás mesterkélt pose-aiban mutatják be, a felhők irreális birodalmában, szentek és angyalok lebegő, gomolygó seregében, könnyedén féltérdre ereszkedve, az élőképek betanult helyzetében, jobbát negédes mozdulattal keblére téve. Ez a szentimentális és színpadias felfogás megfelelt a barok jellegének, mégis a stílust létrehozó olasz barokkban több volt az erő, őszinteség, mint a Magyarországot is elárasztó osztrák elágazásban.”¹⁸ Ha Gerevich ismertetett véleményét összevetjük a két Athenaeum-kiadvány ábrázolásaival, azt látjuk, hogy azok – a Thuróczi-krónika közös Szent István- és Szent Imre-ábrázolása kivételével (lásd a *Képmellékletben*) – az irodalmi alkotásokkal szemben ugyan fenntartásokkal élő művészettörténész által is elfogadott ábrázolások közé tartoznak. A harcos és uralkodói középkori magyar Szent Imre-kép támogatása miatt kerülhetett így a *Szent Imre himnuszok* kötetében első helyre a herceget uralkodói attribútumokkal ábrázoló metszet.

Gerevich Tibor okkal feltételezhető közreműködése után arra is gondolhatnánk, hogy a fametszetek olyan valakinek a munkái, akivel ekkoriban szorosabb kapcsolatban állt. Az első név természetesen Molnár C. Pálé, aki a húszas években ösztöndíjas volt Rómában, s aki ekkoriban könyvillusztrációkat is készített: 1929-ben az ő képeivel jelent meg Kosztolányi *Alakok* című kötete.¹⁹ Molnár C. azonban ebben az időben egy másik Szent Imre-kiadványt illusztrált, a Tormay Cécile által szerkesztett *Magyar legendáriumot*.²⁰

¹⁷ *Uo.*, 208–209.

¹⁸ *Uo.*, 210.

¹⁹ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Alakok*, MOLNÁR C. Pál illusztrációival, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1929.

²⁰ *Magyar legendárium*, eredetiekből fordította TORMAY Cecília, fametszetű képekkel MOLNÁR C. Pál díszítette, készült a Könyvbarátok Szövetsége számára a Kir. Magy. Egyetemi Nyomdában Budapesten [1930].

Szóba jöhetne még Dallos Hanna neve, ő azonban az Érdy-kódex szövegére támaszkodva készített hét képből álló, Szent Imre életét ábrázoló fametszet sorozatot.²¹ Gerevichsel szorosabb kapcsolatban állt a szintén neves fametsző, Gáborjáni Szabó Kálmán is, aki 1930-ban és 1931-ben a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasa volt,²² de arról nincs tudomásunk, hogy illusztrált volna könyveket az Athenaeum kiadónak. Rádásul figyelembe kell venni azt is, hogy a kiadó korabeli könyvtervezője a *Nyugat* és a *Nyugat* kiadású kötetek tipográfiai, grafikai megjelenését is megalkotó Falus Elek volt,²³ ami miatt nem zárható ki, hogy ő készítette a két kötet illusztrációit is. Bárki volt is tehát az alkotó, nagy valószínűséggel csak annyit állíthatunk, hogy a két kötet ikonográfiai programjának összeállítója, a képek kiválasztásában közreműködő személy, a művészettörténész Gerevich Tibor lehetett.

---

²¹ [DALLOS Hanna], *Szűz Szent Imre herceg legendája az Érdy-codex nyomán. Készült halálának 900. évfordulóján.* [Fametszetek], Budapest, 1930 [32] l.

²² VITÉZ Ferenc, „Stílusos és anyagszerű”. *Gáborjáni Szabó Kálmán fametszeteihez*, Mediarium, 2. évf., 1. sz., 2008 nyár–ősz, 108–111.

²³ Falus Elek könyvtervezői, grafikus működéséről lásd ZETELAKI Orsolya, „...arcképvázlat Falus Elekről”, Szentendre, Orteze, 2008. A *Nyugatról* és az irodalmi művek borítótérveiről részletesen ír a 15–24. oldalakon.

BEOGADÁSTÖRTÉNET

Kosztolányi himnuszfordításainak befogadástörténetéről alig mondhatunk valamit. A megjelenés évében, 1930-ban egyetlen elismerő kritika jelent meg róla Révay Józseftől a *Nyugat*-ban, amelynek szövegét teljes egészében közöljük:

Révay József: SZENT IMRE HIMNUSZOK
Kosztolányi Dezső fordításai – Athenaeum

A Szent Imre-év irodalmi terméséből fejfel magaslanak ki Kosztolányi Dezső himnusz-fordításai. A középkori latin himnuszköltészetnek ezek a játékos, áhítatos, nyelvileg dekadens, a latin költészettől szervesen idegen rímekkel fellallangozott, naiv alkotásai évszázadok óta kincsei a himnáriumoknak. A maguk áhítatos egyszerűségében azonban gyöngyei a költészetnek is, igazi értékek, amelyeknek báját és szépségét, mint minden igazán egyszerű báját és szépséget, csak a nagyon finom, nagyon művelt, nagyon érzékeny lelkek tudják igazán élvezni.

Most Kosztolányi Dezső mesteri fordításában kapja őket a Szent Imre-év ünneplő közönsége, vagy – hogy helyesebben fejezzem ki magam, – a magyar irodalom. Eddig vajmi keveset fordítottak ezekből magyarra. Karácson Imre kis Szent Imre-könyvében évtizedekkel ezelőtt megjelent egy csomó Szent Imre himnusz magyar fordítása. Ezek a fordítások csak azt a célt szolgálták, hogy a magyar közönség megértse a himnuszokat, a költészethez azonban édes-kevés közük volt. Kosztolányi a művész hatalmas erejével, a katolikus lélek benső áhítatával, a magasrendű szellemek tiszta egyszerűségével nyúlt ezekhez a naivan bájos alkotásokhoz, csokorba

kötött belőlük egy csomót és zengő, színes nyelven, a rímek pazar tüzijátékában megszólaltatta őket magyar nyelvünkön.

Mikor igazi művész vállalkozik ilyen feladatra, akkor lát-szik, hogy a lehetetlen is lehetséges, vagyis inkább: hogy az igazi művész számára nincsenek lehetetlenségek. Nem lehet céloom, hogy filológiai elemzéssel boncoljam szét fordításait és kimutassam, hogy mennyiben hű az eredetihez és mennyiben sikerült neki a formai és tartalmi hangulatot magyar verseiben visszaadnia. Mint versélvezőnek, az a felfogásom, hogy a fordítás filológiailag is hű, mihelyt maradéktalanul tudja éreztetni az eredetinek a hangulatát és költői szépségeit. Ez pedig Kosztolányinak tökéletesen sikerült. Nem minden sora pontos fordítása az eredetinek, de minden sora az eredetinek ihletét és áhítatát, kristályos egyszerűségét és naiv báját sugározza. Ebben a tekintetben az *O sole clarior* c. himnusz fordítása a legtökéletesebb mesterművek egyike, amit a magyar műfordító-irodalom eddig produkált. A *Chorus coelestis* fordításában elkápráztat a rímjáték, az *Ave flos nobilium* zengése, ritmusa, muzsikás lüktetése, sorközépi rímei a modern magyar verselés legszebb diadalát jelentik.

De ne bocsátkozzunk a részletekbe. Kedves könyv, drága könyv, csupa friss illat, csupa zengés, csupa szín. A legkedvesebb könyveim közt, a szivemben fogom őrizni mindig lelkes muzsikáját, fényét, áhítatát.

(*Nyugat*, 1930, 17. sz., 369–370.)

Néhány évvel később jelent meg – talán nem függetlenül Kosztolányi példájától – Babits Mihály *Amor Sanctus* című bilingvis himnuszgyűjteménye, amelyet terjedelmes tanulmány vezetett be. Ebben nem tesz említést költőtársa himnuszfordításairól, noha a Szent Imre-liturgia egy rövid részletét maga is lefordította. Babits hallgatásával, illetve a Kosztolányiétól markánsan különböző fordítási elveivel és gyakorlatával mondhatott véleményt az egykori barát teljesítményéről. A különbségek összehasonlítása végett alább közöljük párhuzamosan a két himnuszfordítást:

(Kosztolányi)

Ó, mily csodálatos Szent,
hogy vigyázva járdal,
ifjúságával dacolva
ifjúságon által.

A templomba hajdanában
vívódó tusát áll,
könyvekben imádkozik lent
Isten trónusánál.
Töpreng, Istennek mit adjon,
lelke-teste égett,
így felelt az égi szózat
könnyűsége végett:
„Szűziség a legnagyobb kincs,
add a szűziséget.”

Nyomba hát az Istené lesz
jámbor, hív adója
és utódiról lemondva
szűziségét ója.

Mint gyermek gyúl égi tűztől,
homlokára fény ül,
nem csábítja ez világ itt,
az éggel kibékül.
Földi kincset nem vesz ő fel
elmulandó ékül.
Él a házasságba, szűzen,
a hitvese nélkül.
Istenért vitézkedik csak,
hős Vezér, vitézül.

(Babits)

Óh mily csodálatos
ha szent biztosságban
megy át, aki fiatal,
a fiatalságon!

Bazilika szent kövén
a szent fiú térden
Isten előtt könyörög
könnyekkel szemében.
Mit áldozzon föl Neki?
tűnődik szívében:
hol a kincs? ... És hirtelen
hang zendül az égben:
„Legdrágább a tisztaság:
ezt ajánljad nékem!”

És az ifjú megveti
unokák reményét:
vágya buzgón őrzeni
szüzessége fényét.

Fölgyújtja a mennyei
szerelem fáklyája.
Világi fényt nem keres:
nagyobb néz reája.
Mit neki a diadém
ingó glóriája?
Mit a földi feleség
ölelés-igája.
Herceg ő, de szívében
Isten katonája...

Istenünk a mi királyunk
gyermekét szerette,
egyszülöttje a magasban
kedvelé felette.
Hogy ne győzzön a csalárdság
fondorul felette:
szepelő nélkül, makulátlan
vonta az egekbe.
Földi hercegsége múltván
égit kap helyette,

s hogy ne mocskosítsa lelkét
rosszak sanda tette,
ifjú életét szakasztván
Isten égbe vette.

Nem kell néki hiúság:
csügg az igazságon.
Példa, hogy a hiúság
hogy csal e világon.
S az égi Király fia
a mienknek sarját,
így mutatva iránta
különös vonzalmát,
hogy a föld ármányai
szűz lelkét ne csalják,
elvitte még mielőtt
szennyeink zavarnák,
örök honnal cserélve
múló birodalmát.

S nehogy egy csöpp folttal is
jegyezze a vétek,
hamar szegett fiatal
életének véget.

A Babits-féle szöveg terjedelmesebb, ami azt mutatja, hogy Babits, ha ismerte is, nem Kosztolányi szövegét használta, hanem más, teljesebb forrás alapján dolgozott, a Karácson-féle szövegből ugyanis valóban hiányzik négy sor.

Babits után egy évtizeddel Sík Sándor jelentette meg *Himnuszok könyve* című, szintén bilingvis kiadását. Ennek előszavában értetlenkedve kritizálja Kosztolányi tudatosan vállalt fordítói eljárását:

[...] És itt a XX. századi nagy líra iskoláján átment mai költőt kettős veszedelem fenyegeti. Az egyik, hogy modernebb lesz az eredetinel, új, XX. századi ízeket visz bele az eredetibe, és ezáltal, ha jó irányban is, de akaratán kívül hamisításba téved. Amikor Babits a tengert „korallal teli gögnek” mondja; vagy Szűz Máriát „viola-fuvalom”-nak nevezi, remek szépségeket alkot, – de az eredeti csak annyit mond, hogy

„a tenger a korallal dicsekszik” és Szűz Mária „illatos ibolya”. A másik veszedelem az ellenkező véglet: a tudatos archaizálás. Kosztolányi Szent Imre-himnuszában pl. ezt az elvet követi és így ír: „Vigadj, szülő Pannonia, Mert dücső az te fiad, Nincs az virtusának híja, S az mennyben örömriad”. Nyilván abból indul ki, hogy középkori versekről van szó, tehát középkori ízt kell adni a nyelvnek is. Csakhogy e versek latin nyelve nem primitív archaikus beszéd, hanem egy századokon át éretté, sőt túlretté fejlett költészet tökéletes nyelve, – és kinek jutna eszébe Racine-t a kortárs Zrínyi nyelvén fordítani?¹

Sík Sándor minden berzenkedése ellenére Kosztolányi fordításai kedvező fogadtatásra találtak. Megjelentek később az *Idegen költők* kötetben 1966-ban, és a 2007-es Szent Imre-centenárium alkalmából a Szent István Társulat emlékkönyvében is.²

¹ Sík Sándor, *Himnuszok könyve*, Budapest, Helikon, 1989, 37.

² *Emlékkönyv Szent Imre Herceg születésének 1000. évfordulójára*, szerkesztette KINDELMANN Győző, Budapest, Szent István Társulat, 2007, 97–121.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

PLAUDE, PARENS PANNONIA...

A himnusz minden bizonnyal a *Gaude mater Hungaria* kezdetű Szent István-himnusz mintájára született, s azt jelzi, hogy Szent Imre kultusza kezdetben elsősorban Magyarország területére korlátozódott. Kosztolányi a fordításban jelentős részben támaszkodik Karácson magyar szövegére, még abban is követi elődjét, hogy a latinban nyolc szótagos páros sorokat hét szótagosra változtatja. A jambikus verselést megtartja. Magasi a következőket írja a költeményről: „Ezzel szemben a *Breviarium Zagrabense* himnusza, mely a XV. sz. második feléből származik, könnyed, lágy, meleg, olvadó, lenge dal. Azzal az egyszerű lelkendezéssel újjong Szent Imrének, amely a gyermeklelkek örökké irigyelt sajátja. Rövid, keresetlen és ritmikus. Közkedveltségének bizonyosága, hogy több breviáriumba, psalteriumba és cantualeba is hamarosan átvették.”¹

- 9 A *timere* igenév 'féli'-ként való fordítása azt mutatja, hogy Kosztolányi esetenként a latin szöveget is megnézte. Ezt erősíti meg a 12. sorban a *spernit* ige 'megveté' fordítása is.
- 13–16 Utalás *Szent Imre legendájának* arra az adatára, hogy a herceg ugyan házasságot kötött, de szüzességét férjként is megőrizte. Felesége személyére vonatkozó adat nem maradt ránk: „Amikor pedig atyjának rendelkezése folytán egy nemes, azaz királyi családból származó szűzet Szent Imre számára eljegyeztek és feleségül adták neki, hogy mindkét királyi ágból utód származzék, aki később örökébe lépjen, Szent

---

¹ MAGASI Artúr, *Szent Imre alakja a magyar költészetben*, Pannonhalmi Szemle, 5. évf., 1930, 148.

Imre nemzetségének továbbplántálását, mivel az halandó, kevesebbre becsülte, mint a szűzességnek lelki fogadalmát. Böjtökkel kínozza testét, lelkét azonban az Isten ígéjének kenyerével jóllakatta, nehogy a testnek valamely ingere úrrá legyen fölötte és házastársának romlatlan szűzességét érintetlenül megőrizte.” (5. caput) (Szegedy János fordítása)

AVE FLOS NOBILIUM...

A költeményt Dreves és Dankó nem ebben a formában közölte, hanem a hét szótagos félsorokat egymás alá tördelte, így a szöveg elrendezése is bizonyíték arra, hogy Kosztolányi Karácson könyvét használta, hiszen nála jelenik meg ez a szövegelrendezés. Kosztolányi azonban annyiban hűtlen volt, hogy nem a latin szótagszámát pontosan visszaadó Karácsont követte, hanem a 7+7 szótagos sorokat 8+8 szótagos trochaikus sorokra cserélte, s a rímelést is zengőbbé tette, mert míg a latin hétsoros egységei ugyanazokkal a hangokkal végződnek (például *-ula* az első versszakban), addig Kosztolányi AABCCC rímeket alkalmaz. Mivel a versnek ebben a formájában a hét szótagos sorvégek rímelő cezúrává váltak, Kosztolányi fordításában erre a belső rímelésre is ügyelt, de ebben is a sorvégi rímelést követte.

- 7 A latin szövegben eredetileg Imre latin nevének másik, több forrásban is használt alakja állhatott (*Henrice* vagy *Emrice*), a vers megdőccen ugyanis az *Emerice* használatakor.
- 8–14 A versszak alapját a *Szent Imre legendája* 6. caputjában elmesélt csodálatos látomás szolgáltatta: „Nem tartom melőzendőnek azt sem, hogy amikor egyszer Álmos herceggel Konstantinápolyban tartózkodtam, a caesariai egyháznak egyik buzgó kanonokja, akit a görögök császárjához küldtek, elbeszélte, hogy ő Szent Eusebius történetében azt olvasta, hogy ugyanabban az órában, amelyben Szent Imre meghalt, Szent Eusebius, a palesztinai caesareai érsek, amint a

papsággal és a néppel körmenetet tartott, angyali édességű hangot hallott a magasságban és szívének nyitott szemével látta, hogy Szent Imrének, Szent István első pannóniai király fiának lelkét az Égbe viszik.

Azonban a gonosz szellemeknek nagy sokasága is ott volt, mintha volna valami e nagy hitvallóban, ami megbotránkozást kelthetne.

Amidőn Szent Eusebius ezen a látományon elcsodálkozott, még ugyanabban az órában hallotta az Egekből, hogy Szent Imre lelkét diadallal vitték fel örök lakóhelyére.

Ugyanez a látomány és a dallamnak édessége Szent Eusebius könyörgésére egy főesperes előtt is megnyilatkozott.” (Szegedy János fordítása) Mindez persze lehetetlen, hiszen Eusebios a III. században élt.

- 17 Imre herceget Székesfehérváron temették el, így legelső kultuszhelye is a királyi városban volt. A himnusz föltehetően itt készült, és talán a városban tartott ünnepi alkalomra.
- 19 *A de coeli curia* szokatlan kifejezése, amelyet Kosztolányi ’az mennyország pitvarából’-nak fordít, világosan mutatja, hogy a himnusz forrása Szent Imre legendája volt. Ebben szerepel ugyanis a szinonimának tekinthető *caeli aula* kifejezés.

RUBUM FLAMMA

A himnusz a már ifjú hercegnek a legenda szerint a veszprémi Szent György-templomban tett szüzességi fogadalmára épül. Az egyiptomi Józseffel való párhuzamba állítása ugyan hiányzik a legendából, később mégis több himnuszban fölbukkan. Az égő csipkebokor metafora a himnuszköltő egyéni leleménye, hiszen a legenda az ifjúságnak csak olyan tüzeről szól, amely lobog ugyan, de mégsem égeti el Imrét. Kosztolányi a himnusz fordításában pontosan követi az eredeti formáját verselésben és rímelésben egyaránt, noha sorvégei erőteljesebben emelik ki a költemény egymással szembeállított fogalmait: *nem ég – az Ég*, illetve *szűz – tűz*.

- 1–6 Utalás Szent Imre szüzességi fogadalmára, lásd a *Plaude parens Pannonia* kezdetű himnusz 13–16. soraihoz írt jegyzetet.
- 7 Egyiptom a Biblia allegorikus értelmezési hagyományában a bálványimádás és a gonosz hazája.
- 8 Utalás Józsefre, Jákob fiára, akit testvérei eladtak Egyiptomba, s ott az egyik vele megesett történet szerint nem engedett gazdája felesége, Putifárné (vagy Potifárné) csábításának. Ter 39,1–21.
- 9 A lilium a szűzi tisztaság jelképe, Szent Imre attribútuma. Ábrázolásakor általában liliomszálat tart a kezében.

LEGEM DEI IUGITER

A költemény alapjául *Szent Imre legendájának* következő részlete szolgált: „Kevés alvással is beérte. Minden éjjel, amikor már mindenki lefeküdt és ő előtte két gyertyalángja égett (amint ez egy királynak a fiához illik is) – Szent Imre Istennek tiszteletére szoltárokat énekelve virrasztott. És amikor befejezett egy-egy szoltárt, töredelmes szívvel esdekelt az Úrhoz, hogy bocsássa meg neki a bűneit. Amikor ezt megtudta az atya, a fal hasadékan át vigyázva és nagy titokban gyakran végignézte fiának ajátatoskodását, de a királyi ház népei közül senkinek sem szólt a dolgról egy szót sem.” (1. caput) (Szegedy János fordítása) Illetve ez a részlet: „Mindezek után pedig Szent Imre korban előre haladván, erényeinek érdemeivel folyton gyarapította dicsőségének jeleit.

Ezeknek mindegyikét mi nem tudjuk elmondani, egynehányat azonban azon tettei közül, amelyekről hallottunk, gondosan elbeszélünk, nehogy feledésbe merüljenek.

Megtörtént egy éjszaka, hogy kíséretében csupán egy szolgálval imádkozás céljából titokban abba az igen régi és ódon templomba ment, mely Veszprém városában Krisztus legdrágább vértanújának, Szent Györgynek tiszteletére épült.

Itt hosszasan imádkozva azt kutatta magában, hogy mit ajánlhatna fel, amit az Isten szívesebben elfogadna tőle.

Ekkor egyszerre rendkívüli világosságú fény árasztotta el a templomnak egész épületét és e fényben az isteni szózat ezeket mondta: »A legkiválóbb erény a szűzesség; elmédnek és testednek szűzességét követelem tőled, ezt ajánld fel és ebben a szándékodban maradj meg.«

Ő azonban nem magától gondolva el a dolgot, hanem a kegyelemhez, mint valóságos orvossághoz fordulva, így szólt: »Úr Isten, ki ügyelsz az egész világmindenségre és megsegíted az embereket gyarlóságaikban, ki elveszed a fejedelmek lelkét és aki félelmetes vagy a föld királyai előtt,² tetszésedet teljesítsd be énbennem!«

Szent Imre ekként az isteni vigasznak szava által megerősítve, ezt a titkot megőrizte magában, és annak a szolgának, aki ennél az isteni beszélgetésnél és más beszélgetéseknél is többnyire egyedül volt vele, a dolgot lelkére kötve, megtiltotta, hogy az ilyenféle dolgot halála előtt bárkivel is közölje.

Ez és ezenkívül még sok más erény rejtőzék Szent Imrében, mint-ha elméjének titkos rekeszébe lett volna zárva, mindaddig, míg el nem törött az edény és a kenetek illata szét nem áradt és az elrejtett dolgok napvilágra nem kerültek.” (4. captus) (Szegedy János fordítása)

A verselésben némileg szabadon járt el Kosztolányi: a páratlan sorok eredeti hetes szótagszámát nyolc szótagra bővítette, míg a hat szótagos páros sorokat hat szótagos sorokban tolmácsolta.

- 11–12 A költemény latin szövege (*Laudes vigil solvere / Curat Creatori*) jól mutatja, hogy Imre herceg élete a szerzetesek kezén a monasztikus, szerzetesi életforma eszményévé változott. Kosztolányi fordításában a szövegnek ez az aspektusa elsikkad.
- 17 A latin himnusz *in quadam basilica* (‘valamelyik székesegyházban’) kifejezését Karácson és Kosztolányi is szűkszavúan fordítja, s nem jelzi, hogy ez a részlet a legenda veszprémi jelenetére utal.
- 24 A nehezen értelmezhető részlet legvalószínűbb jelentése, hogy Kosztolányi szerint maga az égi szózat igyekszik a

---

² Zsolt 75,13. (Érszegi Géza jegyzete)

- válasz sugalmazásával megkönnyíteni Imre döntését, vagy is aligha van arról szó, hogy akár a tisztasági fogadalom melletti döntés könnyű lenne, akár Kosztolányi okhatározói értelemben használta volna a 'végett' névutót.
- 31 Kosztolányi 'mint gyermek' meghatározása azt jelenti: 'még gyermekkorában'.
- 40 Ahogy a latin szövegben kifejeződik (*Dux vocatur fortis*), Imrének a krónikákban fölfedezhető egy harcos, katonai vezetői vonása is. A Kosztolányi által 'Vezér'-nek fordított kifejezés ezt tükrözi vissza. Itt a himnusz latin szövegébe a krónikák hatása szivárgott be. Világi címe is volt Imrének: *dux Ruizorum*, az orosz zsoldoskatonák vezetője.
- 58 A latin *mobilem ducatum* ('földi hertzege') kifejezés a legenda ismeretét és hatását mutatja, amelynek elején szintén szerepel a *ducatus* kifejezés.
- 88 A latin szövegben a *coelibatus* szó előfordulása is visszaautal a legenda keletkezésének körülményeire, amikor a papi nőtlenséget általánossá tették az egyházban.

VIRUM LIGAT...

A himnuszban elmesélt történetet *Szent Imre legendája* így adja elő: „Fényes csodái közül azonban egyet, melyet később, a mi napjainkban volt kegyes az Isten az ő hitvallójának érdemeiért kinyilatkoztatni, felveszünk ebbe az elbeszélésbe, noha ennek is, mint az Isten kegyelméből véghezvitt többi csodáinak írás nélkül is oly nagy híre van, hogy még azok is, akik ezután születnek és felnövekednek, erről tudni fognak és beszélni fognak majd róla fiaiknak.

Volt ugyanis egy Konrád nevű, nemzetiségére nézve német férfiú, akit bűneinek oly utálatos súlya terhelt és oly nagy gyalázat sujtott, mintha már negyednapos halottként búzlótt volna a koporsójában.

De miután Az, aki Lázárnak testét feltámasztotta, naponkint feltámasztja a bűnösöknek lelkét és így az előbb említett bűnöst sem hagyta meg bűneinek mélységében.

Hanem hogy megtudja, hogy milyen sok nyomorúságos dologgal van körülveve, lelkének szemeit a lelkiismeret furdalása által felnyitotta.

Az említett Konrád tehát elment Szent Péter helytartójához [Hildebrandhoz], ahhoz, aki akkor a római püspöki székből ült, elkövetett bűneinek sebeit feltárta és elégtétel módjának kiszabását kívánva, lelkére orvosságot kért. A pápa azonban eddig szinte halhatlan bűneinek nagy sokaságán elbámult és a dolgot megfontolva a bűnösnek sebeit penitencia kiszabásával nem orvosolta.

Nehogy azonban a kétségbeesés hullámaiban vergődjék, a bűnöst tanácsával megerősítette.

Bőrpáncélba öltöztette tehát és a páncélt, hogy jobban hozzátapadjon a testéhez, Krisztus öt sebének példájára, öt vasláncsal körülkötöztette.

Azután átadott neki egy levelet, melyben a gyónása le volt írva és amely viasszal le volt zárva és a pápa saját gyűrűjével le volt pecsételve.

Majd intve és buzdítva meghagyta még neki, hogy mindazokat a helyeket, ahol szentek nyugosznak, járja be, mert hátha meglátogatja őt valahol a szentek közbenjárása által az Istennek kegyelme? [sic!]

Az isteni kegyelem látogatásának jele pedig az lenne, ha egyszer a láncok elszakadnának, a bőrpáncél darabokban hullana le róla és a levélen nem lenne többé semmi írás.

Elmenvén tehát az a bűnös, igen sok szentnek a temetkezőhelyét bejárta és legutoljára Jeruzsálemben az Úr sírjához menvén, ott várt irgalmat attól, ki a szívükben szenvedőket meggyógyítja és szenvedésüket megszünteti.

Az Úr azonban nem mutatta meg benne az ő hatalmát az erősített városban, hogy az Szent Imre dicséretére és dicsőségére legyen fenntartva.

Ezalatt igen nevezetessé vált Szent Istvánnak, Pannonia királyának híre, akinek sírjánál naponként történtek csodák. A főttebb említett férfiú tehát útjának befejeztével Fehérvárra érkezett, ahol Szent Istvánnak eltemetett testét vallásos tiszteletben részesítették. És mivel másokon Istennek hatalma és a kiváló királynak közbenjárása

gyakori csodákkal bőségesen segített, önmagában esküvel fogadta, hogy az egyházból nem távozik el mindaddig, míg az Úr őbenne meg nem mutatja, hogy mennyit ér előtte Szent Istvánnak érdeme. Történt pedig, hogy akkor, amikor az óra körülbelül tizenkettőre járt, testének fölötté nagy fáradtsága és szívének szomorkodása következtében az egyházban elaludt. Álmában pedig a mennyekből megjelent neki Szent István és így szólt hozzá: »Kelj föl és az én érdemeimre ne építs az Úr előtt, mert én nem vagyok elegendő ahhoz, hogy éretted közbenjárjak. Eredj tehát fiamnak, Szent Imrének sírjához és ő legyen a te közbenjáród. Ő az, aki szűzességében tetszett az Istennek, és akinek ruhái nincsenek beszennyezve. Ez követi a Bárányt, bárhova megy is, és egyszersmind azoknak sorából való, kik Istennek trónja előtt új éneket énekelnek, amit senki más nem énekelhet, csak az, aki szűz.«

Még ugyanabban az órában fölébredve álmából, azonnal Szent Imre sírjához ment, mely ugyanabban az egyházban volt és amikor ott a földre borulva imádkozott, hirtelen elszakadtak bilincsei és páncélja számtalan darabokra oszolva a földre hullott. Az egyházban sokan csodálkoztak rajta, hogy honnan jöhet ilyen nagy vascörömpölésnek a zaja? Amikor azután a dolog kiderült s összegyűlt a papság és a nép és Fábián kancellár, ugyanazon egyháznak plébánosa, – az a pecsét, melyet ez az ember épségben hordozott, most már fel volt törve és a levelet kinyitották, de belsejében a betűknek már nyoma sem látszott.

Ekkor mindnyájan, akik csak jelen voltak, Istennek és Szent Imrének dicséretében törtek ki, és hogy az ily nagy jótétemény emlékezetes maradjon, László királynak, ki akkor Pannoniában uralkodott, s az ország összes püspökeinek és főurainak jelentést tettek arról, hogy mit láttak és mit hallottak. László király pedig, mint az isteni vallásnak kitűnő tisztelője, zsinatot hívott össze, három napi böjtöt rendelt és november tizenharmadikán Szent Imre testét nagy tisztelettel sírjából kiemelte. Ezen a napon és azután később is csodáknak sok erejével megnyilatkoztatta hitvallójának érdemeit a mi Urunk Jézus Krisztus, ki az Atya Istennel és Szent Lélekkel él és uralkodik mindörökkön örökké. Amen.” (7. caput) (Szegedy János fordítása)

A Konráddal történt csoda hagiográfiai forrásaival legutóbb Bácsatyai Dániel foglalkozott.³ Meggyőző érvekkel alátámasztott véleménye szerint Konrád „családon belüli emberölést” (*parricidium*) követett el, s emiatt mérte rá a pápa a korabeli bünbánati gyakorlat szerinti büntetést. Bácsatyai megállapítása szerint az a motívum, hogy Konrád önként veszi magára a vasbílincseket, XI. századi fejlemény. Az előzmények, lehetséges források számba vétele után a szerző arra a végső következtetésre jut, hogy „[a] legizgalmasabb tanulság azonban talán az, hogy a retorikai elemekből építkező elbeszélő források, jelen esetben a kolostori krónikák és legendák mintákhoz igazodó narratív teológiai elbeszélései mögött egy jogi és okleveles forrásokkal jól dokumentált szokás, sőt, nem egyszer konkrét esetek húzódnak meg. A német Konrád tehát valóban járhatott Szent Imre sírjánál, és ott a rá kiszabott penitencia végrehajtását követően ténylegesen lelki gyógyulást nyerhetett – az erről tudósító legenda megfogalmazása azonban évszázados irodalmi előképeken alapszik”⁴.

- 1 VII. Gergely pápa (eredeti nevén Hildebrand) a XI. század első harmadában született. Bencés szerzetes volt a cluny kolostorban, majd több pápa mellett is szolgált Rómában. 1073 és 1085 között ült a pápai trónon. Az ő pápasága alatt avatták szentté István királyt, Gellért püspököt és Imre herceget. Hogy ez az ő teljes jóváhagyásával történt-e, vitatott.

IN HAC DIE LAETITIAE...

A költemény Szent Imre ünnepére készült. Kosztolányi az eredeti nyolc szótagos sorait lerövidítette hat és hét szótagos sorokra, és a jambikus verselést trochaikusra cserélte.

---

³ BÁCSATYAI Dániel, *Az Imre-legenda Konrád-csodájának hagiográfiai forrásai*, Magyar Könyvszemle, 130. évf., 2014, 2. sz., 141–162.

⁴ *Uo.*, 162.

- 1–4 November 5-e, Szt. Imre (szentté avatásának) ünnepe.
 9–10 Utalás József-re, Jákob fiára, aki elutasította Putifárné csábítását.
 13–14 Dávid, Izrael későbbi királya parittyával ölte meg a félelmetes filiszteust, Góliátot. 1Sám 17.
 20 A latintól eltérően az utolsó sor utolsó szavában Kosztolányi az 'Ifjuság'-ot szólítja meg, jelentősen átfórmálva az egész költemény hangulatát.

CHORUS COELESTIS...

A Szent Imre-himnuszok közül az egyik legtisztábban ambrusi mintákat követő költemény fordításában Kosztolányi szintén megváltoztatja a sorok szótagszámát: a páratlan sorok nyolc szótaga hétre csökkent, a jambus helyett pedig a trocheus lett a meghatározó versláb. A himnusz költője egyébként sok tekintetben elszakadt a hagyományos egyházi költészet latinságától, s a versben olyan szavakat használ, amelyek szélesebb és bőségebb klasszikus műveltségre utalnak. Istent *numennek* nevezi, a dalt, amelyet az angyalok énekelnek, a görög *melos* szóval fejezi ki. Magasi így dicséri a költeményt: „A XV. sz. második feléből származik a pozsonyi *Horarium Franciscanorum himnusza*, amely színing líra. Ódai lendülettel gyönyörködik Szent Imrében, lelkendezve magasztalja a fiatal szent misztikus nagyságát. A himnusz verselése gyors ütemű, könnyed, minden zökkenő nélküli. A himnusz stílusa fürdik a friss élénk fantáziájú képek bájában. Ezt a himnuszt a középkori latin költemények egyik legszebb gyöngyének kell tartanunk.”⁵

- 1 Itt jelenik meg az a híres rím (*azúrnak – húrnak*), amely aztán a *Hajnali részegségben* tér vissza.

⁵ MAGASI Artúr, *Szent Imre alakja a magyar költészetben*, Pannonhalmi Szemle, 5. évf., 1930, 147.

- 10 *A' hitvalló* – Imrét szentté avatásakor a *confessorok* sorába emelték.
- 14 Bár a latin szöveg István király egyetlen örökösének nevezi Imrét (*regis et heres unicus*), Kosztolányi elkerüli, hogy Imrét István *egyetlen* örökösének nevezze. Első királyunknak ugyanis több, gyermekkorban elhunyt utódja is lehetett, akik közül csak Imre érte meg a felnőttkort.
- 21 *Mert legyőzött hármast ellent* – utalás az előző versszakban felsorolt három ellenségre, az e világra (*mundus*), a testre (*caro*) és a sátánra (*daemon*).
- 23 Meglehetősen ritka az *uranicus* jelző 'égi, mennyei' értelemben való használata.
- 24 *Két palástot is visel fent* – utalás arra, hogy királyi palástja mellett szentként a szüzesség erényének palástját is viseli.
- 27–28 Már a legenda is említi, hogy a szüzességet fogadók Krisztust, az Isten *bárányát* követik: „Nagy ugyan a tisztaságért való küzdelem, de nagyobb a jutalma: ideig tartó a megtartóztatás, de örökké tartó a visszafizetés. Ezekről mondja János a Jelenések könyvében: »Ezek követik a Bárányt, ahová csak megy« (Jelenések 14,4). Azt gondolom, ez úgy értendő, hogy előttük a mennyei udvarban egyetlen hely sincs elzárva, és számukra minden isteni hajlék és lakhely feltárul.” (Csóka J. Gáspár fordítása)

STIRPS REGALIS...

A himnusz hasonlataiban, történeteiben is a legenda szövegéből táplálkozik. Kosztolányi pedig igyekszik formailag is hűen magyarítani a szöveget. Magasi a következőket írja a himnuszról: „Ugyancsak a XIV. sz. első feléből származik a *Missale Posoniense*-nek költői hasonlatokban bővelkedő *Sequentia*ja is, amely a XV. sz. folyamán megtalálható a kálmáncsehi, a pécsi és a zágrábi misekönyvekben is. Ez a sequentia nem annyira epikus, mint lírikus jellegű. Nem részletezi Szent Imre életének ismert mozzanatait,

inkább ószövetségi ráutalásokkal céloz rájuk s ahol az elbeszélő elem uralkodik, ott is gyors, rövid és lendületes. Azt a csodálattal vegyes, elragadott szeretetet halljuk énekelni, amellyel a nyolc szótagos, három soros strófákban író szerző Szent Imre alakján csüng.⁶

- 4–6 *Árbóc ő...* – utalás a legenda elején olvasható bibliai hasonlatra: „A nemes Imre herceg előkelő nemzetségből, *mint a cédrus a Libanonról* (Zsolt 91,13), Szent Istvántól, Magyarorszag első királyától származott, erényekkel nagyon feldíszítve ragyogóan tündökölt.” (Csóka J. Gáspár fordítása)
- 12 *Gédeonnak kürtje zendül* – utalás az Úr által kiválasztott ifjúra, aki előbb lerombolta Baál oltárát, majd háromszáz harcosnak az élén győzött a midiánitákon. Kürttel adott jelet az ellenséges táboron való rajtaütésre. Vö. Bír 6,1–8,35.
- 19 *Szent papok rendjét* – a pannonhalmi bencés szerzetesek.
- 19–30 A két versszakban elmesélt eseményeket *Szent Imre legendája* így adja elő: „Történt pedig egyszer, hogy Szent István király a Szent Márton egyházába, amelyet Pannonia szent hegyén ő maga építtetett és a szerzetesek kitűnő gyülekezéssel élkesített, a fiával együtt imádkozni ment.

A király már ismerte a gyermek kiváló érdemét és megadta fiának azt a tiszteletet, mely őt megillette; ugyanis mikor az említett szerzetesek a körmenet befejezte után a király elé járultak, hogy őt üdvözöljék, a király a fiát, hogy ezzel megtisztelje, előre bocsájtotta, hogy előbb őt köszöntsék.⁷

A gyermek Imre azonban, ki el volt telve a Szent Lélekkel, mintegy isteni kegyelem megnyilatkozása folytán mindegyik szerzetesnek ismerte az érdemeit és egyenlőtlenül osztogatta nekik csókjait.

⁶ Uo.

⁷ „Ha történetesen a király vagy a püspök valamelyik apátságba jön, az apát és a szerzetesek ne a templomban járuljanak csókra a királyhoz vagy a püspökhöz, hanem vonuljanak ki a kolostorba, és sorban állva várják a király vagy a püspök csókját.” (Szent László első törvénykönyve, 35.)

Némelyeknek ugyanis egy, másoknak három, ismét másoknak öt, a legutolsóknak egymagának hét csókot adott.

Ezt a dolgot, melyet a többiek is láttak, Szent István király hallgatagon bámulta és a mise végeztével, barátságos beszélgetés közben szorgosan igyekezett a fiától megtudakolni, hogy miért oly egyenlőtlenül osztogatta csókjait a szerzeteseknek? Ekkor Szent Imre mindegyiknek felsorolta az érdemeit, tudniillik elmondta, hogy mindegyik mily hosszú ideig maradt meg az önmegtartóztatás erényében és megmagyarázta, hogy erre való tekintettel adott némelyeknek több, másoknak pedig kevesebb csókot és elmondta azt is, hogy az, akinek meghétszerezte a csókját, mindvégig szűz életet élt.

Ó, minden erényeket felébresztő kegyelem, mely természetünknek gyarlóságait bőségesen felülmúlod s a mély titkokat a kisdedeknek feltárod,⁸ Szent Imrének te voltál a tanítómentere és te tetted lehetővé, hogy másoknak a titkait szabadon megtudhassa. Ennek a belső kinyilatkoztatásnak valósága ugyanis ezen a módon nyilatkozott meg öbenne.

[3.] Attól számítva, hogy a szent hegyről eltávozott, néhány nap múlva Szent István csupán két udvari emberével ugyanoda visszatérve titokban kifürkészte a szerzetesek virrasztását és imádkozását. A hajnali imádságok befejezte után a többiek ágyba feküdtek és csak azok maradtak a templomban, akiknek csókjait Szent Imre sokszorozta.

Ezek az egyház különböző rejtettebb szögleteibe szétoszolva Istennek színe előtt zsoltárokat énekelve virrasztottak.

Amikor a király egyenkint mindegyikhez odament, megmutatta nekik az arcát és az áldás szavával üdvözölte őket.

Amikor pedig a csendességet megszakítva mindegyikük tiszteletét nyilvánította a királyi felség előtt, legutoljára egy Maurus nevű szerzeteshez ment, akit Szent Imre hétszeres csókkal ajánlott, azonban ettől sem nyájas köszöntésekkel, sem a királyi fenyegetés szavaival nem tudott választ kicsikarni.

---

⁸ Vö. Mt 11,25. (Érszegi Géza jegyzete)

Reggel azután, amikor a szerzetesek gyülekezetüket megtartották, ahol a király maga is jelen volt, – hogy próbára tegye Maurus testvérnek a lelkét az alázatosság tekintetében – mindenkinek füle hallatára igen sok ellenvetést tett neki a vallás dolgában. A király állításainak azonban Maurus egyáltalán nem mondott ellen, hanem alázatosan ülve a helyén, reménykedéseivel Istenhez futamodott, aki jól ismeri az emberek elméjét.⁹

Szent István ekkor elismerte, hogy a fiának véleménye helyes és a dolgot rendben elbeszélve, Maurust dicséretekkel halmozta el és hogy a főpapi szék általa díszítettessék, Maurust ezután nemsokára a pécsi püspökségre emelte.” (2–3. caput) (Szegedy János fordítása)

- 29 *emez pap* – Boldog vagy pécsi Szent Mór (Maurus) (1000?–1070?), bencés szerzetes Pannonhalmán, majd pécsi püspök.
 30 *Mint a lilium fehér.* – Kosztolányi itt félreértette a szöveget, a *virginale lilium* ugyanis nem a szerzetes, hanem Imre herceg tisztaságára vonatkozik, tulajdonképpen metaforikusan vonatkozik a hercegre.
 31–36 Lásd a *Virum ligat* kezdetű himnusz 1. sorához írt jegyzetet.

LAETABUNDUS ET CANORUS...

Formailag a legösszetettebb himnusz, mivel részei különböző versformákban íródtak, s mindezt a költő híven adja vissza mind verselésben, mind rímelésben. Magasi így jellemzi a költeményt: „Ugyancsak a XV. sz. második feléből származik a Nemzeti Múzeum tulajdonában levő, a pozsonyi káptalan liturgikus könyvébe iktatott misekönyv *Sequentia*-ja is. Ez a 14 strófás okoskodó, hűvösebb hangú, mint az előbb említett, naivul rajongó himnuszok. Többször céloz észrevehetően a szentté tevő Isten kitüntető kegyére és az egyéni érdemeket nem értékeli olyan lelkesült egyoldalúsággal.

⁹ Vö. Péld 24,12. (Érszegi Géza jegyzete)

Ennek a sequentiának a szerzője meditatálásra, filozófiára hajlamos lélek, aki lassú, prédikáló hangnemben énekel. Szóképet, stillicomát keveset használ, szabatos világosságával a gondolatot segíti inkább érvényesülni.¹⁰

- 1 *ma* – november 5-én, Szent Imre szentté avatásának ünnepe-
pén.
28 *Járt fönt a hatalma ormán* – Kosztolányi félreérti a szöve-
get, valószínűleg Karácsonét, ugyanis a *calcat* ige a hatalom
'megtaposását' jelenti.
31–36 Utalás Imre éjszakai imáira, lásd a *Legem Dei iugiter* kezdetű
hymnuszhoz írt bevezető jegyzetet.
37–48 Lásd a *Stirps regalis* kezdetű hymnusz 16–30. soraihoz írt
jegyzetet.
40 *Hív papoknak* – pannonhalmi bencés szerzetesek.
45 *a szent barátot* – Boldog Mór, lásd az előző hymnusz 29.
sorához írt jegyzetet.
49–60 Lásd a *Legem Dei iugiter* kezdetű hymnusz jegyzetét.
73–84 Lásd a *Virum ligat* kezdetű hymnusz jegyzetét.

EMERICE CASTUM LILIUM...

A rövid hymnusz az *Officium Rákóczianum* című, XVII. századi imádságoskönyvből való, amely mintegy kétszáz éven keresztül igen népszerű volt. Történetéről lásd Holl Béla és Knapp Éva tanulmányait: HOLL Béla, „*Jóillatú virágos kertekből egybe szerkesztett ájtatosságoknak gyakorlása...*” Az *Officium Rákóczianum története*, Vigilia, 20. évf., 1955, 405–411; KNAPP Éva, *Egy XVII. századi népszerű imádságoskönyv: az Officium Rákóczianum története I-II*, Magyar Könyvszemle, 113. évf., 1997, 2. sz., 149–166; Magyar Könyvszemle, 113. évf., 1997, 3. sz., 282–298. Magasi igen lesújtóan

---

¹⁰ MAGASI Artúr, *Szent Imre alakja a magyar költészetben*, Pannonhalmi Szemle, 5. évf., 1930, 147.

ír az itt olvasható himnuszokról: „Ép így nem más, mint a középkorból ismert Szent Imre himnuszok kissé mesterkélt utánezetei az *Officium Rákócziánium* latin nyelvű énekei. A szellemi letargia felé vergődő XVIII. sz. első felének minden eszményiből kiábrándult, fáradt lelkülete sem keresett vigasztaló, felfrissítő példát a legakcióképebb [sic!] magyar Szentnél.”¹¹

- 1 A lilium a keresztény szimbolikában a szüzesség jelképe, Szent Imre herceg attribútuma.
- 7 *Engem* – jól mutatja a személyesség hangsúlyozását a korábbi közösségi narrátorokkal szemben az egyes szám első személyű fogalmazásmód.

O LUCE PURA PURIOR...

- 29–30 Teste sanyargatásának említése legendájának ezen a részletén alapul: „Testét böjtökkel sanyargatta, lelkét azonban Isten igéjének kenyerével táplálta (vö. 5Móz 8,3), nehogy a test incselkedése úrrá legyen rajta, és felesége szüzességét romlatlanul megőrizte.” (5. caput) (Csóka J. Gáspár fordítása)
- 45–46 *A háborútól...* – bizonyosan nem allegorikusan kell a felsorolt csapásokat értelmezni, ami arra utal, hogy a himnusz a XVI–XVII. század folyamán keletkezett.
- 55–56 A részlet a kései keletkezésről árulkodik, a latin szöveg ugyanis a pogány alvilág bejáratát őrző háromfejű kutyára, a *Cerberus*ra utal: *Orci Cerberos*. A pogány vallási fogalmak egyébként áthatják az egész költeményt. A 26. sorban a Sátánt *Orcinianus hostis*nek nevezi az ismeretlen költő, a 28.-ban *Avernus ille hostis*ról beszél. A 49. sorban *supremum Numen*nek, ’legfőbb istenségnek, isteni erőnek’ nevezi pogány római szóhasználattal Istent. A költeménynek ez a vonása elvész Kosztolányi fordításában.

¹¹ *Uo.*, 148.

NOCTE DEPULSA TUA...

A sapphói strófákban írt költemény szerzője Karácson Imre közlése szerint az 1857-ben elhunyt Molnár János Titus bencés szerzetes volt, s a költeményt a bencések *Breviarium*ából¹² vette át Karácson.¹³

O SOLE CLARIOR...

Ezt az éneket a Szent Imre-ünnepeken énekelték a XIX. században, ahogy azt Karácson Imre említi.¹⁴

12–33 Utalás Szent Imrének a házasságban is megtartott szüzeségi fogadalmára. Lásd a *Plaude parens Pannonia* kezdetű himnusz magyarázataként idézett részletet *Szent Imre legendájából*.

21 A *lilium* Szent Imrét, a *rózs*a a hitvesét jelképezi.

43 A *Bárány* Isten báránya, vagyis Krisztus.

---

¹² *Breviarium congregationis Sancti Mauri ordinis Sancti Benedicti ad usum Archi-coenobii Sancti Martini de sacro monte Pannoniae eiusdem ordinis editum Vindobonae [Bécs] ex Typographia Mechitaristarum, MDCCCXLII [1842].* A Szent Imre-officium az 542–547. oldalakon található, s három különböző antik versmértékben írt himnuszt tartalmaz, amelyek közül Karácson csak egyet vett föl kötetébe. Az nem világos, hogy mi alapján tulajdonította a költeményeket Molnár János Titusnak, Kiss Barnabás szerint ugyanis Ballay Valér és Takács Bernardin voltak azok a bencés szerzetesek, akik a himnuszokat írták. Vö. Kiss Barnabás, *A Breviarium Maurinum története és jellemzése*, Pannonhalmi Füzetek (Budapest, Római Katolikus Hittudományi Akadémia, 1982), Pannonhalmá–Győr, 2012, 125. Kettőjük Pannonhalmán őrzött hagyatékában mindenestre található Szent Imre-himnuszok, ezek azonban nem azonosak a *Breviarium Maurinum*ban olvashatókkal.

¹³ KARÁCSON Imre, *Szent Imre herceg, élet- és jellemrajz*, Győr, Győregyházmegyei Kvny., 1899, 107.

¹⁴ *Uo.*

FÜGGELÉK

SZENT IMRE LEGENDÁJA¹

(1110 körül)

Szegedy János fordítása

Mint a cédrusfa a Libanon hegyéről,² úgy a Fenséges Imre herceg dicső nemzetségből, Szent Istvántól, a magyarok első királyától származott, fölötte nagy erényekkel ékeskedett és ezeknek fényében tündökölt.

Mint gyermek, gondos felügyelet alatt növekedett fel és megtanulta mindazokat a tudományokat, melyekre az ő korában az ifjakat az iskolában tanították.

Szent István királyt atyai szeretete, mely szívében lángolt, arra bírta, hogy fia, Szent Imre számára tanulmányainak befejezése után könyvet írjon erkölcsének szabályozásáról.³

Ebben a könyvben az atya a lelki életre vonatkozó szavaival, szeretettel és nyájasan beszél a fiához s oktatja őt, hogy miképpen kell mindenekben a katolikus hitet tartani szem előtt,

az egyházi rendet erősíteni,
a főpapok méltóságát tisztelni,
a főbb urakat és a vitézeket szeretni,

---

¹ Latinul: *Scriptores Rerum Hungaricarum*, edidit Emericus SZENTPÉTERY, Budapest, 1999 (reprint, *Függelékkel és Utószóval* bővítette SZOVÁK Kornél és VESZPRÉMY László), Budapest, Nap, 2, 449–460; magyarul: *Szent Imre legendája*, magyarázattal ellátta dr. ERDÉLYI László, Budapest, Athenaeum, 1930, 3–34. A legenda újabb fordítása CSÓKA J. Gáspár munkája, amely az *Árpád-kori legendák és intelmek* kötetben (szerkesztette ÉRSZEGI Géza, Budapest, Szépirodalmi, 1983, 62–67) jelent meg. Szegedy János fordításához részben átvettük az ő jegyzeteit.

² Zsolt 91,13. (Érszegi Géza jegyzete)

³ Ez a Szent Istvánnak tulajdonított *Intelmek* (*Libellus de institutione morum*), amelynek legújabb kiadása Havas László munkája: *Sancti Stephani regis primi Hungariae Libellus de institutione morum sive Admonitio spiritualis*. Textum edendum curavit, apparatu critico instruxit Ladislaus HAVAS, translatione Franco-Gallica instruxit Iohannes-Petrus LEVET. Saint Étienne de Hongrie: *Petit traité d'éducation morale ou Exhortation spirituelle*, Texte établi avec notes critiques par László HAVAS, traduit par Jean-Pierre LEVET. AGAΘA (Series Latina, III.), Debrecini, MMVIII. p. 91 + p. 38 avec tableaux.

ítéleteiben csak az igazságot tekinteni,
türelmesnek lenni minden cselekedetében,
az országba betelepülő jövevényeket kegyesen fogadni és még
kegyesebben bánni velük,
semmit sem tenni tanácsadóinak megkérdezése nélkül,
mindig szem előtt tartani elődeinek jó példáját,
az imádkozás kötelezettségét gyakorolni
s a kegyességben és irgalmasságban, valamint a többi erényekben,
melyekkel üdvösségünket munkálhatjuk, a legnagyobb gondossággal
a tökéletességnek fokát elérni.⁴

[1.] Szent Imre herceg megfogadta királyi atyjának intelmeit.

Kevés alvással is beérte. Minden éjjel, amikor már mindenki
lefeküdt és ő előtte két gyertyalángja égett (amint ez egy király-
nak a fiához illik is) – Szent Imre Istennek tiszteletére zoltárokat
énekelve virrasztott.

És amikor befejezett egy-egy zoltárt, töredelmes szívvel esdekelt
az Úrhoz, hogy bocsássa meg neki a bűneit.

Amikor ezt megtudta az atyja, a fal hasadékán át vigyázva és nagy
titokban gyakran végignézte fiának ajtatoskodását, de a királyi ház
népei közül senkinek sem szólt a dolgról egy szót sem.

Mindezekben a dolgokban meggondolandó, hogy milyen kegye-
sen gondoskodott az Úr mirólunk, gyarló emberekről.

Mert az igazságnak szabályára nem csak szavakkal tanítanak
bennünket, hanem ennek a szent férfiúnak a példája mint fényes
tükör áll előttünk, hogy beletekinthessünk.

Tehát senkinek se legyen terhes a szegénysége, mivel a maga szá-
mára válogatja ki az Úr a szegényeket, akikről azt mondja: „Boldogok
a szegények, mert övék a mennyek országa.”⁵

De azt se állítsa senki, hogy a gazdagokat ki kell zárni Istennek
országából, azokat tudniillik, akik gazdagok ugyan, de nem csupán
a gazdagságnak vágya juttatta őket kincseikhez.

---

⁴ Szent Imre legendája kódexeinkben három különböző bevezetővel maradt fenn. Irodalomtörténeti szempontból ez a változat a legfontosabb, mert hitelesíti az *Intelméket*. Annak „De institutione morum” latin címe is innen származik. (Érszegi Géza jegyzete)

⁵ Mt 5,3.

Ennélfogva az ő dicsőségére és díszére a Szent Egyház olyan retentő erős, mint valamely tábornak a sorbaállított hadserege.

És a Szent Egyház oly sok dicsőséges erényben tündöklök és anynyi és olyan sokféle hívő veszi körül, hogy még a barbár nemzetek sem nélkülözik az Úr látogatását, miután az Igét, melyet az Úr ezer nemzedék számára küldött,⁶ már az egész világ felkarolta.

Csaknem a mi időnkben csatlakozott a hithez Pannonia, mely azelőtt mocskos volt a pogányság csúf szokásaitól, de legkeresztényebb királyának, Istvánnak intésére és az ő kiváló érdemei által a hit erényében és az Isten tiszteletének gyakorlásában már előre haladt.

[2.] Történt pedig egyszer, hogy Szent István király a Szent Márton egyházába, amelyet Pannonia szent hegyén ő maga építtetett és a szerzetesek kitűnő gyülekezetével ékesített, a fiával együtt imádkozni ment.

A király már ismerte a gyermek kiváló érdemét és megadta fiának azt a tiszteletet, mely őt megillette; ugyanis mikor az említett szerzetesek a körmenet befejezte után a király elé járultak, hogy őt üdvözöljék, a király a fiát, hogy ezzel megtisztelje, előre bocsájtotta, hogy előbb őt köszöntsék.⁷

A gyermek Imre azonban, ki el volt telve a Szent Lélekkel, mintegy isteni kegyelem megnyilatkozása folytán mindegyik szerzetesnek ismerte az érdemeit és egyenlőtlenül osztogatta nekik csókjait.

Némelyeknek ugyanis egy, másoknak három, ismét másoknak öt, a legutolsónak egymagának hét csókot adott.

Ezt a dolgot, melyet a többiek is láttak, Szent István király hallgatagon bámulta és a mise végeztével, barátságos beszélgetés közben szorgosan igyekezett a fiától megtudakolni, hogy miért oly egyenlőtlenül osztogatta csókjait a szerzeteseknek? Ekkor Szent Imre mindegyiknek felsorolta az érdemeit, tudniillik elmondta, hogy mindegyik mily hosszú ideig maradt meg az önmegtartóztatás

⁶ Zsolt 104,8. (Érszegi Géza jegyzete)

⁷ „Ha történetesen a király vagy a püspök valamelyik apátságba jön, az apát és a szerzetesek ne a templomban járuljanak csókra a királyhoz vagy a püspökhöz, hanem vonuljanak ki a kolostorba, és sorban állva várják a király vagy a püspök csókját.” (Szent László első törvénykönyve, 35.)

erényében és megmagyarázta, hogy erre való tekintettel adott néme-lyeknek több, másoknak pedig kevesebb csókot és elmondta azt is, hogy az, akinek meghétszerezte a csókját, mindvégig szűz életet élt.

Ó, minden erényeket felébresztő kegyelem, mely természetünknek gyarlóságait bőségesen felülmúlod s a mély titkokat a kisedeknek feltárod,⁸ Szent Imrénék te voltál a tanítómestere és te tetted lehetővé, hogy másoknak a titkait szabadon megtudhassa. Ennek a belső kinyilatkoztatásnak valósága ugyanis ezen a módon nyilatkozott meg őbenne.

[3.] Attól számítva, hogy a szent hegyről eltávozott, néhány nap mulva Szent István csupán két udvari emberével ugyanoda vissza-terve titokban kifürkészte a szerzetesek virrasztását és imádkozá-sát. A hajnali imádságok befejezte után a többiek ágyba feküdtek és csak azok maradtak a templomban, akiknek csókjait Szent Imre sokszorozta.

Ezek az egyház különböző rejtettebb szögleteibe szétoszolva Is-tennek színe előtt zsoltárokat énekelve virrasztottak.

Amikor a király egyenkint mindegyikhez odament, megmutatta nekik az arcát és az áldás szavával üdvözölte őket.

Amikor pedig a csendességet megszakítva mindegyikük tisz-telejét nyilvánította a királyi felség előtt, legutoljára egy Maurus nevű szerzeteshez ment, akit Szent Imre hétszeres csókkal ajánlott, azonban ettől sem nyájas köszöntésekkel, sem a királyi fenyegetés szavaival nem tudott választ kicsikarni.

Reggel azután, amikor a szerzetesek gyülekezetüket megtartot-ták, ahol a király maga is jelen volt, – hogy próbára tegye Maurus testvérnek a lelkét az alázatosság tekintetében – mindenkinek füle hallatára igen sok ellenvetést tett neki a vallás dolgában. A király állításainak azonban Maurus egyáltalán nem mondott ellen, hanem alázatosan ülve a helyén, reménykedéseivel Istenhez futamodott, aki jól ismeri az emberek elméjét.⁹

---

⁸ Vö. Mt 11,25. (Érszegi Géza jegyzete)

⁹ Vö. Péld 24,12. (Érszegi Géza jegyzete)

Szent István ekkor elismerte, hogy a fiának véleménye helyes és a dolgot rendben elbeszélve, Maurust dicséretekkel halmozta el és hogy a főpapi szék általa díszítettessék, Maurust ezután nemsokára a pécsi püspökségre emelte.

[4.] Mindezek után pedig Szent Imre korban előre haladván, erényeinek érdemeivel folyton gyarapította dicsőségének jeleit.

Ezeknek mindegyikét mi nem tudjuk elmondani, egynéhányat azonban azon tettei közül, amelyekről hallottunk, gondosan elbeszélünk, nehogy feledésbe merüljenek.

Megtörtént egy éjszaka, hogy kíséretében csupán egy szolgálval imádkozás céljából titokban abba az igen régi és ódon templomba ment, mely Veszprém városában Krisztus legdrágább vértanújának, Szent Györgynek tiszteletére épült.

Itt hosszasan imádkozva azt kutatta magában, hogy mit ajánlhatna fel, amit az Isten szívesebben elfogadna tőle.

Ekkor egyszerre rendkívüli világosságú fény árasztotta el a templomnak egész épületét és e fényben az isteni szózat ezeket mondta: »A legkiválóbb erény a szüzesség; elmédnek és testednek szüzességét követelem tőled, ezt ajánld fel és ebben a szándékodban maradj meg.«

Ő azonban nem magától gondolva el a dolgot, hanem a kegyelemhez, mint valóságos orvossághoz fordulva, így szólt: »Úr Isten, ki ügyelsz az egész világmindenségre és megsegíted az embereket gyarlóságaikban, ki elveszed a fejedelmek lelkét és aki félelmetes vagy a föld királyai előtt,¹⁰ tetszésedet teljesítsd be énbennem!«

Szent Imre ekként az isteni vigasznak szava által megerősítve, ezt a titkot megőrizte magában, és annak a szolgának, aki ennél az isteni beszélgetésnél és más beszélgetéseknél is többnyire egyedül volt vele, a dolgot lelkére kötve, megtiltotta, hogy az ilyenféle dolgot halála előtt bárkivel is közölje.

Ez és ezenkívül még sok más erény rejtőzék Szent Imrében, mint-ha elméjének titkos rekeszébe lett volna zárva, mindaddig, míg el nem törött az edény és a kenetek illata szét nem áradt és az elrejtett dolgok napvilágra nem kerültek.

¹⁰ Zsolt 75,13. (Érszegi Géza jegyzete)

[5.] Amikor pedig atyjának rendelkezése folytán egy nemes, azaz királyi családból származó szűzet Szent Imre számára eljegyeztek és feleségül adták neki, hogy mindkét királyi ágból utód származzék, aki később örökébe lépjen, Szent Imre nemzetségének továbbplántálását, mivel az halandó,¹¹ kevesebbre becsülte, mint a szűzességnek lelki fogadalmát.

Böjtökkel kínoztá testét, lelkét azonban az Isten ígéjének kenyerével jóllakatta,¹² nehogy a testnek valamely ingere úrrá legyen fölötte és házastársának romlatlan szűzességét érintetlenül megőrizte.

Ó, milyen csodálatos ennek az ifjúnak az önmegtartóztatása, aki könnyeinek forrásával oltotta el a szerelemnek tüzeit és ámbár kebelében hordozta a lángot, nem égett el annak tüzeiben.

Ugyanis nagy, sőt csaknem a halandó ember erejét meghaladó dolog a testi ingert elaltatni, azt a vágyat, melyet a fiatal kornak fáklyája lobbantott lánggra, az Úrnak segítségével megfékezni és lelki törekvéssel az élvezetnek jogát kizárni, az emberi nemnek szokása ellenére élni, a házastársi vigaszt lenézni, a gyermekek által okozott édes érzést megvetni és mindent, ami a mostani életnek kényelme lehetne, a jövődő boldogságnak reményében semmibe sem venni.

Amint mondtam, ez nagy csodálatos erény és a küzdelem nagyságára való tekintettel, nem érdemetlenül nagy ennek az erénynek a jutalma.

Mert nagy ugyan a szűzességnek küzdelme, de még nagyobb a díja; csak ideig-óraig tartó az őrizkedés, de örökkévaló a jutalma.

Ezekről mondotta János a Jelenések Könyvében: »Ezek követik a Bárányt, bárhova fog is menni.«¹³ Ami, azt hiszem, úgy értendő, hogy a mennyei udvarban ő előlük semmiféle helyet sem zárnak el, hanem a különböző szállásoknak minden laka tárva lesz előttük.

De hogy a szűzességnek érdeme még fényesebb legyen és hogy még jobban meg lehessen érteni, hogy ez az erény mennyire méltó Istenhez, arra kell gondolnunk, hogy mikor Urunk és Megváltónk

---

¹¹ Vö. Sir 14,19–20. (Érszegi Géza jegyzete)

¹² Vö. 5Móz 8,3. (Érszegi Géza jegyzete)

¹³ Jel 14,4.

az emberi nem üdvösségére testet méltóztatott öltetni, nem más, mint szűz méhet választott, hogy megmutassa, hogy az ilyen erény a legjobban tetszik neki és hogy a szűzességnek előnyét mindkét nemnek ajánlja.

Szűz volt az anyja és ő maga is szűz volt maradandó. Önmagában a férfiaknak, anyja személyében pedig a nőknek szolgáltatta a szűzesség példáját és ezzel megmutatta, hogy mindkét nemből benne volt az istenség boldog és teljes tökéletessége, amikor teljesen megvolt az anyában mindaz, ami a fiúban lakozott.

Amidőn azonban még ifjúkorában feloszlott a teste és az élőknek földjében¹⁴ megadatott neki az öröksége, jegyese tanúságot tett életének szűzessége mellett és az a bizalmas szolgálja, ki őt gyakran látta és szavait hallotta, többé nem titkolózott.

[6.] Nem tartom mellőzendőnek azt sem, hogy amikor egyszer Álmos herceggel Konstantinápolyban tartózkodtam,¹⁵ a caesariai egyháznak egyik buzgó kanonokja, akit a görögök császárához küldtek, elbeszélte, hogy ő Szent Eusebius történetében azt olvasta, hogy ugyanabban az órában, amelyben Szent Imre meghalt, Szent Eusebius, a palesztinai caesareai érsek, amint a papsággal és a néppel körmenetet tartott, angyali édességű hangot hallott a magasságban és szívének nyitott szemeivel látta, hogy Szent Imrének, Szent István első pannóniai király fiának lelkét az Égbe viszik.

Azonban a gonosz szellemeknek nagy sokasága is ott volt, mintha volna valami e nagy hitvallóban, ami megbotránkozást kelthetne.

Amidőn Szent Eusebius ezen a látománnyon elcsodálkozott, még ugyanabban az órában hallotta az Egekből, hogy Szent Imre lelkét diadallal vitték fel örök lakóhelyére.

¹⁴ Zsolt 141,6. (Érszegi Géza jegyzete)

¹⁵ Álmos herceg, I. Géza király fia, Kálmán fivére volt. László Álmos helyett Kálmánt tette meg örökösének, aki börtönbe csukatta és megvakított a trónkövetelő testvérét. Álmos 1108-ban járt Konstantinápolyban, Kálmán halála után (1116) pedig végleg idemenekült. (Érszegi Géza jegyzete)

Ugyanez a látomány és a dallamnak édessége Szent Eusebius könyörgésére egy főesperes előtt is megnyilatkozott.¹⁶ És miután az Egyházban vannak csodák ott, ahol az emberi gyengeség hinni késlekedik (vö. Lukács 24,25), Szent Imre halálának harmincadik napja erényeinek oly sok és oly nagy jeleivel tündöklött, hogy az a nap a királyi városban, ahol szent testét elföldelték, mindenkire nézve nem a gyásznak, hanem az örömnak napja volt.

Akkor már az atyját sem búsította a fia halála miatt érzett gyász, hanem mivel fiának kétségtelenül megadatott az örök életnek koronája, az ő szívé is teljes vidámság árasztotta el.

[7.] Fényes csodái közül azonban egyet, melyet később, a mi napjainkban volt kegyes az Isten az ő hitvallójának érdemeiért kinyilatkoztatni, felveszünk ebbe az elbeszélésbe, noha ennek is, mint az Isten kegyelméből véghezvitt többi csodáinak írás nélkül is oly nagy híre van, hogy még azok is, akik ezután születnek és felnövekednek, erről tudni fognak és beszélni fognak majd róla fiaiknak.

Volt ugyanis egy Konrád nevű, nemzetiségére nézve német férfiú, akit bűneinek oly utálatos súlya terhelt és oly nagy gyalázat sujtott, mintha már negyednapos halottként büzlött volna a koporsójában.

De miután Az, aki Lázárnak testét feltámasztotta,¹⁷ naponkint feltámasztja a bűnösöknek lelkét és így az előbb említett bűnöst sem hagyta meg bűneinek mélységében.

Hanem hogy megtudja, hogy milyen sok nyomorúságos dologgal van körülveve, lelkének szemeit a lelkiismeret furdalása által felnyitotta.

Az említett Konrád tehát elment Szent Péter helytartójához [Hildebrandhoz], ahhoz, aki akkor a római püspöki székhelyen ült,¹⁸ elkövetett bűneinek sebeit feltárta és elégtétel módjának kiszabását kívánva, lelkére orvosságot kért. A pápa azonban eddig szinte hal-

---

¹⁶ Szent Imre nevét (latinul hol Heinricus, hol Emericus) anyai nagybátyjáról, Henrik német-római császárról kapta. Az ő legendájában is szerepel a hoppon maradt ördög toposza, ha nem egyenesen onnan került ide. Eusebius 313–339 között volt Caesarea püspöke. (Érszegi Géza jegyzete)

¹⁷ Vö. Jn 11,1–44. (Érszegi Géza jegyzete)

¹⁸ VII. Gergely pápáról (1073–1085) van szó. (Érszegi Géza jegyzete)

latlan bűneinek nagy sokaságán elbámult és a dolgot megfontolva a bűnösnek sebeit penitencia kiszabásával nem orvosolta.

Nehogy azonban a kétségbeesés hullámaiban vergődjék, a bűnöst tanácsával megerősítette.

Bőrpáncélba öltöztette tehát és a páncélt, hogy jobban hozzá-
tapadjon a testéhez, Krisztus öt sebének példájára, öt vasláncsal
körülkötöztette.

Azután átadott neki egy levelet, melyben a gyónása le volt írva
és amely viasszal le volt zárva és a pápa saját gyűrűjével le volt
pecsételve.

Majd intve és buzdítva meghagyta még neki, hogy mindazokat a
helyeket, ahol szentek nyugosznak, járja be, mert hátha meglátogatja
őt valahol a szentek közbenjárása által az Istennek kegyelme? [sic!]

Az isteni kegyelem látogatásának jele pedig az lenne, ha egyszer
a láncok elszakadnának, a bőrpáncél darabokban hullana le róla
és a levélen nem lenne többé semmi írás.

Elmenvén tehát az a bűnös, igen sok szentnek a temetkezőhelyét
bejárta és legutoljára Jeruzsálembé az Úr sírjához menvén, ott várt
irgalmat attól, ki a szívükben szenvedőket meggyógyítja és szenved-
ésüket megszünteti.¹⁹

Az Úr azonban nem mutatta meg benne az ő hatalmát az erősített
városban,²⁰ hogy az Szent Imre dicséretére és dicsőségére legyen
fenntartva.

Ezalatt igen nevezetessé vált Szent Istvánnak, Pannonia királyá-
nak híre, akinek sírjánál naponkint történtek csodák. A főttebb em-
lített férfiú tehát útjának befejeztével Fehérvárra érkezett, ahol Szent
Istvánnak eltemetett testét vallásos tiszteletben részesítették. És
mivel másokon Istennek hatalma és a kiváló királynak közbenjárása
gyakori csodákkal bőségesen segített, önmagában esküvel fogadta,
hogy az egyházból nem távozik el mindaddig, míg az Úr őbenne
meg nem mutatja, hogy mennyit ér előtte Szent Istvánnak érdeme.
Történt pedig, hogy akkor, amikor az óra körülbelül tizenkettőre

¹⁹ Zsolt 146,3. (Érszegi Géza jegyzete)

²⁰ Zsolt 30,22. (Érszegi Géza jegyzete)

járt, testének fölötté nagy fáradtsága és szívének szomorkodása következtében az egyházban elaludt. Álmában pedig a mennyekből megjelent neki Szent István és így szólt hozzá: „Kelj föl és az én érdemeimre ne építs az Úr előtt, mert én nem vagyok elegendő ahhoz, hogy éretted közbenjárjak. Eredj tehát fiamnak, Szent Imrének sírjához és ő legyen a te közbenjáród. Ő az, aki szüzességében tetszett az Istennek, és akinek ruhái nincsenek beszennyezve. Ez követi a Bárányt, bárhova megy is, és egyszersmind azoknak sorából való, kik Istennek trónja előtt új éneket énekelnek, amit senki más nem énekelhet, csak az, aki szűz.”²¹

Még ugyanabban az órában fölébredve álmából, azonnal Szent Imre sírjához ment, mely ugyanabban az egyházban volt és amikor ott a földre borulva imádkozott, hirtelen elszakadtak bilincsei és páncélja számtalan darabokra oszolva a földre hullott. Az egyházban sokan csodálkoztak rajta, hogy honnan jöhet ilyen nagy vascsörömpölésnek a zaja? Amikor azután a dolog kiderült s összegyűlt a papság és a nép és Fábíán kancellár, ugyanazon egyháznak plébánosa, – az a pecsét, melyet ez az ember épségben hordozott, most már fel volt törve és a levelet kinyitották, de belsejében a betűknek már nyoma sem látszott.

Ekkor mindnyájan, akik csak jelen voltak, Istennek és Szent Imrének dicséretében törtek ki, és hogy az ily nagy jótétemény emlékezetes maradjon, László királynak, ki akkor Pannoniában uralkodott, s az ország összes püspökeinek és főurainak jelentést tettek arról, hogy mit láttak és mit hallottak. László király pedig, mint az isteni vallásnak kitűnő tisztelője, zsinatot hívott össze, három napi böjtöt rendelt és november tizenharmadikán²² Szent Imre testét nagy tisztelettel sírjából kiemelte. Ezen a napon és azután később is csodáknak sok erejével megnyilatkoztatta hitvallójának érdemeit a mi Urunk Jézus Krisztus, ki az Atya Istennel és Szent Lélekkel él és uralkodik mindörökkön örökké. Amen.

---

²¹ Vö. Jel 14,3–4. (Érszegi Géza jegyzete)

²² Helyesen: november 5-én.

SZENT IMRÉRE VONATKOZÓ RÉSZLETEK AZ ÚGYNEVEZETT KRÓNIKAKOMPOZÍCIÓBÓL

(XIV. század)

[...] Szent István király ugyan több fiat is nemzett, de a többi között volt egy fia, név szerint Imre, aki Isten előtt kedves, az emberek közt tisztelt volt, és akinek áldott az emlékezete. Ezt azonban az isteni bölcsesség kifürkészhetetlen döntése „elragadta” az evilágból, „hogya a gonoszság ne rontsa meg az értelmét, és a képmutatás ne szedje rá a lelkét” – ahogyan ez a korai halálról írva van a Bölcsesség könyvében. Hogy azonban ne tegyünk már megtett dolgokat, és ne adjunk elő már előadottakat, hogy hány és mily nagy erénnyel ékeskedett és mily buzgó volt az Isten szolgálatában Krisztus szent hitvallója, Imre herceg, ezek megírásától elálltunk. Aki ugyanis ezt tudni akarja, a boldogságos hitvalló legendájából az ő szentséges magaviseletének teljes ismeretét megszerezheti. [...]

Boldog Imre herceg pedig ifjúságának zsenge virágában volt, isteni adomány folytán a közönséges emberi természet fölé magasodott: fel volt fegyverezve az igazságosság, okosság, lelki erő, mértékletesség, bölcsesség, tudás, szelídség, könyörületesség, jóság, bőkezűség, alázatosság és béketűrési erényeivel, és ékeskedett a többi keresztény és államférfiúi erényekben is (éppen úgy, ahogyan apja, Szent István). Amikor tehát a szentséges atya szentséges fiára szándékozott bízni a kormányzat gondját és az ország irányításának terhét, Boldog Imre herceg hirtelen halála megelőzte ebben. Siratta őt Szent István király és az egész Magyarország „nagy-nagy siránkozással”, vigasztalanul. A fájdalom ekkora gyötrelmétől elgyötörve azután Szent István király igen súlyos betegségbe esett, és bár sok nap múltán úgy-ahogy visszatért belé a lélek, korábbi egészségét azonban sohasem tudta teljesen visszanyerni.¹ Mert lábfejása is sanyargatta,

¹ Bollók János fordítása. BOLLÓK JÁNOS, *Szent Imre alakja középkori krónikáinkban*, in *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, szerkesztette FÜGEDI Erik, Budapest, Gondolat, 1986, 63–64, ill. BOLLÓK JÁNOS, *A Szent*

meg szomorúság és kesergés is kínozza, különösen amiatt, mert vérrokonai közül senki sem látszott alkalmasnak arra, hogy az ő halála után az országot Krisztus hitében megtartsa. Hajlandóbb volt ugyanis a magyar nép a pogány vallásra hajlani, semmint a keresztény hitre.²

Imre-legenda, in *Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve*, I, szerkesztette TAKÁCS Imre, SZOVÁK Kornél, MONOSTORI Martina, Pannonhalma, 1996, 341–355, 59. jegyzet. A latin szöveg kiadása: *Chronici Hungarici Compositio Saeculi XIV*. Praefatus est, textum recensuit, annotationibus instruxit Alexander DOMANOVSKY, in *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*, edendo operi praefuit Emericus SZENTPÉTERY, I–II, Budapestini, 1937–1938, I, 312, 4–15; 319, 5–24.

² A befejező rész Horváth János fordítása (Thuróczy János, *A magyarok krónikája*, Budapest, Európa, 1980, 101.)

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ ÉS KARÁCSON IMRE
HIMNUSZFORDÍTÁSAINAK
PÁRHUZAMOS SZÖVEGE

PLAUDE PARENS PANNONIA...¹

Vigadj, szülő Pannonia,
Mert dűcső az te fiad.
Nincs az virtusának hija
S az mennyben öröm riad.

Sarjadván királyi vérből
Imre Hertzeg földre jött.
Idvessége égbe ért föl
És Isten növelte őt.

Zsöngé kortól féli Istent,
Az parancsait betölti.
Nyomdokán el is vesz itt lent,
Összveomlik mind, mi földi.

Nem szeplősíté az láza,
Szűzien kerülé vágyát,
Forróságát zabolázva
Megveté az hitveságát.

Igy az Három-Egy-Személynek
Glória az Égen, Földön.
Atya, Fiú és Szent-Lélek
Áldassék is mindörökkön.

---

¹ Karácson Imre fordításait a páratlan oldalakon közöljük.

Pannonia földje vigadj,
Mert oly boldog fiad van,
Kinek erényén öröm kel
Az égnek lakóiban.

Királyoknak sarjadéka,
Imre herczeg, a tied,
Te nevelted s minden lépte
Csak az Istenhez siet.

Kiskorától folytonosan
Csak az Istent szerette,
Szívében nem foglalt helyet
Földi gyönyör érzete.

Tisztaságát jól őrizte
S került mindent a mi bűn,
Szűzességét még a házas
Életben is óvta hűn.

Dicsőség az Istennek, ki
Egy a három személyben:
Atya, Fiú és Szentlélek
Most és minden időben.

AVE FLOS NOBILIUM...

Idvez légy, te jók virága, régi törzsök sarjadéka,
Tündöklő tükör, te drága szentség regulája, példa.
Jó reménység rossz időbe, csillag annak, aki szenved,
Föld pirosuló rózsatóje, lámpáskája az hiveknek.
Kincses-kamaránknak éke, fényes lilium az völgybe,
Könnyezőknek könnyű béke, kérlelünk mi könnyörögve,
Az gosoznak légy te féke, Imre, úzd el mindörökre.

Ez siralom-völgybe hullva, hol az jámborok zokognak,
Fölvezérli Őt ujjongva serge vidám angyaloknak.
Démonok csapatja Tőle meghajol, akár a nádszál,
Makulátlan, tiszta szívvel, büntelen az égbe átszáll.
Imre is a szentjeinkkel osztakozik égi jóban.
Napvilágnál látta ezt meg, színről-szinre és valóban
Özséb, Caesarea papja, titkos és nagy vizióban.

Pannonia vigadozzál, szoptatós dajkája, anyja,
Mert ily ifjút földre hoztál, aki az virtus aranyja.
Örvendezz Székes-Fejérvár, glóriás fiad kitüntet,
Rád dicsőség, ritka fény vár, áldd érette Istenünket.
Édes Jézus! im tenéked hódolunk, légy enyhe gyámol,
Istápolván az te néped az mennyország pitvarából.

Üdv neked nemes virág, szent törzsnek hajtása,
Fényes tükör, sugarad szentségnek szabálya.
Gyengék erős reménye, tiszta fényű csillag,
Hívók világossága, szűzi rózsailat.
Völgyben fészlő liliom, ékesség kincstára,
Sírók vigasztalása, kérésünk szavára
Imre! távoztasd ha mi lenne üdvünk kára.

E siralom völgyéből midőn kel az égbe,
Angyaloknak serege viszi énekelve,
Demonoknak csoportja szégyenkezve hátrál.
Bűn nem lévén ő benne, égbe szabadon száll,
Imrét befogadja a szentek társasága,
E szent jelenést akkor fényes nappal látja
Caesarea főpapja, Özséb és csudálja.

Örvendezz Pannonia, mert te voltál anya,
Tiszteld őt és örömed legyen ily fiadban.
Örvendezzél Fejérvár Imre dicsőségén,
Adj hálát az Istennek, dicséneket zengvén.
Kegyes Jézus adj örök jutalmat az égben
Népednek, mely tisztel itt ezen ünnepségekben.

RUBUM FLAMMA.

Mint csodáknak csipkebokra
Gyúlva lobbanó lángokra
Égten-ég, de el nem ég:
Imre sem hajt semmi okra,
Teste nem tüzel lobogva,
Ója büntől őt az Ég.

A hívság Egyiptomába
Uj József, ki él magába,
Liliomszál, tiszta, szűz,
Fékezi folyvást a kába
Ifjúságot és hiába
Ostromolja testi tűz.

Mint az égő csipkebokor
Égvén nem hamvadt el egykor
Istennek csudájával:
Imre herczeget nem sérti
A testi vágy, sőt megvédi
Isten őt a vétectől.

Hiúság Egyptomában,
Új Józsefként őrzi bátran
Tisztaság liliomát;
Önmagában mint korának,
Mint a test rossz hajlamának
Mégfékezi a tüzét.

LEGEM DEI ...

Isten törvényét a' boldog
Imre látva-látja,
Éjjel és nappal tünődvén
Lőn Isten barátja.
Az Úrnak kemény szabályát
Érti aprókortul,
Lelke jámbor áhítattal
Égiekre fordul.
Nem hajol hitványka teste
Éji nyugalomra,
Istent dicsérő imáit
Főnt vigyázva mondja.
Az igazságot akarván
Megveti mi hitvány,
Hívságos, botor halandót
Jóra így tanítván.

A templomba hajdanában
Vívódó tusát áll,
Könyvekben imádkozik lent
Isten trónusánál.
Töpreng, Istennek mit adjon,
Lelke-teste égett,
Igy felelt az égi szózat
Könnyűsége végett:
„Szűziség a' legnagyobb kincs,
Add a szűziséget”.
Nyomba hát az Istené lesz
Jámbor, hív adója
És utódiról lemondva
Szűziségét ója.

Szent Imre az által
Lőn Isten barátja,
Mert törvényét folyton
Szeme előtt látja;
Az Úr akaratján
Járt már mint kis gyermek,
Elméje csak égi
Gondolattal telt meg.
Fejét alig hajtá
Pihenő álomra,
Virrasztva az Isten
Dicséretét mondja.
Hiúságot megvetve
Az igazat tartja;
Csalódik, ki magát
Hiúságnak adja.

Egykor a templomban
Istennek a trónja
Előtt imádkozik
Földre leborúlva.
Istennek mit adjon
Elméjében hányja
S az égből e szózat
Hallatszik hozzája:
A szűzesség kedves
Ezt add ajándékba;
Elhatározása,
Hogy szűzi életét
Istennek ajánlja.

Mint gyermek gyúl égi tűztől,
Homlokára fény ül.
Nem csábítja ez világ itt,
Az éggel kibékül.
Földi kincset nem vesz ő fel
Elmulandó ékül.
Él a házasságba, szűzen,
A' hitvesse nélkül.
Istenért vitézkedik csak,
Hős Vezér, vitézül.
Ó, mily csudálatos Szent,
Hogy vigyázva járdal,
Ifjúságával dacolva
Ifjúságon által.
Elkerüli azt, mi szeplő,
Az igazt betűzi,
Fékeztén testét a gyeplő,
Mindörökre szűzi.

Istenünk a mi királyunk
Gyermekeit szerette,
Egyszülöttje a' magasban
Kedvelé felette.
Hogy ne győzzön a' csalárdság
Fondorul felette:
Szeplő nélkül, makulátlan
Vonta az egekbe.
Földi hertzege mulván
Égit kap helyette,
S hogy ne mocskosítsa lelkét
Rosszak sanda tette,
Ifjú életét szakasztván
Isten égbe vette.

Mint gyermek az égi
Szeretet tüzetől
Felgyulasztva lemond
Földi dicsőségről,
Néki nem kell itten
Mulandó korona,
Házasság igáját
Tisztaságban hordja.
Isten elfoglalta
Az egész elméjét
És csodálatosan
Egész ifjú életét
Szent ártatlanságban
Így élte keresztül.
Elkerüli a bűnt,
Igazságot szólva,
Elkerüli a szennyt
Szűzességét óva.

A mi királyunknak
Fiát, hogy szerette,
Megmutatta a fő
Király egy szülötte:
Nehogy a családság
Lelkét törbe ejtse,
Felvette magához
Míg bűn nem volt benne.
Ifjú életének
Hamar szakadt vége,
Lelke az örökös
Hazába megtére.

Imre kedvét játszva úzi,
Fönt Istent dicséri,
Szúzi volt ő s most a szúzi
Krisztus társa néki.
Vélük, akik égbe mentek,
Nézz le a magasból,
Körbe fogják őt a szentek,
Örvendezve tapsol.
Ó igazságnak szabálya,
Mely a bűnt föloldja,
Ártatlanság, büszke pálya,
Tisztaságnak holdja.
A szemérem drágagyöngye,
Ékes, szúzi rózsza,
Kit nem ér a föld göröngye,
Jóság égi jósa,
Nézz le, aki egyre látod
Istent üdvözülten,
Ránk, kiken a' bűn meg átok,
S nyögve küszködünk lenn,
Részesíts az üdvben.

Istennek Szent Lelke,
Aki megsegítéd
Égbe fölterelve
Isten tiszta hívét
S a' rosszal perelve
Óttad tiszta szívét:
Hallgassál reája,
Kérlelünk mi esdve
S égi, szép hazánkba
Minket is vezess be.

Az Úrnak kegyelmén
Örvendezik Imre,
A szűz Krisztusnak jut
Szűzen közelébe.
Ártatlan a keze
És szívében tiszta,
Az égiek közé,
Örvend, hogy lett híva.
Igazság szabálya,
Egyenesség útja,
Ártatlanság díszje,
Tiszta élet holdja.
Szemérmesség gyöngye,
Szűzesség virága,
Tisztesség őrzője
Szeretetnek tára.
Dicsőség királyát,
Nékünk, kik itt lakjuk
A nyomor tanyáját,
Hozd el szent malasztok
Drága ajándékát.
Hozz malasztot és világot,

Istennek szent Lelke,
Kinek vezetése
Által Imre herczeg
Lett a bűnből védve
S szűzi tisztaságban
Folyt le egész élte:
Az ő kérésére
Tisztítsd meg szívünket,
S az égi hazába
Vezess el majd minket.

VIRUM LIGAT ...

Egy bűnöst így sújt a' Pápa,
Nagy-kemény parancsot ad:
Hogy testére büntetésül
Fűzze szíjak bőr-bogát,
Szenthelyet kutatva járjon,
Tüskön át és bokron át,
Míg az átkozott bűnösnek
Fönt az Úr meg nem bocsát.

S az legyen a hirlelő-jel,
Hogy a' lánc szétszakad.
Isten akkor megbocsát majd
S lelke újlag szabad.

Lelki írokat keres hát,
Sebhegesztő kincseket,
Két orcáján könny patakszik,
Hogy már néki intsenek,
Hord bunkósbéklyót a' testén,
Lelkén bűn-bilincseket,
Várja a' vigasztalóit,
Ám semerre sincsenek.

Imre hitvalló kegyével
A bűnöst kitünteti
És elengedtetnek erre
Bűnhődése s bűnei.

Egy bűnösre azt szabta ki
A pápa ítélete:
Bűnbánatul, hogy a testét
Szűzjövvel körülvegye,
S egész földön úgy menjen el
Sokféle szent helyekre,
Míg nem irgalmaz valahol
Néki Isten kegyelme.

S az legyen a jele majdan
Isten bocsánatának,
Ha testéről a bilincsek
Maguktól lehullnának.

Lelki gyógyszer keresésre
Szegény bűnös elindul,
Két szeméből bűnbánó köny
Bőségesen földre hull,
Lelkében a bűn súlyával,
Testén vasbilincsekkel,
Vigasztalást nem találhat
Bár sok helyen jár és kel.

Végezetül a hitvalló
Imrének nagy érdeme:
Bűnétől s a büntetéstől
Néki fölmentést nyere.

IN HAC DIE LAETICIAE ...

Az Egyház ma örvend,
Áldja ez örömnapot:
Imre égbe fölment,
Ottan új hazát kapott.

Mint ifjú gyerek-bölcs
Idvesség útján haladt,
Fényességes erkölcs
Mesgyéjén járt, mint az agg.

József bűn sarától
Elfut, ott hagyván a' nőt:
Ő a' hív arától,
Mert szüzesség híjja őt.

Dávid a' parittyá
Által öl filiszteust,
Ő csellel szorítja
Verve-ütve itt a' húst.

Az csudás csak ebben,
Hogy ki ója virtusát,
Győz a' győzhetetlen
Lángodon is: Ifjuság!

Ezen örömnapon
Vigadjon az egyház,
Szent Imre e napon
Változtatott hazát.

Üdvösség pályáján,
Járt ifjú életében,
Erkölc s fényes útján
Haladt öregképen.

József utálva bünt
Kerülte asszonyát:
Ő, tisztaságot hűn
Tartva, hitestársát.

Parittyával Dávid
Filiszteus lesújt:
Imre a vágyait
Legyőzi épen úgy.

Csodás dolog ebben
Azon erős erény,
A mely győz teljesen
Az ifjúság hevén.

CHORUS COELESTIS ...

Égi chorusok, azúrnak
Sergei, kik fönt vonulnak,
Zöngjön éneke a' húrnak,
Trónusánál a' nagy Ūrnak.

Ő az édesség patakja,
Őt a' szépség lelke lakja,
Boldogságot ad azoknak,
Kikbe nincs a' rossz salakja.

Tőle bírt akkép kiválni
A' hitvalló, szent Királyfi,
Álnokság ellen kiállni,
Bárha üldözné akárki.

Katolikus Hertzeg, vészbe,
Agg királynak ifjú része,
Krisztusnak csudás vitéze,
Földre mennyet ő idéze.

Megvetette a' világot,
Béklyót a' testére vágott.
Ördögök nyakára hágott,
Szablya sem fogá, sem átok.

Mert legyőzött hármast ellent
S a' Gonosznak monda ellent,
Most, hogy a' világból elment,
Két palástot is visel fent.

Az égi seregek kara,
A mennyeiek csapata,
Hol Isten királyi széke,
Dalát ott előtte zengje.

Ő az édesség patakja,
Szépség díszét tőle kapja,
A méltóknak ő adja át
A boldogság ajándokát.

Kegyelmének hatásával
A hitvalló királyi sarj
Gyermekidejétől kezdve
Tisztaságát megőrizte.

Katholikus herczeg Imre,
Királynak az örököse,
Krisztusnak csodás vitéze,
Mennyei volt földi élte.

Megvetette a világot,
Fékezte a testi vágyat;
Néki gonosz lélek kardja
Nem árt, mert azt eltiporja.

Hármas ellenség legyőzve
S a szűz hitvallónak bére
Hogy az égnek a királya
Kettős díszszel felruhazza,

Ékes, szent s királyi mezbe,
Udvarló néptől övezve,
Él a' mennyei körökbe
A' Báránnyal mindörökre.

Glória hát az Atyának
S az Ő Egyszülött Fiának
S akit éppoly dics illet meg,
Glória a' Szent-Léleknek! *Ámen.*

Melylyel fényesen diszítve
S ragyogóan felöltözve:
Tisztán minden időkön át
Követi az égi Bárányt.

Dicsőség örök Atyának
S az ő egyszülött Fiának
S vigasztaló Szentléleknek,
Kit ép oly tisztelet illet.

STIRPS REGALIS ...

A királynak ifjú sarja
Az igaz törvényt akarja
S nekünk vigasságot ad:
Árboc ő, magasba szállva,
Nincs is erdőn semmi szálfa
Délcegebb és magosabb.

Imre gyermek kiskorába
Istenhez járt iskolába,
Fő-király növelte ezt.
Ős-ellenség visszatörpan,
Tőle kúsz a dög a porban,
Mert kezében a kereszt.

Gédeonnak kürtje zendül,
Mágusokra néma csend ül,
Kürt se szólal meg sehol.
Ő dalol, zsoltároz aztán,
Énekekkel fönt virrasztván,
Krisztusának udvarol.

Szent papok rendjét köszönti,
A szívét nekik kiönti,
Mindegyikre ráborul.
Egyet egyszer, másat kétszer,
Ám a negyediket hétszer
Megcsókolja jámborul.

A királynak ifjú sarja,
Igaz törvényt híven tartva
Igaz örömet ada;
Olyan árboczhoz hasonló,
Milyen erdőkben magasló
Fák között nem volt soha.

Imre herczeg növekedve
A legfőbb királynak híve
Lett már gyermekségitől.
Előtte az ősellenség,
Világ csábja, a ledérség,
Kitér kereszt jelitől.

Cseng Gedeon harsonája,
Hallgat Fáraó papsága,
És nem ad jelt harmadszor:
Míg ő virraszt és énekel
Zsoltárokat, a melyekkel
Krisztushoz könyörögve szól.

Isten szolgáit üdvözli,
Az atyákat megtiszteli
Buzgó imádság után;
Egyet egyszer, mást meg kétszer,
Negyediket pedig hétszer
Köszönte megcsókolván.

Látva ezt elámul atyja,
Vidoran-búsan kutatja,
Mér tesz így magzatja, mér?
Vall az ifjú most feelve;
„Mert emez pap tiszta lelke
Mint a liliom fehér.”

Konrádot, a vasbilincsben,
Ő földja, láncá nincsen,
Mind lehull a láncá ott.
Hát Pannonia dicsérjed,
Dallal és jellel kísérjed,
Áldják őt a századok.

Látva ezt elbámul atyja,
Szíve örvend s komoly arcza
Jámbor fiát kérdezi;
S ez megfejt köszöntését:
Hogy azon testvér szentségét
Liliomszál hirdeti.

Konrádnak, a gyötrődőnek,
Lánczok között synylődőnek,
Feloldja bilincseit...
Ily csodákkal hiresülve
Istenének Pannon földje
Zengje hó dicséretit.

LAETABUNDUS ET CANORUS ...

Harsány dalt ma és vidámat,
Fönt a legnagyobb királynak
Szóljon ez az ünnepünk.
Szentünket áldjuk ma dallal
És szívbéli diadallal,
Azt, ki született nekünk.

Édes ének, kedves ének,
Melybe tiszta lélek éled
És a szájból fölrivall.
Hát hogy itt e hármass ünnep,
Zengedezzünk Istenünknek,
Őt dicsérte ez a dal.

Igy csodáljuk most mi, dallók,
Úgy tiszteljük a hitvallót,
Ki tettekben óriás,
Mert attól van a hatalma,
Ki jóságát ingyen adja
És örökre glóriás.

Imre, a dicső királyfi,
Már korán kezdett kiválni,
Mingyárást jeleskedett.
Ám hogy ősi származását
Még tetszőbb színekbe lássák,
Krisztus hív cselédje lett.

Zengjünk dalt, legyünk vidámak
S a királyok királyának
Tartsuk meg az ünnepet.
Szívvel, ajkkal ünnepeljünk
E napon, a melyen nekünk
Hitvallónk megszületett.

Örvendetes szép dicséret
Töltse el a mi elménket
S ajkunkról kiáradjon,
Hogy e hármias nagy ünnepen
Énekünk zengjen kedvesen
S hangozzék szép dallamon.

A hitvallót így csodáljuk,
Hogy ő benne fennen áldjuk,
Nagy dolgoknak szerzőjét:
A hatalmat neki adja,
A ki ingyen osztogatja,
Hű szolgálat kegyelmét.

Híres és dicső volt Imre,
Mint királyi törzs gyermeke,
Kora jámborságával;
S a származás fényessége
Még sokkal dicsőbbé leve
Krisztus szolgálatával.

A hívságokat kerülve,
Csak jámborság volt az üdve,
Ennek tett mindent alá.
Járt fönt a hatalma ormán,
Meveté ezt is mogorván,
Földi jó meg nem csalá.

Éjtszakát vigyázva tölt ő,
Egy napot a másba ölt ő,
Nem tunyálkodik, buzog.
Nő a szorgossága éjjel,
Fény nyilal belőle széjjel,
Aján jámbor himnuszok.

Hogy csodákra lett ő,
Ifjan megmutatta,
Mert csókját a kedves,
Hív papoknak adta.

Annyi csókot osztott
Néik kiskorában,
Mennyi évig hervadt
Itt, a föld porában.

Ám a szent barátot
Megcsókolta hétszer,
Mert a szűzisége
Fénylett, mint az ékszer.

Vivódik, imádva senyved,
Mit ajánljon föl Istennek
S várja, hogy jelentse ki.
Fényesség támad s az égi
Szózat azt beszéli néki,
Válaszát így hirdeti:

Hiúságokról lemondva
Magát csupán arra adja,
A mi jó és a mi szent.
Bár hatalom volt előtte,
Rajta nem fog gyönyör töre
S megveté a kincseket.

Ejenkint is ébren marad,
Buzgalmára nincs elég nap,
S távol áll tétlenségtől.
Szent buzgalma még növekszik
És az éj mint a nap fénylik
S hangzik zsoltárénektől.

Már kis gyermekkorában
Csodás jelek kezdete,
Hogy üdvözlő csókjában
A jóslat megjelené,

Mivel annyi csókot adott
Mindegyik szerzetesnek,
Milyen hosszú ideje volt
Szűzi tiszta éltének.

Hétszer csókolta egyiket,
A ki méltó volt erre,
A kinek szűz tisztaságban
Folyt le egész élete.

Imádság közt töpreng azon,
Istennek föl mit ajánljon
S könyörg égi szózatért.
Fényben úszik az egész hely,
S hallatszik a szózat, a mely
Tudatja azt, a mi kért.

„Nincsen kedvesebb, erényenk,
Az égnek és a szerénynek,
Mint a jámbor szűziség.
Hát legyen enyém a drága
Tisztaságod szent virága,
Bárha benned tűz is ég.”

Szűziség szagos virágát
Kedvelik az angyalok.
Mostan véle társalognak
S ő közöttük andalog.
Amikor meghalt az ifjú,
Krisztus élteté tovább,
Gyámolítva a hatalmát
Végzett sok jeles csodát.
Imre győzött a halálon,
Győztesen leverte őt,
Mert hogy elmúlt, a csodája
Nem mult el, de egyre nőtt.
Egy emberrel négy csodát tőn,
Buzgóan imádkozott,
A gonosztól és a bűntől
Megtisztult az átkozott.
Törli a halál írását
És halálos szíjat old,
Zúzza a vasat-bilincset
És kilép, ki kötve volt.
Konrád im' szabad a bűntől,
Bűnhődéstől szabadul,
Szíja enged, lánc roppan,
Az írása földre hull.

A szűzesség nagyon jeles,
Éghez méltó, nekem kedves,
Ajánld fel szűzességed;
Égi tisztaság virága,
A gyönyörnek szent forrása,
Ajándékul hozzád ezt.

Ezen erény angyaloknak
Társaságát bírja,
Ékesség és jó illatnak
Virága van rajta.
Holta után az ő szentjét
Krisztus felmagasztalja,
Csodatettek végzésére
Tőle van nagy hatalma.
Valóban a halál fölött
Imre győzedemeskedett,
Mert csodáinak a száma
Azzal nem kevesbedett.
Egy emberben egyszerre is
Végez négyféle csodát,
Könyörgésével megszerzi
Bűnétől a feloldást.
Halálos írást letörli
S szétpattanik a szíja,
Vasbilincset összetörve,
Foglyát kiszabadítja.
Büntől és a büntetéstől
Konrád így megmenekszik,
Midőn a szíj a lánczokkal
S a papírral eltűnik.

Imre, légy a pártfogónk hát,
Mert barátink nincsenek,
Oldd meg a mi bűneinket,
E nehéz bilincseket.
Nézz le a sanyarú völgyre,
Ahol annyi a sírás,
Hogy te véled vigadozzunk
Glóriádba, glóriás.

Imre! légy a pártfogójuk,
Kik hozzád esdeklenek
És a bűnök lánczaitól
Szabadítsd meg ezeket.
Tekints reánk, kik sóhajtunk
E siralom völgyében,
Hogy örvendve osztozkodjunk
Majdan dicsőségében.

EMERICE CASTUM LILIUM ...

Imre, szűzi liliomszál,
Pannonoknál illatozzál,
Tisztaság volt a te vérted,
Az küzdött bűn ellen érted,
Azzal érkeztél a drága
Virtus rózsás udvarába :
Engem is oltalmaz, Imre,
Hozz feloldást bűneimre,
Semmi meg ne szeplőítsen,
Amit nem kedvelne Isten.

Imre! tiszta liliomszál!
Ékes virág Pannonoknál;
Tisztaságod volt a vérted,
Mely a bűntől jól megvédett
S vitt az igazság honába,
Szép virágos udvarába:
Engemet is tarts megmentve
Mindentől, mi véték lenne,
Elmémet ne háborítsa
Isten kedvét mi nem bírja.

O LUCE PURA PURIOR...

Ó tiszta fénynél fényesebb
Szűzesség tiszta fénye.
Ó Imre, napnál ékeesebb
Szép életed erénye.

Istápoljad pannonjaid,
Szűzes szokásra szoktasd,
Csak az Igazság és a Hit
Tűzes tettére oktasd.

Ifjú népedből fölrepülsz
Az égbe, tűzi Csóva.
Jóságodért szentekkel ülsz,
Országod áldva-óva.

Hallgasd meg az imánk ezér,
Kérünk, Istent imádva,
Vezess be, nyájas, szűz Vezér,
A fény örök honába.

Atyád mikoron összeveád
Téged hív hitveseddel,
Te megveted a föld szavát
S mit test hévsége kedvel.

Lángod szemérem üldözé,
Hamvasztva s el nem ültél,
Míg szűz liliomok közé,
Az égbe nem repültél.

Tisztább vagy te a tiszta világnál,
Tisztaságnak élető szép fénye!
Imre! szebb vagy magánál a napnál
Mert benned a tisztaság erénye.

Magyar népednél add, hogy lobogjon
Általad a szeretetnek lángja,
Tanítsd meg, hogy vágya ott honoljon,
Hol igazságnak van a szabálya.

Ifjú népnek első fénysugára,
Felszálltál az égiek körébe,
S áldássá lőn néped új honára,
Erényeid boldogító bére.

Imádj értünk, hogy kik esdve kérnek,
Tisztaságnak áldott vezérfénye!
Országát az örök fényességnek
Lelked szeme általad szemlélje.

Mikor az atyai gondos jószág
Házás élet szent frigyére léptet,
Visszaveted azt, mi mulandóság,
Miben a világ talál csak életet.

Elhamvadt a kívánság tebenned,
Szemérmesség sarkain őrt álltál,
Mégfékezted vágyait testednek,
Liliomok kertjébe zárkóztál.

S hogy a Gonosz ne kúszna rád,
Poklok kígyója, gyáván,
Legelve lelked bimbaját,
A dög, a rusnya sátán :

Gyöngécske testedet veréd,
Tövissel óttad, azzal,
Mint rózsatőt, csöpp csemetét,
Tövisse véd tavasszal.

Virágkorodba hullsz te el,
Imrénk, szépség reménye,
Kin nem fogott parázna csel,
Ó mennyek szemefénye!

Hívságos néked e világ,
Fölszállsz magasba végkép:
Hallgasd meg e buzgó imát,
Küldj a szívünkbe békét.

Szűz férj, malasztos, drága, jó
Virág, te diadallal,
Ezer babértól roskadó,
Magasztos, égi Angyal.

A háborútól védj te meg
S éhségtől s döghaláltól.
Halálos órán nyújtsd kezed,
Jajjaj! ne légy te távol.

Akinek élte csak malaszt
S Istennek tett szűzesség
S a Szent Szűznek ajálta azt,
Hogy szíve néki tessék:

Nehogy titkon férközzék tehozzád
Alvilágból származó ellenség
És letépjje lelkednek virágát
Ő, a kinek a hona sötétség:

Gyenge tested fékezed veréssel
S tövisékből fonsz koronát rája,
Mint a kis virágot kikelettel
Új erőnek védi fakadása.

Hervadó virágként ifjú korban
Elhunytál szép, tisztaságos Imre:
Rajtad vétek szennyének nincs foltja,
Te az égnek tiszta szemefénye!

Épségednek, hogy ne vallnád kárát,
Elvétettél e föld viharából,
Hallgasd meg a tied imáját
S küldj békét az égiek honából.

Házás életben is szűzi angyal,
Szent malasztokkal teljes virágszál!
Ki az égbe jutván diadallal,
Homlokodon öröklő babér vár.

Éhség, háború-, ragálytól menten,
Tarts meg minket védelmünkre állván,
Nyújtsd ki felénk kezedet kegyesen
Majd halálunk küzdelmes óráján.

Te, a ki legszentebb Istennek
Fogadtál örök szűz tiszta éltet
S örvendve a boldogságos Szűznek
Felajánltad tiszta szép erényed:

Ójj bűntől, mennyek Hertzege,
Lelkünk sóhajtva áhít,
Vond messze tőlünk a fene
Poklok dühös kutyáit,

Hogy majd veled az égbe ott
Lakjunk, mi tiszta Szűzünk
S fényes-fehér liliomot
Zöld koszorúba fűzzünk. *Ámen.*

Minket is tarts a vétektől menten,
Kik oltalmadban bízva remélünk
És a pokol szörnyetege ellen
Védd meg tisztán lelkeinket, kérünk.

Add, hogy a nem hervadó virágot,
Mely ott nyilik fenn a magas égbe.
Veled mi is befűzhessük majd ott
Liliomok tiszta füzérébe.
Amen.

NOCTE DEPULSA TUA ...

Úzi Éjt a Nap, derül a verőfény
Pannonok földjén s mi tenéked, Imre,
Itthon áldozunk, te az égbe támadt
Sarkövi csillag.

Jámbor lelkedet, hogy a test ne rontsa
Csúnya mérgével, a parázna hévség
Ostromát álltad s fene cselvetéseit
Böltsen igaztad.

Még arád se bírt lebeszélni rólla:
Rávevéd, hogy ő szűzi-zsöngé mejjét
Nyújtsa Krisztusnak s neki adja tisztán
Tiszta szerelmét.

Példa légy nekünk, közönyöddel égi
Hős-erőt szerezz: a világi szennytől
Mentes élted így acélozza keblünk
S arra tekintsünk.

Az Atyának, a Fiúnak dicsőség
S a Szent-Léleknek ugyanígy dicsőség.
Leld is kedvedet valamennyiünknek
Szűzi szívében. *Amen.*

Éjet elhajtván a nap, újra megjő
Imre! Pannonföldre az ünnepséged.
Tisztelünk téged honi földön, fénylő
Égövi csillag.

Szenvedély, hogy kárt ne okozzon benned,
Gonddal a mérget kikerülve tested,
– A bűn érzések rohamát fékezve, –
Megzabolázod.

A jegyes nem tud vala eltéríteni:
Sőt a jámbor szűzet is arra vetted,
Hozza Krisztushoz szűzi keblét s adja
Néki szerelmét.

Légy nekünk példánk s az erőt számunkra
Nyerd meg Istentől, hogy ujult lélekkel
Nyomdokodban menve, előttünk légyen
Büntelen élted.

Az Atyának és vele a Fiúnak
És a Szentléleknek a földicséret
Add nekünk, hogy kedved elérjük mindig
Tiszta szivünkkel.

O SOLE CLARIOR...

Ó napnál fényesebb,
Nagy tisztaság,
Ó hónál ékeesebb
Virágos ág.
E megújult haza
Tündöklő csillaga
Szent Imre te!
Légy egyre körülünk,
Légy a mi tükörünk,
Néped esengve kér,
Légy te Vezér.

Szüzi férj, angyali,
Szeplőtelen,
Bár a láz víva-ví
Mindszüntelen.
Rávevéd a Szűzet,
Hogy a gonosz tüzet
Oltsa ki ő.
Élsz véle milliomm
Csel közt, mint liliom
Rózsával szűzen él
S várva remél.

Égből eredt világ,
Fényesb a napnál,
Fejlő tavasz-virág,
Tisztább a hónál.
Ujult magyar haza
Nagyfényű csillaga,
Imre herczeg!
Dicső érényeid
Tisztelve híveid
Hozzád fohászkodunk,
Légy gyámolunk!

Nagy zent, ki szűz maradsz,
Nős állapotban,
Mily hős érényt mutatsz
Gyarló korodban
Rábírtad a jegyest,
Hogy mit sugall a test,
Ne kövesse;
Mint rózsza s liliom,
Nem hervadó szírom
Rajtuk, ha díszeleg,
Úgy éltetek.

Állod a testiség
És a bujább
Hévségek pestisét,
Háborúját:
Gyarló érzékedet
Vértezve fékezed
Őrködve rá.
Testecskéd kínba nőtt
S mint kiseded rózsatőt
Ótta kemény tövis
És vasöv is.

Mért hervadsz ily hamar,
Drága virág,
Kin nem fog zűrzavar,
Kába világ?
Hogy ne lásd ezt a rút,
Hívságos háborút,
Ártatlan te:
Krisztusunk fölfogott,
Csillagnál csillogóbb
S a Bárány van veled.
Őt követed.

Elmédet szenvedély
Hogy ne vakítsa,
S a jót, mely benned él,
Ne károsítsa :
Érzékidet serény
Őrzés alá vevén,
Megzabolázod ;
Félvén, ne testeden
A kéj erőt vegyen,
Tövisbe burkolád
Mint rózsafát.

Mért halsz el oly korán,
Kelő virágszál,
Ki bűnök ostromán
Sértetlen álltál ?
Kártékony ingere
Hogy meg ne ejtene
A világnak :
Mint égi szende fényt,
Jézus fel égbe int,
E földről nyerni bért
Erényidért.
Ihlesd be szellemed
Hú lelkeinkbe,
Ültessed érdemid
Erkölcseinkbe :
Hogy égi kedv jelét,
A Szentlélek kegyét
Megnyerhessük :
Ki tiszta sziveket,
A jóra készeket,
Tölt el malasztival,
Áldásival.

NÉVMUTATÓ

A

Arany Zsuzsanna 71

B

Babits Mihály 9, 79, 83, 104–106

Bácsatyai Dániel 116

Ballay Valér 124

Bartoniek Emma 86

Blume, Clemens 80

Bollók János 85, 86, 138

Bucsics Katalin 83

Cs

Csóka J. Gáspár 118, 119, 123, 127

D

Dallos Hanna 102

Dankó József 80–82, 87, 109

Dénesi Tamás 86

Dobás Kata 71

Dobszay László 87

Domanovszky Sándor 138

Dreves, Guido Maria 80, 109

E

Erdélyi László 73, 127

Érszegi Géza 112, 120, 121,
127–136

F

Faludi Ferenc 79

Falus Elek 102

Fejes Sándor 73

Fügedi Erik 85, 87, 138

G

Gáborjáni Szabó Kálmán 102

Gerevich Tibor 99–102

H

Harsányi Lajos 76

Havas László 127

Hevesi András 75, 76

Horváth János 86, 138

I

Illyés Gyula 10

J

Jacobus de Voragine 76

K

Kállay Miklós 9

Karácson Imre 70, 75, 80–84,
89–92, 103, 106, 108, 109, 112,
122, 124, 140

Kindelmann Győző 107

Kiss Barnabás 124

Klaniczay Gábor 85

Kovács Andrea 87

Kováts-Németh Mária 81

Krcsmárík János 81

Szent Imre himnuszok

L

Lányi József 75
Lévay Mihály 76
Levet, Jean-Pierre 127

M

Madas Edit 80, 87
Madzsar Imre 85
Magasi Artúr 78, 79, 87, 108, 117,
118, 121, 122
Magyar Zoltán 85
Mátyás Flórián 81, 82, 87
Miklós Péter 87
Molnár C. Pál 101
Molnár János Titus 124
Monostori Martina 85, 86, 138

O

Orcagna, Andrea 98

P

Pázmány Péter 72, 77, 79
Pražák, Richard 85
Puskely Mária 85

R

Racine, Jean 107
Rajeczky Benjamin 87
Révay József 73–79, 89, 94, 103
Réz Pál 10, 73, 74
Rosner Károly 97

S

Serédi Jusztinián 9
Sík Sándor 77, 83, 93, 106, 107

Sz

Szabó Zoltán 87

Szakács Béla Zsolt 97, 98
Szegedy János 73, 109–112, 115,
121, 127
Szekfű Gyula 81
Szendrei Janka 87
Szentpétery Imre (Emericus) 86,
127, 138
Szolomájer Tasziló 85
Szovák Kornél 85, 86, 127, 138
Szörényi László 99
Szuromi Szabolcs Anzelm 86

T

Takács Bernardin 124
Takács Imre 85, 86, 138
Takács László 10, 74, 75, 83
Tápay-Szabó László 73
Tarnai Andor 80, 87
Thallóczy Lajos 81
Tormay Cécile 101
Tóth Máté 9
Török József 85

V

Vargha Damján 85
Viczián János 9
Vitéz Ferenc 102

W

Wehli Tünde 87, 96, 99
Wolf Rózi 98, 99

Z

Zatti, Giuliano Amerigho 98
Zetelaki Orsolya 102
Zrínyi Miklós 107

Zs

Zsoldos Attila 87

TARTALOM

ELŐSZÓ	9
SZENT IMRE HIMNUSZOK	11
RÉGI HIMNUSZOK	13
Plaude parens Pannonia	15
Ave flos nobilium	17
Rubum flamma.	19
Legem Dei	21
Virum ligat	29
In hac die laeticiae	31
Chorus coelestis	33
Stirps regalis	37
Laetabundus et canorus	41
Emerice castum lilium	49
O luce pura purior	51
ÚJABBKORI HIMNUSZOK	59
Nocte depulsa tua	61
O sole clarior	63
JEGYZETEK	67
A szövegkiadás elvei	69
A lapolji jegyzetekben található rövidítések	70
Az egyes himnuszok további megjelenései	71
Keletkezéstörténet	72
Forrás	80
Kosztolányi és a Szent Imre-legenda	83
Néhány szó a Szent Imre-legendáról, a Szent Imre-himnuszokról és a Szent Imre-kultuszról ..	85

A latin szöveg	89
Kosztolányi magyar szövege	90
Archaizálás	93
Verselés és rímelés	95
A kötet grafikai kivitelezése, illusztrációi, tipográfiája	96
Befogadástörténet	103
Tárgyi magyarázatok	108
FÜGGELÉK	125
Szent Imre legendája	127
Szent Imrere vonatkozó részletek az úgynevezett <i>Krónikakompozícióból</i>	137
Kosztolányi Dezső és Karácson Imre himnuszfordításainak párhuzamos szövege	139
Névmutató	186

Megjelent a Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft., Pozsony, valamint a Pesti Kalligram Kft., Budapest közös kiadásában, 2015-ben. Első kiadás. Oldalszám 192. Felelős kiadó Szigeti László. Szerkesztő Hradeczký Móni. A borítót Hrapka Tibor tervezte. Nyomdai előkészítés Hollós János. Nyomta az OOK–Press Kft., Veszprém. Felelős vezető Szathmáry Attila.

Vydal Kalligram, spol. s r. o., Bratislava v spolupráci s Pesti Kalligram Kft., Budapest 2015. Prvé vydanie. Počet strán 192. Vydavateľ László Szigeti. Jazyková redaktorka Móni Hradeczký. Návrh obálky Tibor Hrapka. Grafická úprava a príprava do tlače János Hollós. Vytlačil OOK–Press Kft., Veszprém.